OCTAVIAN PALER

MITOLOGII SUBIECTIVE

EDITURA EMINESCU

Cuprins

Sfinxul
Oedip
Labirintul
Tezeu
Ariadna
Sisif
Ulise
Lotofagii
Ahile
Pasărea Phoenix
Olimpul
Muntele
Câmpia
Prometeu
Narcis
Icar
Anteu
Apolo
Dionysos
Marsyas
Ianus
Pygmalion
Afrodita
Paris
Sibaris
Orfeu
Belerofon
Proteu
Epigonii
Fata Morgana
Nemesis
Tiresias
Cassandra
Heracles
Meduza
Iason
Saturn

Endimion
Destin
Pandora
Aiax
Antigona
Hiperboreea
Drumul

Mă simt în această ultimă seară la mare ca un Ulise bătrîn care ştie cît de apropiate sînt ironia şi tristeţea; un Ulise care mai mult îşi aminteşte sentimentele decît le trăieşte; n-a crezut niciodată în zei, cu excepţia Mnemosynei, iar în faţa mării şi-a adus totdeauna aminte că el este omul unui ţărm; astfel şi-a cucerit, împotriva indiferenţei şi a fricii de moarte, libertatea de a vorbi despre consecvenţă. Şi dacă mă întorc la răspunsul dat de Oedip sfinxului, înseamnă că melancoliile m-au învăţat nevoia de a iubi ceea ce îmi neagă singurătatea. Căci în labirint iubirea (şi, implicit, memoria) triumfă în modul cel mai evident asupra dezordinii. A ne întreba atunci de ce surîd statuile greceşti nu mai e decît o chestiune de onestitate.

OCTAVIAN PALER

MITOLOGII SUBIECTIVE

1975

mamei mele

Sfinxul

N-a rămas în imaginăm sfinxul greu cât o mână

n
d
m
o
r
t
p
e
s
t
â
n
c
i
l
e
d
e
l
a
p
o
r
ț
i
l
e
T
h
e
b
e
i
,
u
n
d
e
s
-
a

prăvălit dupăce Oedipi-arăspunslaîntrebare.

Mai degrabă artrebuis ă obs erv ăm c ă el conte stăi

ndifferenta sfinxul ul de la piramide. Probabil,

în acest caz, opțiune necesară. Abia atunci vo

m
ș
t
i
d
a
c
ă
m
e
l
a
n
c
o
l
i
a
a
n
t
i
c
i
l
o
r
a
f
o
s
t
m
a
i
p
r
o
f
u
n

dă de capcana modernilor.

Spun sfinxul, dar pot foarte bine să-mi aduc aminte o noapte de iarnă când, pe un drum izolat, la poalele munţilor, dincolo de un râu pe care tocmai îl trecusem, am zărit deodată, la vreo treizeci de paşi în faţa mea, doi ochi sticlind sulfuroşi şi răi. Era un lup. Nici nu ştiu când am trecut râul înapoi. Am auzit apoi alţii urlând undeva prin pădurile viscolite. Şi stând acolo, surescitat la maximum, mi-am dat seama că voi îngheţa.

Atunci am început să strig şi, aprinzând toate hârtiile pe care le aveam prin buzunare, am pornit, silindu-mă să nu ezit, spre locul unde se afla lupul. O uşurare imensă m-a invadat în clipa când am văzut că se dă la o parte din drum şi puteam astfel să trec mai departe.

Spaima mi-a lăsat numai o senzaţie de greaţă care m-a urmărit şi în somn.

Împrejurarea aceea, în care nu-mi recunosc alt curaj decât de a fi căutat o ieşire din frică, m-a învăţat cel puţin atâta cât şi legenda lui Oedip în materie de orgoliu. Ochii lupului m-au obsedat în toţi anii de atunci. Şi aş fi vrut să am totdeauna puterea să fiu ca în acea noapte. Dacă n-am făcut-o, iată măcar că nu mi-e teamă s-o mărturisesc. Mă grăbesc, însă. Suntem încă în pauza dintre întrebarea sfinxului şi răspunsul lui Oedip. Un asemenea moment se află, bineînţeles, la o răspântie de drumuri. Oedip va decide singur pe care dintre ele va porni.

Ar trebui să notez ceea ce văd… o mare pustie, arbuşti înroşiţi de vânt pe coastă, petice de zăpadă care, când am sosit, erau mai mari, o lumină păgână ca în ultimele pânze ale lui Van Gogh, amintind mai degrabă de Dionysos decât de Apolo… Dar nu. Altceva are însemnătate acum. Şi e firesc să mă întreb: ce mă interesează pe mine zeii antici în acest sfârşit de iarnă de la care nu cer şi nu aştept decât bucuria de a mă uita liniştit la soarele de-afară şi gândul că diseară mă voi culca la fel de calm apropiindu-mă de moarte cu încă o noapte? Poate că sub măştile lor desacralizate gândesc mai limpede şi voi avea curajul de a nu-mi alunga gândurile ce nu-mi convin. Căci a gândi e, fără îndoială, o chestiune de demnitate şi de curaj, dar e şi singurul mijloc de a ne revolta împotriva morţii. În fond, nu mă interesează atât zeii grecilor, cât ce voi găsi sub măştile lor. Vreau să-mi pun singur întrebarea sfinxului şi să încerc un răspuns. Şi nu-mi dau seama de ce socoteşte Hegel că trebuie să ne producă încântare această legendă. Mândria de a nu trişa mi se pare un sentiment mai adevărat. Nimeni nu poate eluda obligaţia de a se întâlni, într-un fel sau altul, cu sfinxul şi de a-l privi drept în ochi, fără pedeapsa unui suflet steril. Dacă aş da la o parte acest gând, ar însemna să uit că nimic durabil nu se poate întemeia pe indiferenţă. Deşi înţeleg că în realitate răspunsul e mult mai greu şi mai complex

decât cel al lui Oedip. Ce faci cu şansa de a nu trăi zadarnic? Iată ce întreabă, de fapt, sfinxul. Laşitatea şi frigul încep de la răspuns. Restul nu e decât consecinţa logică.

Bossuet pretindea că omul a devenit păcătos căutându-se pe sine şi a devenit nefericit găsindu-se. Prefer să-l cred pe Socrate. De altfel, filosoful desculţ din Atena era el însuşi un sfinx uman care se plimba prin agora şi punea întrebări. Procesul şi condamnarea lui la moarte sunt o dovadă de laşitate din partea Atenei care, nemaiîndurând aceste întrebări şi neavând îndrăzneala să răspundă până la capăt, a pus la cale o crimă. Dar niciodată crimele n-au putut ţine locul unor răspunsuri din păcate, un asemenea adevăr a trebuit să fie de prea multe ori redescoperit. Ne rămâne să repetăm o frază din Aristotel, „Câte s-au întâmplat e evident că-s cu putinţă, altminteri nu s-ar fi întâmplat”, şi să ne reamintim că Socrate propunea îndrăzneala de a ieşi în faţa sfinxului şi fidelitatea faţă de răspunsul dat.

Venind la mare acum şi într-un asemenea loc izolat, chiar dacă motivele de sănătate care m-au determinat s-o fac nu-mi lăsau alegere, mi-am asumat riscul singurătăţii. Zilele şi nopţile trec aici însoţite de acelaşi vuiet monoton de apă anxioasă. Valurile se rostogolesc continuu din larg şi se sparg de stâncile care dau golfului un aer de cetate medievală. Arborii desfrunziţi prin care zăresc ţărmul nu reuşesc deocamdată să atenueze această impresie de peisaj alcătuit din apă şi piatră. Însă nu e tocmai ceea ce m-ar putea ajuta să-mi văd limpede gândurile? Nu tot ce atingem devine estetică. Dar tot ce atingem ar trebui să devină morală. Singurătatea vrea să se decidă între indiferenţă şi întrebări. Şi, dealtminteri, nu detaliile şederii mele aici vreau să le consemnez, ci exigenţele acestei dileme. Sfinxul grec a fost adesea confundat cu leii ciudaţi care păzesc piramidele sau decorează intrările în templele egiptene şi care nu se tem de deşert, dimpotrivă, îi surâd. În spatele lui Oedip, sfinxul

culcat pe nisip lângă mormintele faraonilor zâmbeşte cu gura slută şi divină. Destinul oricărui pustiu e să se salveze printr-o piramidă sau să fie bântuit de frică, pare să sugereze el; pentru că unicul în stare să biruie deşertul este surâsul; adică soluţia zeilor; în timp ce Oedip se pregăteşte tocmai să spună mândru: Omul. Buzele de calcar surâd ele însele iluziei acestui animal abstract, indiferent şi inexplicabil; mască mortuară a timpului dispărut şi totodată fantoma lui tatuată de nisipuri.

N-ar trebui totuşi să mă mir. Din deşert nu putea ieşi un sfinx care să pună întrebări, ci numai unul cu fălcile încleştate într-un surâs metafizic. Probabil de aceea nici nu poate fi imitat. Sfincşii copiaţi în Europa sunt nişte lei decorativi, fără mister, placizi şi sterpi, degeneraţi parcă prin grădini zoologice. Cel desenat pe vasele antice greceşti pentru ars mirodenii pare şi el un monstru epigonic, o corcitură arbitrară. Are figura unei femei, ca mama sa Echidna, aripi ca Harpele, trup de leu ca Himera şi coadă de şarpe ca Typhon, rudele sale mitologice. Rosteşte vorbe obscure care nu pot fi înţelese decât de zei, după părerea lui Hesiod. Dar din clipa când începe să pună întrebări, părăsindu-şi sensul vechi de paznic funerar, e clar că nu mai avem de-a face cu un uzurpator al leului divin de la piramide. De altfel, sfinxul grec nu întreabă nimic despre zei. El cere un răspuns simplu, care ucide sau dă viaţă. Stând la porţile Thebei, ieşea înaintea trecătorilor devorându-i pe cei ce nu ştiau să-i răspundă. La rândul său, însă, monstrul era sortit să moară la primul răspuns adevărat. El se va sinucide învins de soluţia enigmei. Este, de fapt, întrebarea însăşi, care moare numai prin răspuns.

Socot că totul e bine, va murmura Oedip amintindu-şi toate acestea. În schimb, pentru sfinxul nepăsător de la piramide nu există „bine” şi „rău”. Nu există nici adevăr şi minciună. Există numai nisipul şi surâsul care îl ignoră. Timpul care zboară iremediabil şi ideea pe care o va nota Eugenio d’Ors în legătură cu tablourile lui Rafael: Atenţie. Ne

aflăm pe o culme omenească. La aceste înălţimi nu mai e îngăduit să judeci! Or, dacă încetezi să judeci, singura soluţie e surâsul. Iată termenii între care va trebui să aleg. Surâsul şi întrebarea. Rafael şi manieriştii. Pietà de la San Pietro şi Pietà Rondanini, în Tahiti, Gaugain ar fi putut să aşeze la intrarea colibei sale un sfinx surâzând. Nu există o statuie mai nimerită pentru ţărmul unui paradis himeric; şi nici îndemn mai potrivit decât povaţa uneia dintre cele două icoane despre care ni se spune că pictorul le-a pus să-i străjuiască refugiul: „Fiţi misterioase şi veţi cunoaşte fericirea”… Să protestez? Ştiu prea bine că faţa care surâde nisipurilor la Ghizeh a câştigat în vrajă după ce-a fost mutilată cu tunul. Şi dacă revin la Oedip, înseamnă că, de fapt, am şi ales.

Deosebirea dintre cei doi sfincşi depăşeşte în realitate faptul că unul interoga călătorii, iar altul îi nelinişteşte prin tăcere. Mi se pare că aflăm aici un semn specific al celor două culturi. Cea egipteană are misterul sfincşilor săi impenetrabili surâzând ideii de timp, în vreme ce cultura greacă se regăseşte în orgoliul lui Oedip de a fi înfrânt sfinxul. Replica animalului himeric din deşert e o fiară care se teme la Theba de logică. Ceea ce mă interesează însă acum e un răspuns. Stau cu faţa la mare urmărind rostogolirea capricioasă a valurilor şi mă gândesc că Oedip nu acceptă să despartă adevărul de fericire. De ce ne-ar emoţiona un sfinx care nu e carnal şi muritor, care stă în lumină fără ca ea să-l bucure şi să-l doară? Nu există viaţă mai pustie decât una care n-a iubit nimic, ştiind că într-o zi va pierde totul. Şi, oricum, nu înţeleg de ce i-am ironiza pe greci pentru că spuma amară a mării năştea Afrodite, cât timp zeiţa dragostei e, probabil, cea mai în măsură să ne apropie de lucrurile din jur. Măreţia sfinxului de la piramide ne devine străină tocmai prin ceea ce părea sa constituie victoria sa: indiferenţa. Gura aceea încremenită într-un rictus metafizic nu vrea nici măcar să sfâşie. Iar ochii goi

fixează permanent un punct din afara noastră, oricum ne-am aşeza. Grecii au înţeles că un sfinx care pune întrebări e mult mai plin de speranţă. Căci nu ne e dat să trecem nepăsători prin nisipul din propriile clepsidre. Şi, poate, acesta e lucrul cel mai important. Surâsul acela absurd, fardat de nisip ne va aminti cel mult că fiecare pas e ireversibil; în urma noastră nu sunt alte urme decât cele pe care le-am lăsat trecând. Cu faţa lui imobilă, sfinxul tolănit cu spatele la deşert întoarce spatele şi piramidei; el nu promite nimănui nimic, în vreme ce sfinxul grec ne lasă întreagă speranţa că, după ce vom dispare noi, ne va supravieţui răspunsul nostru. E singura şansă. Depinde cum ne vom folosi de ea. Şi apoi, numai în faţa acestui sfinx grec Oedip putea fi sigur că unicul răspuns corect este Omul. Chipul lui se încordează să audă bine întrebarea, dar presimţim că răspunsul îl ştie dinainte.

Abia gândul că animalul acesta hibrid nu şi-a rostit niciodată cu tristeţe o întrebare mă face să ezit. Cel mai celebru dintre cei şapte înţelepţi ai Greciei, Solon a ales să se sape pe frontonul templului lui Apolo o deviză care îl caracteriza perfect, *meden agan,* „fără excese”. Trebuie să fii însă înţelept ca Solon ca s-o poţi urma şi nu cred că voi reuşi vreodată să-mi impun o transparenţă de care sunt străin.

Iată-l pe Oedip faţă în faţă cu sfinxul într-un tablou de Ingres. Căţărat pe stânci, sfinxul abia se detaşează dintre ele; în schimb, eroul lui Sofocle domină întreaga scenă. Între cei care îşi trec viaţa meditând asupra ei şi cei care şi-o trăiesc efectiv, Oedip e, deocamdată, de partea celor din urmă. E calm, sigur de sine, convins că sfinxul poate fi răpus prin încrederea cu care va pronunţa cuvintele. Dar încă nu ştie că aproape fiecare răspuns se transformă în crisalidă şi din ea se va naşte o nouă întrebare. Când îşi va reaminti mai târziu această întâlnire, va pricepe că sfinxul e nemuritor; că el nu moare, ci reîncepe continuu; ca marea; sau nu moare o singură

dată, ci de nesfârşite ori, de câte ori e dezlegată o nouă enigmă. Suntem, în fond, noi înşine, succesiv, Oedip sau sfinxul în toate întrebările grave pe care ni le punem şi în curajul de a răspunde la ele. Moartea sfinxului nu face oare stâncile să surâdă? Anatole France socotea că în afara înţelepciunii eline nu există decât eroare şi tulburare; e curios că această înţelepciune n-a sesizat că omorând sfinxul victoria lui Oedip poarta în ea sâmburele înfrângerii; vanitatea de a fi înlăturat toate întrebările posibile odată cu stârvul sfinxului prăbuşit în prăpastie îl duce pe tronul Thebei şi la incest. Rătăcind, se va gândi apoi la toate aceste lucruri. Sunt chiar momente când îmi închipui că ştiu cum ar vorbi…

(… Singura mea speranţă e să mă întreb mai departe. Chiar dacă unele întrebări nu-mi vor aduce nimic, niciun răspuns sigur, va trebui să le rostesc. Nu sfinxul! Eu însumi! Pentru că sfinxul nu era altceva decât propria mea umbră care mă întreba… S-au găsit destui care să spună că răspunsul meu era uşor de ghicit. Ce merge dimineaţa în patru picioare, la amiază în două şi seara în trei? Omul, am zis, gândindu-mă la copilăria, la bărbăţia şi la bătrâneţea noastră. Dar aici nu era vorba de dezlegat o ghicitoare. Eu am răspuns cu credinţa mea. Şi vreau din toată fiinţa să mai trec o dată pe la porţile cetăţii unde am fost rege şi unde am aflat adevărul. Vreau să aud încă o dată întrebarea şi să răspund, de o sută de ori, de o mie de ori, ca să-mi dovedesc mie însumi adevărul pe care l-am descoperit. Mă tem de clipa când aş putea să renunţ. Mă tem de acea parte din mine care ar fi gata să surâdă ca să nu mai sufăr şi să nu mai sper. Surâsul ce va învinge statuile se va naşte tocmai din lipsa de speranţă. Eu, poate cel mai îndreptăţit să vorbesc despre zei, vorbesc de aceea despre sfinx; deoarece răspântiile aduc singura rază de lumină din povestea mea. Dar există vreun loc unde voi fi, în sfârşit, împăcat cu toate, cu destinul, cu zeii, cu memoria mea şi cu mâinile mele? Unde strălucesc

ţărmurile lui? Da, răspunsul pe care l-am pronunţat. Ceea ce nu-mi va dărui el, nu voi avea niciodată. De la zei nu aştept nimic. Repetând cuvântul acela spun şi acum totul. Ţărmul este chiar inima mea, cea care n-a tremurat în faţa sfinxului. Şi care vrea să cred că drumul meu va trece din nou pe la porţile Thebei; să aud, pe acelaşi munte Phikion unde am ajuns venind din Corint, cât de frumos sună ecoul răspunsului ce l-am dat atunci… Sfinxul a pierit ca Euridice la ieşirea din Infern. Când am terminat de vorbit, monstrul nu mai exista. Dar nu mai sunt atât de tânăr şi nici atât de trufaş, încât să-mi închipui că sfinxul chiar a murit…)

Pe o asemenea umilinţă aş vrea să-mi întemeiez şi eu orgoliul; să las sfinxul să mă întrebe orice, chiar dacă unele întrebări vin prea târziu şi chiar dacă uneori nu voi şti ce să răspund sau mă voi teme tocmai de răspuns. Deşi importanţă are nu atât întrebarea, cât răspunsul, întrebările sunt şi mult mai uşor de formulat. Câţi se vor fi întrebat, astfel, cu dezinvoltură „ce e fericirea" şi abia apoi s-au cutremurat, când n-au ştiut ce urmează… Auzind răsuflarea sfinxului ne spunem că trebuie să ne grăbim, să ne clădim opera înainte de a răspunde. Dar aici greşim mulţi, probabil. Opera ar trebui să fie chiar răspunsul. Nu graba de a intra în Theba pentru a primi onorurile morţii sfinxului.

Oedip

Dacă admite cesustține Heraclit, căpentruo

m
d
e
s
t
i
n
u
l
e
s
t
e
p
r
o
p
r
i
u
l
s
ă
u
c
a
r
a
c
t
e
r
,
O
e
d
i
p
n
i
s

e
î
n
f
ă
ț
i
ș
e
a
z
ă
c
a
u
n
e
r
o
u
î
n
s
t
a
r
e
s
ă
s
u
p
o
r
t
e
a
d
e
v
ă

rulșisăluptepentruelșiatuncicândaceastaîn

seamnă distrugerea sa. Destinul care împing e în

a
i
n
t
e
a
n
c
h
e
t
a
d
i
n
t
r
a
g
e
d
i
a
l
u
i
S
o
f
o
c
l
e
e
s
t
e
t
o
c
m

a i v o i n ț a s a i n f l e x i b i l ă d e a ș t i a d e v ă r u l . U n i p o

criterii de continuare până la amortizarea totală

h e b e i ș i s o ț i n c e s t u o s .

Chiar dacă aş face abstracţie de ţărm, ar fi greu să mă înşel asupra anotimpului în care mă aflu. Vântul urlă uneori ca o haită de lupi, acoperind zgomotul valurilor. Când se domoleşte, marea rămâne totuşi friguroasă şi ostilă. E îngălbenită de alge putrede şi nu cere ochi care s-o privească. Deasupra ei, ploaia din timpul nopţii a lăsat o pâclă fumegoasă care face dimineaţa să semene cu un chiparos posomorât şi sensibil. Dar peticele de zăpadă au dispărut pe fâşia îngustă de nisip unde îşi trag pescarii bărcile. Încerc să-mi imaginez cum va arata totul sub soarele arzător de iulie şi încep să înţeleg că vara întruchipează aici un sens, când înţelepciunea grecilor despre frumuseţea trupului uman prevalează asupra tuturor nedumeririlor. O baie în mare şi trupul întins pe nisipul cald valorează atunci cât un tratat despre fericire. În schimb, acum mă pot referi în voie la Oedip, care dintre zei n-o respectă decât pe Mnemosyne, zeiţa memoriei.

Simt că nu mă pot apropia de înţelepciunea elină pe drumurile parfumate ale poeziei parnasiene. De Leconte de Lisle mă despart tot atâtea veacuri câte mă despart de Teocrit. Oedip însă ne poate fi de folos şi în acest secol grăbit prin modul său eroic de a simţi şi prin încrederea încăpăţânării în unicul răspuns pe care-l dă. Vocea sa monotonă şi amară îmi sugerează că piramidele n-au servit, probabil, numai faraonilor. Un popor întreg şi-a închipuit că ar putea să umple neantul cu blocuri de granit. Nici Oedip n-a suferit doar pentru sine. El a vrut să umple abisul cu ceva mult mai durabil: adevărul şi inima unui om. Acolo unde alţii ar găsi o mie de alibiuri, el spune: nu!…

(…Nu, nu despre nenorocirile mele e vorba, ci despre memorie şi despre destin. Pentru că mi-am pus toată viaţa în cumpănă cu răspunsul dat sfinxului. Stăteam în faţa monstrului uitându-mă la el ca într-un abis şi nu-mi era frică. Pe buzele lui zvâcnea un sânge ca al nostru. L-am privit atent când a rostit întrebarea şi am înţeles, îi era teamă să nu pronunţ singurul cuvânt care-i tulbură pe zei. Şi atunci m-am hotărât… Dacă aş fi spus nu „omul”, ci „un zeu”, altul mi-ar fi fost, poate, destinul. Căci nu mi-ar mai fi păsat de nenorocirile abătute asupra Thebei. Un zeu nu suferă din pricina adevărului şi nici n-ar fi dispus să-şi joace toată viaţa pe un cuvânt. În schimb, gura mea arsă de suferinţă nu va pregeta să rostească adevărul. N-am altă izbăvire, chiar dacă fiecare adevăr nou mă sfâşie şi nu-mi lasă rănile să se închidă. Pentru că măslinii pe lângă care trec, iarba pe care păşesc, pădurile şi ruinele sunt pline de sfincşi…

Dar trebuia să-i răspund sfinxului aşa cum i-am răspuns. Voiam să înţeleg lumea cu inima mea. Şi din aceeaşi pricină îmi reamintesc mereu. Memoria mea e ca o rană care sângerează. Şi totul este viu şi destin în mine, deoarece memoria este destinul meu. Ea m-a împins, nu zeii şi nimeni altcineva, departe de Theba; şi mă va urmări până la moarte. Ar fi

simplu să spun: suntem ceea ce vor împrejurările vieţii noastre. Dar nu destinul, ci eu am fost în faţa sfinxului. Şi n-am uitat nimic din faptele mele. Amintirea lor m-a împins să aflu cine sunt. Dacă sunt victimă, sunt victima acestei memorii. Ea a luat locul sfinxului şi trebuie să-i răspund. În ziua când nu voi mai şti ce să-i răspund, mă va ucide. Zeii n-au amintiri şi de aceea nu vor şti niciodată ce e nefericirea…

Ar trebui, poate, să astup cu ţarină gura acestui sfinx nesăţios, ori să încep să râd ca un nebun, să-mi bat joc de rătăcirile mele şi să uit. Însă ce ar rămâne din mine atunci? Un biet vagabond surâzând fără noimă ca zeii, uitând că a fost odată tânăr, a visat să fie curajos, în stare să-şi privească destinul în faţă şi să strige adevărul. Nu, singura mea glorie e sfinxul care mă va ucide. Din aceeaşi pricină pentru care nu vor şti niciodată ce e nefericirea, zeii nu vor şti nici ce e fericirea. Prin toate câte mi s-au întâmplat, ei au vrut să mă facă să regret răspunsul dai sfinxului. Au vrut să mă vadă târându-mă ţi strivit şi apoi sa râdă batjocoritor: Iată, Oedip, omul de care erai tu atât de mândru! Îţi dai seama că numai trufia a omorât sfinxul! Priveşte acum adevărul, omorâtorul sfinxului nu e decât o râmă!… Am învăţat de la sfinx că un răspuns poate înălţa viaţa sau o poate pustii. Şi acum, memoria mea e dovada că zeii nu m-au îngenuncheat. Sunt liber pentru că nu vreau să uit. Ea, care e destinul şi stânca, e şi izvorul mândriei mele. Dacă uneori mi-aş înfunda mâinile în ea ca într-un miel înjunghiat, e numai pentru a da faptelor mele un înţeles, deoarece nu vreau să mă ascund în spatele unor răspunsuri uşoare; adevăratul curaj e de a rămâne gol în faţa sfinxului. Vântul îmi şterge urmele din praf, trecătorii se feresc să mă vadă cum arăt, ca un cerşetor, dar cândva am fost rege şi am dat un răspuns sfinxului pe care monstrul nu l-a putut combate. Toate aceste lucruri există şi nu mi le poate lua nimeni câtă vreme nu-mi pierd memoria. Dacă uit, o, numai gândul mă înjoseşte şi

mă umple de scârbă, înseamnă că n-am fost destul de vrednic să ţin minte totul. M-am orbit tocmai ca frumuseţea lumii să nu mă îndemne să mint şi să uit…

Da, trebuia să mă orbesc ca să nu mai văd altceva decât adevărul pe care-l aflasem, să nu mă pot ascunde de el plăcându-mi un răsărit de soare sau blânda coborâre a serii pe crestele munţilor, când zeii îşi ţin respiraţia uimiţi de atâta frumuseţe. Numai aşa puteam să-mi câştig libertatea faţă de lucrurile care m-ar fi emoţionat îndemnându-mă să rămân rege la Theba şi să mă bucur de darurile rangului meu. Acum nu mai văd nimic în jurul meu, astfel că mă pot gândi tot timpul la ceea ce am văzut altădată. În zadar m-aş spăla pe mâini să înlătur ceea ce ele au trăit. N-o să-mi mai văd mâinile curate. De ce trebuia tocmai eu să ştiu cât rezistă inima unui om?…

Sângele sfinxului se răzvrăteşte în mine şi trebuie să-l potolesc. Noapte de noapte deschide gura ca o rană în gura mea şi mă întreabă: de ce toate acestea? Nu mă tem, auzindu-l, să-mi aduc aminte tot ce s-a întâmplat şi, apoi, acesta e destinul meu. Am aflat un lucru pe care nu-l cunoşteam înainte. Natura şi zeii nu sunt în stare să facă morminte. Ele aparţin omului. De ce să-i intereseze pe zei un copil găsit de păstorii corintieni? Şi nu vreau să accept că eram orb de-atunci. Prin rana mea se vede un cer frumos şi pustiu…)

Toata gloria acestei zile mi se arată sub forma unui pescăruş care zboară cu aripile pline de ploaie. Desenează cercuri albe deasupra mării şi deodată reveria se sfâşie; pasărea coboară fulgerător umezindu-şi aripile în valuri, să prindă ceea ce ochiul ei lucid a ţintit de sus; după care începe iarăşi dansul alb şi ucigaş, deasupra mării. E aici tot ce m-ar putea emoţiona şi revolta şi n-ar mai fi nevoie să apelez la Oedip pentru afla că, peste o clipă, o vietate va muri şi alta va slobozi din guşă un ţipăt fericit. Şi dacă e adevărat că bucuria se naşte din

suferinţă, din ce tenebre au ieşit statuile de marmură fericită ale Greciei antice? Şi cât datorează Elada propriei ei arte? E atât de evident că fiecare creator îşi modelează opera, încât pierdem din vedere că, la rândul ei, opera îl modifică pe cel ce-a creat-o. Nu încape, cred, îndoială că Michelangelo a fost înrâurit de statuile sale mai mult decât de cei care-i lăudau geniul. Uneori opera poate chiar devora o biografie. Pe acest drum orice zeu sfârşeşte prin a deveni om. Praxitele care, vrând să sculpteze zeiţe, a sculptat femei elegante şi frumoase face, aşadar, şi filosofic în cazul lui Oedip, victoria asupra sfinxului a fost opera. Ea nu putea să treacă fără urmări. Şi n-a fost nici simplă ca în *Maşina infernală* a lui Cocteau, unde sfinxul îi suflă chiar el răspunsul lui Oedip. Sunt oameni care cutează chiar mai mult decât sunt în stare să suporte, iar Oedip face parte dintre ei. Nu-i putem explica şi eroismul prin destin. Un Oedip care n-ar avea dreptul la opţiuni şi nu şi-ar datora sieşi nimic nu ne-ar putea învăţa decât frica. Însă el e în stare să murmure, drept şi ireductibil, între nenorocirile care-l vor copleşi: Credinţă în tine însuţi! Chiar dacă pentru aceasta trebuie să suferi. Curaj!… Problema e dacă avem şi orgoliul să nu dăm vina pe nimeni pentru ceea ce ne-am răspuns greşit.

Acest orb a înţeles că toate deşerturile nu valorează cât o piramidă pustie. Şi că laşitate înseamnă nu numai să eviţi sau să fugi; tot laşitate e şi dacă nu-ţi pasă. El se cutremură descoperind minciuna în care a trăit însă vrea să bea paharul până la fund. Cel puţin dacă trebuie să împlinească un destin, o va face fără să îngenuncheze. Iar orgoliul său adevărat constă nu în acuzarea zeilor, ci în absolvirea lor. În acest moment Oedip face să triumfe umanul împotriva divinului. Contestând zeilor vina, le contestă şi superioritatea. Şi, poate, chiar existenţa. În clipa aceea omul se aşază pe sine în centrul universului. E adevărat, sângerează prin toate rănile sale, în locul ochilor scoşi se cască două

plăgi oribile, dar acest vinovat de paricid şi incest, acest vagabond măreţ este stăpânul universului, căci el este *vinovatul* şi nimeni altcineva. Fiind singurul vinovat, e singur în univers. Vina este pentru Oedip o treaptă încă şi mai glorioasă decât revolta. Strivit de nenorociri, el răstoarnă totul în favoarea orgoliului uman cu o singură afirmaţie: Eu însumi. O afirmaţie cu care pustieşte cerul. Căci nu milă cere cel care se acuză singur şi se pedepseşte singur. Măreţia lui stă în aceste vorbe: Sunt vinovat! Le rosteşte ca şi cum ar spune: Sunt liber! În clipa aceea, fiecare rană a lui Oedip devine o gură prin care el îşi strigă victoria împotriva zeilor şi libertatea. Drumul spre Colonos nu e Golgota lui, ci triumful lui. Nimeni altul n-a hotărât că este vinovat decât el însuşi. Cu această hotărâre mătură zeii care s-au jucat cu el şi care aşteptau rugăminţi de îndurare. Deoarece, se înţelege, nu-şi asumă vina *în faţa* zeilor, ci *împotriva* lor. E vinovat, adică e singur. Orgoliu suprem şi dureros. Tragedia ascunde o apologie. Aş spune că Oedip se transformă pe sine însuşi în zeu, un zeu care suferă, totuşi nu mai puţin zeu câtă vreme e liber şi nu regretă răspunsul dat sfinxului. Dar în mijlocul suferinţelor sale triumfă umanitatea noastră. În zadar corul îl deplânge. Orbirea sa nu e atât o sentinţă, cât asceză. În momentul acela a văzut clar înăuntrul său. Singura sa revoltă rămâne acceptarea. Altfel ar însemna că nu se mai poate suporta, or, grandoarea lui e să repete calm „Socot că totul e bine”. Căci pentru el libertatea este a şti adevărul. Sau, cum va spune Camus, libertatea este dreptul de a nu minţi…

(…Eu am plătit cu toate suferinţele mele adevărul. Îl merit acum. Trebuie să am puterea să ştiu ce-am greşit şi să nu mă ascund ca o şopârlă în iarbă. N-am decăzut într-atât, încât să nu-mi mai fie silă de tot ce mi-a dezvăluit bătrânul Tiresias; şi câtă murdărie începe sub cerul albastru şi nepăsător unde zeii se joacă de-a destinul… şi câtă frumuseţe de care mâinile mele nu se mai pot

apropia… Mă acoperă un mâl tulbure şi poate undeva sub el vor încolţi seminţele liniştii, ca să mă pot gândi în voie la sfinx. Până atunci, voi lua mereu amintirile de la capăt. Şi mă simt liber pentru că sunt în stare să repet că toate aceste lucruri îmi aparţin. M-aş putea răzbuna strigând: Veţi muri şi voi care mă loviţi şi râdeţi de nenorocirile mele! Dar nu vor înţelege nimic. Vor ridica doar din umeri uitându-se la mine ca la un nebun. Zei, apăraţi-l, vor şopti ei. Omul acesta nu doreşte decât curajul de a rămâne gol şi de a nu se căi niciodată că nu poate uita nimic din faptele lui…)

În fond, Plutarh spune acelaşi lucru explicându-ne de ce piersicul a fost consacrat lui Harpocrate; frunza lui are forma unei limbi, iar fructul forma unei inimi, semn că între inimă şi limbă trebuie să fie un acord deplin. Dar atitudinile cele mai fireşti nu sunt totdeauna şi cele mai uşor de obţinut. Mi s-a povestit despre un pescar din împrejurimi care a murit în primăvara trecută. După ce a stat multă vreme bolnav în pat, bătrânul s-a sculat într-o dimineaţă şi s-a îmbrăcat încet, cu grijă, în hainele de duminică; apoi a deschis fereastra; era primăvară afară, o primăvară neruşinată şi luminoasă cu arbori în care ţipa setea de viaţă; ochii bătrânului s-au pironit în gol, fără să caute ceva anume; cineva l-a întrebat dacă doreşte ceva. „Nu, mă uit numai”; după care a închis fereastra cu aceeaşi grijă cu care se îmbrăcase, s-a lungit în pat aşa cum era îmbrăcat, suspinând uşor, abia perceptibil pentru cei din jur şi a murit. Totul s-a desfăşurat ca un ceremonial. În tăcere şi cu foarte mult soare curgând pe pietre şi pe iarba din curte. Ar trebui să trag de aici neapărat o concluzie? Bătrânul a vrut, desigur, să mai vadă o dată lucrurile de care urma să se despartă pentru totdeauna. În faţa morţii vorbele mari sunt de prisos. O fereastră deschisă spre primăvară e infinit mai semnificativă. Mi-l închipui pe Oedip trezindu-se undeva la o răscruce, sub un măslin prăfos, după câteva ceasuri de somn chinuit, şi pipăind cu ochii

săi orbi lumina. E prea frumoasă dimineaţa din jurul lui pentru a o nega. Deocamdată izvorul tăriei lui e în mândria lui sumbră, dar îi va ajunge să bea toată viaţa din el? Uneori e gata să facă lucruri de care altădată s-a temut şi s-a ferit. De pildă, să iubească lumea cu simplitate. Fără această iubire, rătăcirile n-au altă zare decât un mormânt. Şi e suficient un mormânt pentru a justifica o viaţă? E o întrebare pe care Oedip nu şi-o mai pune.

Pe mica plajă din golf, vântul care, noaptea, a neurastenizat marea a şters urmele din zilele anterioare. Dacă surâd acum înseamnă că vreau să transform clipa aceasta în piramidă. Nu ascund acelaşi lucru şi statuile greceşti? Ele sunt atât de senine, încât nu-mi pot alunga gândul că au şi un sens de piramidă, cu toate că ar fi greu de imaginat un sfinx egiptean în acea frumoasă marmură de Pentelic din care s-au cioplit monumentele Atenei şi care cu vremea se îngălbeneşte ca hârtia veche. În definitiv, piramidă e tot ce opunem nisipului. Tot ce neagă nisipul. Până şi dorinţa de a-mi căuta cu orice preţ argumente în favoarea calmului cu care vreau să privesc uneori totul, golindu-mă de violenţa emoţiilor… Ascunzându-ne însă într-o piramidă, am fugit de viaţă sau am apărat-o? Viaţa nu cere cumva, dimpotrivă, s-o înfruntăm şi să-i acceptăm toate darurile în plin soare? Trebuie să-mi reproşez sau nu oroarea mea de urât, de suferinţă şi de moarte?

…Această înserare care coboară. Şi nişte copii strigă afară, jucându-se… E mult mai uşor, în ciuda tuturor aparenţelor, să înfrunţi o întreagă istorie pasivă decât un adevăr mic al tău, care-ţi încearcă inima. Oricât de bine mi-aş justifica afecţiunea pentru Oedip, rămâne această obiecţie. Deşi, ar fi indecent să pretindem unei umbre mai mult decât să ne aducă aminte că învingătorul sfinxului a suferit pentru adevărul de a fi el însuşi, de a descoperi destinul în sine.

Poate că Burckhardt a avut dreptate să afirme că elinii au fost mai nefericiţi decât se crede îndeobşte şi decât o contestă statuile. Tocmai de aceea ei sunt în măsură să ne vorbească despre fericire. Dar se poate vorbi despre fericire fără să întindem mâna spre ea?

Chiar şi această mare friguroasă îmi ascute nevoia de dragoste.

Labirintul

Marea și eau un sfinx pentru Ulise, dup ă cum la

birintulepentrutezeuunsfinxînvinscuajutor

ulfirului Ariadnei. Dar întrebările despre lab

irintsuntplinederiscurri. Deobicei, uităm toc

mai mănuntul cărților din lanțul Dedalandevenitco

nstructorul propriei sale închisori.

Pe faleza care bate în roşu, există o potecă pe unde se poate coborî în mare. Îmi place s-o cobor mai ales în după-amiezile liniştite, când foşnetul apei nu mai are nimic înverşunat. Merg pe nisipul ud, inima are ritmul mării, iar un gând ca acela rostit într-o zi de Paul Valéry, două sunt primejdiile care ameninţă fără încetare lumea, ordinea şi dezordinea,

mi se pare absurd. Puţine afirmaţii pot fi mai antieline. Pentru că toată lumea elină se bazează pe ordine, pe succesul lui Tezeu în labirint. Şi dacă o convingere înseamnă ordine interioară, paradoxul lui Valéry este nu numai absurd, ci şi primejdios. Ordinea lăuntrică a lui Sisif este să privească vârful muntelui plin de speranţă; a lui Oedip, să urmeze cu tenacitate adevărul; a lui Ulise, să se întoarcă în Ithaca; a lui Icar, să zboare cu riscul de a muri. În schimb, dezordinea ruinează orice templu şi nu cultivă decât florile care cresc între ruine şi care, oricât ar spune Vergiliu că sunt cele mai ispititoare, nu ne vor dărui nimic în afară de parfumul lor melancolic.

Însă, înainte de orice, labirintul ne vorbeşte, într-un fel nou, tot despre dragoste şi despre memorie. Pentru a ieşi din coridoarele întortocheate, infidelul Tezeu *îşi va aminti* drumul parcurs, pentru că aceasta face, de fapt, Ariadna, îl ajută să nu uite în labirint. El o va părăsi după aceea în prima insulă cu o grabă penibilă, dar nu de recunoştinţă avem nevoie când iubim. Marea îmi aminteşte acest adevăr simplu împreună cu altul. La înţelepciunea grecilor antici ar trebui să avem acces tocmai pentru că este o înţelepciune limitată, care respinge indeterminatul şi arbitrariul şi care nu numai că nu-şi exasperează limitele, dar se retrage în spatele lor şi le sărbătoreşte. Sunt convins că Tezeu i-a dat Ariadnei mai puţin asigurări că o iubeşte, cât că nu îi e teamă…

(…Nu mă tem, Ariadna. Dacă m-aş teme, n-aş fi aici. Eu i-am cerut părintelui meu să mă trimită în Creta, împreună cu ceilalţi tineri care urmau să fie daţi hrană Minotaurului. Vreau să-i izbăvesc pe atenieni de acest tribut ruşinos şi crud. Şi mulţumesc zeilor, norocul mi-a surâs în insula ta. După ce te-am întâlnit, sunt şi mai convins că voi ucide monstrul acesta născut dintr-o regină desfrânată, care l-a făcut de râs pe tatăl tău împreunându-se cu un taur. Nu trebuie, Ariadna, să-

mi iei în nume de rău că-ţi vorbesc astfel. Şi lasă-mă să mai mângâi o dată părul tău blond. În labirint nu voi avea alte arme decât curajul de a privi destinul în faţă şi dragostea ta. Şi tu ştii că despre Minotaur se povestesc lucruri teribile…)

Cine l-a urmat pe Tezeu a făcut-o, bineînţeles, dintr-o dorinţă de claritate. Şi vrând să vadă cum triumfă dragostea asupra dezordinii. El străluceşte de încredere în sine însuşi şi, asemenea lui Heracles, are oroare de tot ce contrariază ordinea firească a lucrurilor. Într-o sculptură realizată în cea mai bună manieră neoclasică, *Tezeu şi centaurul,* pe care am văzut-o la intrarea în galeriile muzeului de artă din Viena, Antonio Canova l-a reprezentat viguros şi irezistibil. Tezeu nu e însă un gânditor şi niciun poet. E obişnuit să meargă la ţintă fără să-şi pună întrebări care să-l stânjenească.

Intrând în labirint, se consideră investit cu o misiune, dar aceasta se reduce la uciderea Minotaurului; nu porneşte la drum cu sentimentul că şi labirintul este o fiară, mai mult, că adevărata fiară nu e atât Minotaurul, cât labirintul însuşi; şi n-ar şti să ne explice că tocmai teama noastră de lucrurile fără sens ar fi putut căpăta numele monstrului născut de Pasifae, regina sfâşiată de pasiuni mizerabile. Ceea ce, probabil, Ariadna i-a spus…

(…Tezeu, Minotaurul stă în locul unde labirintul devine fără niciun înţeles; unde drumurile care ajung în centrul său devin inutile şi unde vei simţi că nu mai ai altă speranţă decât să te întorci. Să nu te aştepţi să vezi un animal cu forme precise, cum se povesteşte, jumătate taur, jumătate om. Să te gândeşti, mai degrabă, că monstrul acela, care îmi e pe jumătate frate, e o spaimă ce te cuprinde dinlăuntru şi, dacă n-o ucizi, nu vei mai vedea lumina zilei niciodată şi nici de dragoste nu te vei mai putea bucura, cu toate că vei avea firul pe care ţi l-am dat eu. Înseamnă, Tezeu, că tot ce poţi aştepta de la aceste meandre în care vei pătrunde e

să le părăseşti. Să nu le ceri mai mult, pentru că altfel vei fi pierdut. Cine cere unui labirint mai mult decât să-l părăsească va rătăci totdeauna prin el. Poate că acest gând îţi va fi şi mai folositor decât ghemul pe care acum trebuie să începi să-l depeni…)

Operă a unui artist anxios, revoltat împotriva ordinei clasice (cum ni-l arată pe Dedal şi statuile umblătoare atribuite de legendă tot lui), labirintul colcăie de întrebări neformulate. Iată un alt chip al sfinxului. Ochii săi hipnotici sticlesc dilataţi în coridoarele tenebroase, însemnate cu emblema echivocă a securii duble. Din punctul de vedere al lui Tezeu, labirintul nu este însă decât o construcţie anarhică, o eroare a clarităţii şi logicii. Şi ce ne va spune el dacă nu se va simţi dator să lămurească această eroare? Deocamdată, îmi apare evident doar că logica greacă semnează la intrarea în labirint un act de capitulare, primind în schimb drept răsplată un fir al Ariadnei. Ceea ce reprezintă totuşi foarte mult, dacă socotim, ca şi Elie Faure, că o statuie scoasă din pământ şiroind de umezeală sau cioburile unui vas sunt mărturii ce ne învaţă mai mult despre noi înşine decât despre cei vechi.

Câteodată mă simt şi eu unul din acele spirite nordice care au urmărit fantomele Eladei pentru a se bucura de lumina luxuriantă ce scaldă ruinele. Şi aici pe ţărm pândesc zilele însorite cu o voluptate ce contrazice călătoriile polare visate în adolescenţă. Atunci nu-mi mai doresc nimic. Mă copleşeşte atâta soare şi mă învinge. Mă cuprinde o oboseală luminoasă şi îmi imaginez fericirea într-un fel care să depindă de mine. Mi-e greu de aceea să cred că labirintul a fost construit de greci pentru altceva decât pentru a triumfa asupra lui. Într-un anume sens, clasicismul n-a consimţit niciodată că drumul spre adevăr între două puncte ar putea fi şi altul decât linia dreaptă. Apoi, adevărul nu este un ideal prin excelenţă mediteranean. Însă claritatea este.

Aventura lui Tezeu îmi apare astfel ca un efort de a scălda în lumină misterul labirintului, chiar dacă acest mister rămâne intact. Întrebările sunt anulate nu prin răspuns, ci prin faptul că sunt rostite în plin soare. În definitiv, ce altceva înseamnă şi ceasurile când marea limpede îmi neagă orice tristeţe şi sunt plin de ceea ce simţurile mele descoperă? Entuziasmul gândirii greceşti i-a cerut lui Tezeu nu atât să pună ordine în galeriile încâlcite, cât vitejia de a nu le cădea victimă. Dacă ne mulţumim cu atât, el este un erou logic. Căci e, într-adevăr, absurd ca scopul ultim al unui labirint să fie un monstru. Tot ce poate face Tezeu, odată ajuns în centrul labirintului, e să ucidă. Am greşi imputându-i sângele rece cu care îşi răpune teama. Mai degrabă i-am putea face imputarea că îşi cucereşte izbânzile pentru a le uita. Poate, însă, că oricine a fost într-un labirint vrea să-l uite.

Aşadar, grecii ne iniţiază numai până la un punct. Exemplul lui Pitagora îmi vine aproape fără voie în minte. În faţa şcolii patronată de el se afla o statuie a lui Hermes pe al cărei soclu era scris: „Profanii înapoi!" Ucenicii maestrului trebuiau să se oblige la o dietă care excludea vinul, carnea şi ouăle. Era interzis râsul. Dar, mai ales, n-aveau voie să discute învăţăturile primite. Li se arăta deci o statuie de femeie înfăşurată într-un văl, cu un deget pe buze: Muza tăcerii. Iar discipolii îl vedeau, se pare, pe Pitagora numai după ce terminau stagiul de ucenicie, în timpul căruia el le trimitea lecţiile autentificate cu formula *autos epha,* „a spus-o el însuşi", pentru a sublinia că nu era de discutat nimic asupra celor scrise. Ştim însă cum a sfârşit savantul din Samos. Gândul acesta lasă întrebările libere. Şi poate că e necesar a nu evita un labirint tocmai pentru izbânda de a ieşi din el; iar ţărmul unde mă aflu mă scuteşte de orice altă iniţiere; îmi ajung adevărurile aflate cu inima, dinaintea mării pe care o privesc cu prudenţă.

De fapt, în adâncul labirintului e fântâna în care s-a uitat Narcis. O fântână înroşită de sângele Minotaurului. Dar Tezeu n-avea curiozitatea să se privească în ea. N-avem ce clarifica într-un labirint în afară de drumul de întoarcere, iată convingerea lui, singurul lucru pe care l-ar avea de povestit la ieşire…

(…După ce-am simţit sângele Minotaurului ţâşnind cald şi împroşcându-mi obrazul, m-am şters şi am plecat. Nici nu l-am văzut măcar cum arăta. Şi de ce m-ar fi interesat cum arăta un monstru ieşit dintr-o dragoste ruşinoasă? Pentru mine nu reprezenta nici mai mult, nici mai puţin decât taurul pe care l-am ucis la Marathon. L-am omorât pe întuneric, am ridicat mâna înarmată şi am lovit cu sete când m-a izbit în faţă răsuflarea lui şi, de fapt, datoria mea era să ucid bestia nu să-mi pierd vremea în bârlogul ei. Firul tău, Ariadna, m-a ajutat să termin cât mai repede această treabă neplăcută. Altfel, cine ştie, mai rătăceam, poate, şi acum pe coridoarele acelea încurcate..!)

Singura glorie necontestată a lui Tezeu e de a pricepe că, neînfruntând primejdiile, zadarnic ar striga: sunt curajos! Un labirint fără niciun pericol, abordat cu un fir al Ariadnei în mână, ar semăna foarte bine cu plimbările pe care le fac astăzi turiştii cu telefericul deasupra Vezuviului. Or, problema se pune altfel dacă vorbim de îndrăzneală. Clădiţi-vă casele pe Vezuviu, i-a îndemnat Nietzsche pe filosofi. Aici începe frica şi tot aici începe curajul; chiar dacă Tezeu încă nu cunoaşte toată grava seriozitate a întoarcerii, pe care grecii o vor învăţa de la Ulise, iar ieşirea din labirint constituie mai curând o victorie a dragostei.

Nu ne putem mulţumi însă cu eroismul de a nu cădea victime. Greutăţile unui răspuns abia încep acolo unde curajul lui Tezeu crede că nu mai are nicio datorie. Deşi, pentru a mă convinge că un asemenea erou şi-au dorit grecii, n-ar trebui,

probabil, decât să deschid unul din albumele de artă antică pe care le-am adus cu mine. Sau să recitesc din Plutarh povestea acelui cuceritor macedonean care a scris la Atena, anunţând că vroia să fie iniţiat, îndată ce va sosi, atât în micile mistere eleusine cât şi în cele ce presupuneau revelaţia ultimă; dorinţă contrară legilor de la Eleusis; micile mistere se celebrau în luna Anthesterion, iar cele mari în Boedromion; pentru a concilia legea religioasă şi voinţa macedoneanului, atenienii au trebuit să schimbe numele lunii în care se găseau, declarând-o Anthesterion; şi când cuceritorul a fost iniţiat în micile mistere, aceeaşi luna a fost decretată Boedromion.

Desigur, toate acestea au valoare în măsura în care mă ajută să pun ordine în sentimentele mele. Altfel, între sărbătorirea lui Tezeu şi mirarea cu care se uitau astăzi dimineaţă copiii la o meduză moartă azvârlită de valuri în cursul nopţii pe nisip, n-ar fi nicio deosebire. Şi, oricum, e dificil să credem în vanitoasa declamaţie a lui Balzac: „Privirea mea e asemenea privirii lui Dumnezeu. Nimic nu-mi rămâne ascuns”. Din fericire, ştim cât datorează zeii lui Homer… Ceea ce a ucis Tezeu ar putea fi lipsa de sens a labirintului, iar Minotaurul a murit în clipa când Tezeu a spus *nu*; şi, hotărându-se să se întoarcă, i-a dat labirintului sensul dragostei. El nu şi-a ascuns însă niciodată lipsa de interes pentru dileme şi nu aspiră la nicio explicaţie. Tezeu este clasic prin grabă. Şi prin faptul că nu se complică inutil. În zadar ne-am adresa lui în continuare; mai mult decât să repovestească felul în care a omorât un animal ilogic, n-are ce răspunde. Dealtminteri, aventurile artei moderne au toate la bază neîncrederea în rezultatele expediţiei lui în labirint. Ele lasă impresia că n-au încredere în ceea ce a declarat Tezeu sub soarele mediteranean, nutrind suspiciunea că această lumină puternică, teatrală, nu face decât să ascundă adevărul, mai mult decât ar face-o chiar întunericul. Gestul lui Tezeu se cere

repetat, susţin cei nemulţumiţi de graba sa de a folosi firul Ariadnei.

Şi totuşi, poate că singura victorie posibilă într-un labirint e aceasta. Ţărmul, cum ar zice Ulise, ascultând aceeaşi remarcă pe care au făcut-o toţi în legătură cu el.

— Ţi-ai iubit insula, Ulise.

— Nu numai despre dragoste e vorba, ci despre ceva mult mai complicat. S-o numesc ordinea mea interioară. Să nu uit cine sunt şi ce este în mine statornic. Nu există libertate în afara memoriei. Şi nici fericire.

Iată-mă mulţumit că ţin minte totul despre ceva ce am iubit din destinul meu. E cel mai frumos lucru în orele când marea repetă fără greşeală marinele impresioniştilor şi când nu mă mai interesează că Tezeu întoarce spatele dragostei şi memoriei; Ariadna, ea şi Ithaca, fiind un alt nume dat memoriei. Această mare nu-mi, pune întrebări care să mă facă să mă simt vinovat. Şi sunt destule acele întrebări cărora dacă nu le poţi răspunde cu o propoziţie, nicio viaţă nu mai e de ajuns.

Iar propoziţiile simple cer totdeauna curaj. Cel mai greu e să recunosc că afară plouă pur şi simplu şi să nu am în clipa următoare nicio melancolie. Să spun „mă tem” sau „prefer” şi să nu-mi justific nimic. Căci nu toate labirinturile sunt la fel, după cum nici sfincşii nu pun totuşi aceleaşi întrebări.

Tezeu

Acest distrugător de monștri-a epuizat v

entu rile. Darsingurificarecredcăpotsă-liade

model sunt ceilalți eroi ai lui Tezeu.

Spre deosebire de Ulise care coboară în Ithaca pe deplin lămurit asupra aventurilor lui, Tezeu iese din labirint cu mâinile goale. De fapt, unica sa biruinţă certă a fost aceea postumă, citată de Platon în *Fedon.* Tezeu făgăduise lui Apolo că, de va scăpa cu viaţă din labirint, atenienii vor face în fiecare an o procesiune la Delos. Şi a rămas lege ca, din clipa plecării corăbiei spre Delos şi până la întoarcerea ei, oraşul să rămână nepângărit şi nimeni să nu fie

executat. Iată pentru ce Socrate a stat atât de mult în închisoare, între judecată şi moarte, explică Fedon, precizând că pupa corăbiei fusese încununată pentru plecare chiar în ajunul zilei de judecată.

În rest, Tezeu e zorit să uite, ceea ce poeţii n-au prea fost dispuşi să accepte. El trăieşte spectaculos şi superficial. Face parte dintre cei pe care nu-i interesează un răspuns; tot ce vor e să învingă, râvnind gloria şi puterea… Faţă de Ariadna, Tezeu se comportă ca un escroc. În realitate, nu-i place să spună: rămân…

(…Eu nu sunt om al memoriei, ci al clipei care urmează. Labirintul nu mă mai interesează după ce l-am părăsit. La ce mi-ar folosi să mă întorc? Să mă mânjesc de sângele unui monstru mort? Aud adesea vorbindu-se despre curajul de a lumina cu o torţă amintirea lucrurilor care au fost. Dar mie nu-mi place să spun: am iubit. Vreau să spun: iubesc. Şi: voi iubi mâine din nou. De ce m-aş bucura pentru lucruri care nu mai există? Zeii mi-au dat o viaţă pe care nu vreau s-o risipesc întorcându-mă mereu pe un drum pe unde-am trecut. Cândva, tatăl meu Egeu a ascuns sub o stâncă o pereche de sandale şi o sabie pe care la şaisprezece ani le-am luat, urnind stânca, şi am plecat în căutarea părintelui meu. De atunci nu m-am întors niciodată la stânca aceea. Nu am ce găsi sub ea decât amintirea unui copilandru. Destinul meu e să ridic o singură dată fiecare stâncă. În clipa când am lăsat-o să cadă, a închis ca într-un mormânt o parte din mine. Mormântul meu nu va fi unul singur, ci în toate întâmplările pe care le-am trăit din plin odată pentru totdeauna. Părerile de rău m-ar limita în dorinţe…)

Nu e greu de văzut cât de orgolioasă este o asemenea declaraţie. Mai greu ar fi să spunem cât poate fi de adevărată. Însă e limpede că morala lui Tezeu e să se consoleze repede. În esenţă, în aceasta constă toată ticăloşia lui şi pentru aceasta l-au condamnat poeţii. Pleacă fără să sufere, iată izbânda

şi crima lui. Între el şi ceilalţi se interpune setea sa de noutate, care îl biciuie şi-l cârmuieşte. N-are nici timp, nici chef să fie sentimental şi tandru. Nu simte plăcere decât în miezul fierbinte al întâmplărilor. Îndată ce se relaxează, freamătă în el un nou neastâmpăr, făcându-l să uite şi să fie ingrat. Sfârşitul fiecărei aventuri îl lasă singur. Ce mai rămâne de invidiat aici? Acest apologet al plecărilor nu vrea să jure credinţă nici unei clipe. El pare convins că libertatea înseamnă tocmai acest drept de a pleca nestingherit spre alte aventuri. Fiecare eveniment, odată trăit, se ofileşte pentru Tezeu şi capătă un gust fad. De-abia a obţinut ultima victorie şi tânjeşte spre alta, se resoarbe spre ea. El nu va cădea în robia labirintului, dar nici nu e liber să rămână vreodată pe loc. Îl fascinează ceea ce urmează să se întâmple. Şi, într-un fel, e fericit. E un erou sortit să părăsească, un erou de acţiune; n-are vreme să-şi contemple faptele. Dar, poate, n-ar trebui să-l judec prin prisma sensibilităţii mele retractile, care se teme să piardă ceea ce veneţienii numesc *la terra ferma,* pământul sigur. El e ca acest cer lăptos şi lipsit de duioşie sub care se aude distinct zgomotul surd al valurilor. Ploaia a spălat aerul şi stâncile ude strălucesc. Totul e acum de o izbitoare limpezime.

Şi, poate, Tezeu pleacă tocmai pentru a rămâne senin. Mă întorc astfel la statuile greceşti şi la liniştea lor abstractă. Să cred însă că e atât de mică distanţa dintre calm şi înţelepciune? Întrucât interesul pentru Elada nu mi-l pot explica numai prin motive estetice, trebuie, probabil, să recunosc aici şi un vag bovarism.

Cineva, un bărbat între două vârste, spunea ieri: Nu sunt capabil de ură. N-am urât niciodată. Cum ar fi spus: Nu sunt capabil de dragoste. N-am iubit niciodată. Vine de câteva zile, la aceeaşi oră, pe digul care pătrunde în mare în formă de T, privind în larg fără să se ferească de valurile ce stropesc digul. Ce vede dacă n-a iubit şi n-a urât niciodată nimic?

Mi se pare că toţi cei care au iubit ţărmul s-au simţit în mod necesar negaţi de ceea ce se îndepărtează de el. Fiecare val se rostogoleşte între Ariadna şi Tezeu. Şi sunt foarte multe lucruri care mă îndeamnă să fiu împotriva celui care pleacă. Stând pe coastă, sunt momente când încep chiar să cred că ştiu ce este fericirea, deşi dintre cele patru condiţii puse de Poe fericirii (Viaţa în aer liber, Iubirea, Detaşarea de ambiţiile meschine, Creaţia) le îndeplinesc acum în mod cert numai pe primele două.

Am o idee destul de confuză despre mări. Şi prefer să văd marea de aici, unde o învinge ţărmul. Mă stinghereşte astfel mai puţin necunoscutul, însă aceasta mi-l face, poate, străin pe Tezeu. A rămâne e pentru el un supliciu; şi a ridica ancora grăbit, nesuportând suspine şi lacrimi, e singurul său cinism. Dar nu se uită în urmă cu dispreţ. Pe Ariadna n-o părăseşte pentru că s-a plictisit de ea, ci pentru că ea aparţine trecutului, iar el are oroare de melancolii. E prea lucid şi practic pentru a face greşeala să fie melancolic. Şi prea febril pentru a întârzia printre ruinele unor momente trăite. Acest aventurier jertfeşte tot ce i-a fost apropiat. E clar că firul Ariadnei reprezintă chiar vocaţia sa de a nu se încâlci în labirintul nici unui succes. Tezeu iese din peripeţiile sale grăbit să nu facă nimic durabil, care să-l împiedice de a pleca mai departe. Iar regretul, iată o noţiune necunoscută lui Tezeu. Memoria sa? Cum curge apa pe marmura fântânilor vechi fără să lase nicio urmă. Zeiţa Mnemosyne nu-i produce neplăceri ca altora. El se retrage din orice încearcă să-l reţină şi se leapădă de orice nostalgie. Nu se lasă prădat de timpul care trece. Fiecare plecare a sa azvârle nisipul adunat în clepsidră. Fireşte, nimic nu se poate clădi pe un asemenea gest, oricâte justificări şi-ar găsi Tezeu…

(…O singură dată m-am întors pe urmele mele. Când am ieşit din labirint. Atunci am apelat şi eu la memorie pentru a mă salva din ghearele

labirintului. Dar n-aveam altă speranţă. Apoi a trebuit să plec. Rămânându-i credincios Ariadnei, ar fi însemnat să-mi aduc aminte mereu acelaşi lucru. Dragostea ne cere totdeauna să rămânem pe loc, iar eu nu sunt în stare să povestesc aceleaşi fapte…)

Aceste plecări au însă, poate, şi un alt nume decât acela de aventurier. Tezeu nu vrea să-şi acorde răgaz să se gândească la sine şi la destinul său. Presimte aici un pericol, fără să-l poată defini. Şi chiar o sursă de nefericire. Nu suportă să stoarcă toată bucuria posibilă din succesele sale, de teamă să nu ajungă la ceea ce bănuieşte amar în ele. Preferă de aceea să fie risipitor. Iar ochii lui scânteiază ca un frig luminos. Nu va putea spune niciodată: toate acestea, marea, stâncile, nisipul, amintirile îmi aparţin pentru că nu mi-a fost teamă în mijlocul lor să mă gândesc la mine aşa cum sunt.

Îmi reîmprospătez aventura lui Tezeu din Infern unde a coborât împreună cu prietenul său Piritou ca s-o răpească pe Persefona. Nu-l preocupă nemurirea dar e convins, probabil, ca şi Tales din Milet, că între viaţă şi moarte nu este o mare diferenţă. Ceea ce caut în Vergiliu este momentul în care cei doi prieteni s-au aşezat pe o piatră de care nu s-au mai putut desprinde până la venirea lui Heracles. Aşadar, iată-l pe Tezeu ţintuit pe loc! El strigă: „Învăţaţi din exemplul meu să nu fiţi nedrepţi şi să nu dispreţuiţi zeii”. Bănuim însă că nici aceasta nu e o credinţă, ci mai degrabă o stratagemă, ca la Euripide care întrerupe un raţionament periculos, pasibil de a fi socotit ireverenţios faţă de zei, pentru a pune corul să înalţe un imn lui Dionysos; iar când în *Hipolit* s-a rostit replica „Da, limba mea a jurat, dar sufletul meu a rămas liber”, autorul a trebuit să se prezinte pe scena pentru a preciza că personajul va fi pedepsit până la urmă pentru acele vorbe nesocotite.

Această aventură ne spune doar ceea ce ştiam dinainte. Că nu există sancţiune mai mare pentru

Tezeu decât de a rămâne pe loc. Şi că recunoştinţa e pentru el o povară ca şi regretul. Destui l-au suspectat chiar că întorcându-se în insula natală va uita intenţionat cârpa neagră la catargul corăbiei, iar tatăl său, bătrânul rege Egeu, crezând că fiul său a murit, se va arunca în mare, înecându-se; ceea ce, bineînţeles, lasă tronul liber.

Care poate fi rostul acestor întâmplări, dacă singurul sens al labirintului e părăsit şi el? Nu e neapărat un merit să iubeşti, ci mai curând un noroc. Dar vine totdeauna un moment când orice labirint ne oboseşte şi singura care străluceşte înaintea noastră e dragostea. Pe scurt, trebuie să alegem între a iubi şi a rătăci. Şi cine ar îndrăzni să mizeze tot ce are pe lipsa de dragoste? Poate mâine voi avea mai mult curaj să spun acest lucru într-un fel care să nu mai lase loc la nicio îndoială.

Ariadna

Pringhemuldelânădatde
Ariadnaluiiteze
uca

să-l depene în labirint, recunoscându-l drept

mulțumiri pentru oferirea acestei teze de doctorat

soluție pentru a ieși din impas. Cel puțin acesta

d
e
v
ă
r
î
l
ș
t
i
m
s
i
g
u
r
.
C
â
n
d
A
r
i
a
d
n
a
s
-
a
t
r
e
z
i
t
î
n
i
n

sulaNaxos, undeapărăsit-oTezeuîntimpceeado

rmea, corabia se pierde în zare.

Calitatea luminii e alta aici. Şi înţeleg că gândirea greacă a avut nevoie de ţărmul mării, de soare şi de imaginaţie, ca să îndrăznească să-i cheme pe zei să se bucure de creaţia lor. Această dimineaţă care înfloreşte ca o imensă tufă de dafin alb mă ajută să-mi dau seama că firul Ariadnei duce spre adevărurile concrete ale vieţii. Bărbatul între două vârste pe care l-am văzut de câteva zile pe dig străbate acum încet, cu opriri, fâşia de plajă. Se apleacă din când în când, ia de jos o piatră şi o aruncă absent în apă. Aseară l-am auzit fără voie mărturisind unui prieten o decepţie recentă: „Nu pot

trăi fără dragoste. Mi-am pus inima pe această carte. Am jucat şi am pierdut. Acum pot să mă ridic de la masă". Şi eu îl socotisem incapabil de dragoste! Fireşte, va uita că a spus aceste vorbe. Chiar faptul că uneori, după ce şi-a aruncat piatra, priveşte îndelung valurile şi se apropie să-şi spele mâna de nisip e un început de dovadă. În fiecare dintre noi trăieşte, probabil, mai mult sau mai puţin vag, ceva din sufletul lui Tezeu, gata să uite în schimbul unei corăbii cu pânzele umflate de vânt. Elada nu e chiar atât de departe cum o regretă nostalgiile neoclasice.

Dar ce ar rezolva întârzierea pe coridoarele labirintului? Trăim într-o lume în care totdeauna a trebuit să intervină o alegere. Îmi amintesc un roman în care personajul rătăceşte printr-un oraş uniform şi ambiguu, cu toate casele şi străzile la fel, cu uşile identice, cu intrări care duc în coridoare identice şi ele, în timp ce o ninsoare monotonă ca o moarte albă acoperă lucrurile făcându-le şi mai asemănătoare, anulându-le, ca într-un delir alb; personajul este un soldat traumatizat, devenit prizonier al acestui oraş monstruos; el nu mai găseşte nicio ieşire spre normal; şi numai un glonţ întâmplător mai poate pune capăt coşmarului. Simpla ieşire din greşeală, fără altă izbândă, e uneori importantă şi astfel curajul lui Tezeu şi dragostea Ariadnei n-au fost zadarnice, ne vor convinge că în cea mai încâlcită eroare se mai păstrează o şansă, deşi nu vom ieşi niciodată la fel cum am intrat în labirint, ne vom fi pierdut în meandrele lui o parte mai mare sau mai mică de viaţă pentru a descoperi că lucrul cel mai înţelept era să fi rămas la intrare. Nu putem trăi însă fără să riscăm nimic şi uneori nici nu depinde măcar de noi dacă intrăm sau nu în labirint, ne trezim numai rătăcind pe coridoarele sale fără să ştim precis când am pătruns. Important atunci e să ne iubească cineva şi să ne ofere firul Ariadnei, altfel ninsoarea va cădea din ce în ce mai albă şi monotonă în jur. Şi

sunt mult mai grave deşerturile practicate în afara nisipurilor.

Toate acestea sunt indiscutabil adevărate. Totuşi, reîntoarcerea e un cuvânt dificil. Firul Ariadnei nu rezolvă taina, ci renunţă la ea. Tezeu a ieşit din labirint urmând acelaşi drum pe care intrase. El n-a adus cu sine decât câteva pete de sânge pe mâini. Ariadna ştie acest lucru privind corabia ce se îndepărtează…

(…Lumea vorbeşte că Minotaurul nici n-a existat. Faptul că nu găseau ieşirea din labirint îi omora pe cei care erau împinşi înăuntru. Dar eu nu vreau să fiu atât de pornită împotriva ta, Tezeu, încât să-ţi contest şi curajul. Acum tu pleci şi mă laşi pe mine în labirintul dragostei ce ţi-o port. Iar eu sunt convinsă că Minotaurul trăieşte în noi. Tu l-ai omorât, prin urmare ţi-ai câştigat dreptul să pleci. Eu însă n-am atâta curaj încât să mă ridic împotriva unei amintiri… Şi nu mă doare atât faptul că ai fugit. Ştiam foarte bine că acesta e destinul tău. Tu însuţi spuneai că acei care se tem rămân. Eu fac parte dintre ei. M-am temut şi pentru viaţa ta, când ai intrat în labirint. Dar încă de atunci eram convinsă că nu la mine te va aduce firul pe care ţi l-am dat. Tu nu poţi iubi nimic. Cel care iubeşte nu poate goni într-una. La un moment dat trebuie să se oprească. Tu însă… Mă uit, Tezeu, cum spumegă valurile în urma corăbiei tale şi-mi spun că e un destin ce te soarbe mereu. Dar mă mâhneşte felul cum ai fugit, hoţeşte. I-a fost oare frică de lacrimile unei femei celui care a ucis Minotaurul? Sau i-a fost cumva ruşine de destinul său? Aceasta îmi arată însă, Tezeu, că n-ai priceput nimic din dragostea mea. Eu sunt totdeauna la ieşirea labirinturilor. Când nu există nicio altă speranţă, eu sunt acolo. Şi pot să fac ceea ce nici vitejia şi curajul n-ar izbuti. Tu n-ai înţeles că oricui ar fi intrat în labirint eu i-aş fi dat ghemul de lână? Pentru că în timp ce soarta ta era să intri în labirint şi să omori

Minotaurul, a mea e să aştept şi să luminez drumul de întoarcere. Aceasta-i menirea mea şi a dragostei, să dau oricărui labirint o ieşire. Rolul meu s-a terminat după ce ai ieşit din labirint. Dacă plecai atunci fără să-mi adresezi un cuvânt, nu m-ar fi mâhnit. Dar ai insistat să merg cu tine la Atena, vorbindu-mi înflăcărat despre dragostea ta. Şi abia atunci te-am iubit numai pe tine…)

Pe puntea corăbiei ce se îndepărtează de insula Naxos, Tezeu gândeşte, desigur, altfel…

(…Şi tu, Ariadna, şi tu mă vei acuza. Îmi dau seama din felul în care te uiţi după corabie. Dar tu singură mi-ai spus de mai multe ori că soarta mea e să nu mă uit înapoi. Nici în labirint n-am făcut-o. Şi la rândul meu ţi-am spus, Ariadna, că pentru mine labirintul a fost şi a rămas palatul Minotaurului şi închisoarea lui. Nimic altceva. Însă firul tău a complicat ceea ce mi se părea atât de limpede. Din pricina lui oamenii nu vor mai fi atenţi la faptul că eu am înfruntat o primejdie şi am salvat Atena de la un tribut sângeros. Vor vedea în mine numai pe nerecunoscător şi vor deplânge lacrimile tale. Un ghem de lână atârnă acum în balanţă mai mult decât vitejia mea. Şi lumea uită că din moment ce m-am slujit de acest fir înseamnă că nu-mi place să întârzii într-un loc. Da, Ariadna, ştiu ce cred cei care te vor compătimi; că timpul nu e nimic înainte de a deveni memorie; şi că ea singură ne salvează de neant şi rămâne. Dar eu cred, dimpotrivă, că nu există nimic altceva decât ceea ce mă aşteaptă. Câtă vreme mă aşteptai la ieşirea labirintului, te-am iubit, Ariadna, nu te-am minţit. Nu-mi pasă însă ce se va întâmpla cu labirintul după ce l-am părăsit, iar tu îmi aduceai aminte mereu de el. Ochii tăi nu încetau să repete că-ţi datorez lumina, cerul, marea şi că trebuie să stau ţintuit locului ca să le merit. Dragostea ta mi-a cerut să fiu altfel şi n-am putut. Mi-ai dat firul tău, ca să fiu cel puţin o dată credincios memoriei mele. Şi să revin astfel pe un

drum străbătut. Dar nu voi putea face acest lucru toată viaţa. De aceea a trebuit să te părăsesc. Tu mă ţineai strâns în braţele memoriei… Iată însă că-mi contrazic destinul, Ariadna. Ceva mă împinge să-mi întorc privirea spre ţărmul acela unde te desluşesc din ce în ce mai greu. Şi poate că mă voi întoarce spre acest ţărm şi mai târziu, amintindu-mi-l… Trebuia totuşi să plec. Numai cei care se tem de singurătate stau în cumpănă când e vorba să plece mai departe. Eu nu mă tem, Ariadna. Dacă m-aş teme, aş fi rămas…)

Plimbându-se pe puntea spălată de valuri, Tezeu ar putea striga acum oricui îl acuză de infidelitate: cine se teme de singurătate n-are ce căuta într-un labirint! Privind însă cum se zbat pânzele corăbiei umflate de vânt, nu-l mai interesează altceva.

Mă întreb cât de utilă ar fi prezenţa Ariadnei pe coridoarele unui labirint ca acela imaginat de Borges, de forma unei biblioteci absurde, *Biblioteca Babel* (tot Borges îşi închipuia Paradisul ca o bibliotecă imensă!), unde oamenii, „bibliotecari imperfecţi", se încrucişează tăcuţi, se ceartă, se omoară sau înnebunesc nesuportând ideea că într-unul din hexagoanele fără număr se află cartea pe care o caută şi n-o vor găsi… Dar poate că aceste întrebări, fără sens în lumina ce mă înconjoară, sunt singurele meandre de care ar trebui să mă tem. Şi să nu defăimez dragostea de care am nevoie. Cu toate că nimic nu pare mai uşor decât a pleca şi a spune că Ariadna a apărut pe scenă pentru că incertitudinea nu le-a plăcut niciodată grecilor… Ştiu că Tezeu nu poate invoca argumentele lui Ulise: Am călătorit mult. Acum sunt obosit şi nu mai vreau altceva decât un loc stabil unde să mă odihnesc… Tezeu trăieşte torenţial, cufundându-se pătimaş în evenimente, ca să le părăsească apoi fără scrupule inutile. Iese din labirint nepăsător ca acel tânăr care la Florenţa traversa într-o zi strada în dreptul catedralei Santa Maria del Fiore fredonând *Sono*

contento di morire. Dar soluţia găsită de greci prin firul Ariadnei îmi aminteşte (ridic ochii şi văd ţărmul toropit de o primăvară timpurie) că pe lângă victoria inteligenţei, calul troian, Ulise a obţinut şi o victorie a inimii, Ithaca; întrucât şi pentru cel intrat în labirint izbăvirea e să se întoarcă acolo de unde a plecat. S-ar spune că e principalul învăţământ ce ni-l poate oferi dragostea. Tot ce se îndepărtează de el în clipa aceasta nu mă mai interesează. Sunt gata să întorc spatele mării dacă mi-ar cere să uit.

Sisif

Grecii au spus fel de fel de ane cdote despre ei

cțiunile lor, iar în cepriveștestânca împinsăd

e
S
i
s
i
f
a
m
f
o
s
t
t
e
n
t
a
ț
i
s
ă
n
e
-
o
î
n
c
h
i
p
u
i
m
c
a
a
t
a
r
e

. D e a i c i n u m a i e d e c â t u n p a s p â n ă l a g r e ș e a l a d e a c

r
e
d
e
c
ă
o
p
r
i
r
e
a
s
t
â
n
c
i
i
p
e
v
â
r
f
u
l
m
u
n
t
e
l
u
i
a
r
c
o
n

stituiobligatoriuîncununareaefortuluisău.

Înrest, efoartetristsăcitețtiicespunemHomerd

e
s
p
r
e
a
c
e
s
t
S
i
s
i
f
c
a
r
e
l
e
g
a
s
e
o
d
i
n
i
o
a
r
ă
M
o
a
r
t
e
a

și
i
e
r
a
c
e
l
m
a
i
î
n
ț
e
l
e
p
t
ș
i
m
a
i
p
r
u
d
e
n
t
d
i
n
t
r
e
m
u
r
i

t o r i . M a i b i n e s ă u i t ă m a c e s t e d e t a l i i .

Îmi imaginez cum ar arăta un tribunal al martirilor care şi-ar judeca judecătorii. Inchiziţia în boxa acuzaţilor într-o sală al cărei tavan reprezintă un cer înstelat, iar după fiecare lovitură de ciocan se rosteşte formula rituală: *Eppur si muove!* Decorul ar avea totuşi mai puţină importanţă. Ceea ce mă preocupă acceptând acest joc grav al fanteziei, într-o

noapte plină ea însăşi de senzaţii contradictorii, este dilema lui Socrate judecător. Să-şi trimită judecătorii la moarte? Nu-i va face astfel martiri? Şi lumea, în loc să-i urască, n-ar începe să-i deplângă? Sau, să-i recheme la masa judecătorilor şi să-i lase să strige către el, reîntors pe banca acuzaţilor: Nu există altă dreptate decât cea pe care aţi trăit-o! Dar, nu. Socrate insista să i se explice de ce a fost condamnat la moarte. Vrea să se convingă deplin că moartea lui a fost considerată de duşmanii săi *absolut necesară* şi prin urmare totul a avut un sens. Îl revoltă gândul că ar fi putut muri întâmplător şi că sentinţa ar fi putut fi alta. Întreg interogatoriul urmăreşte acum un singur scop: *să reconfirme* sentinţa pronunţată odinioară împotriva lui. Aproape că-şi imploră judecătorii să-şi amintească toate motivele pe care le-au avut ca să-l urască şi să-l considere un pericol pentru cetate. Inima lui Socrate tremură la gândul că refăcând procesul ar putea fi achitat. Aceasta ar însemna că moartea lui a fost absurdă. Se ridică şi le strigă foştilor săi judecători: Condamnaţi-mă! Nu mă faceţi să-mi fie ruşine la gândul că am murit din greşeală. Accept ura voastră, teama voastră, dezgustul vostru. Nu mi-e frică decât de aceste vorbe: eroare judiciară… Ascultându-l pe Socrate, unul dintre judecătorii-acuzaţi surâde cinic. Aşadar, iată mijlocul de a răpune ceea ce n-a izbutit otrava… Nu, Socrate, noi chiar am regretat moartea ta. Acum a venit momentul să ispăşim. Pedepseşte-ne fără cruţare, pentru că am ucis un nevinovat, care era în acelaşi timp o glorie a cetăţii… Şi pe măsură ce acuzatul îi face apologia, Socrate se prăbuşeşte cu capul în pământ. În sală e o tăcere desăvârşită. Nu se aud decât frazele, unele după altele, care-l laudă şi-l regretă, luându-i orice speranţă.

În acest timp, Sisif se întoarce spre vârful muntelui. Căci, ajuns în vale a sperat iarăşi. La el niciun fir al Ariadnei nu duce în afara acestui munte şi a acestei speranţe.

Mi-e greu să mi-l închipui pe Sisif fericit, aşa cum ne propune Camus, dar aceasta nu înseamnă că trebuie neapărat să-i impunem o mască tragică, socotind că singura obligaţie ce ne rămâne este aceea de a ne înduioşa de soarta lui. Poate, grecii n-au vrut să spună decât că mâinile sale nu ating indiferente stânca, iar faptul în sine nu conţine niciun motiv de tristeţe dacă voi părăsi prejudecata de a vedea în acest munte o Golgotă. Cu puţină fantezie, aş putea auzi în această noapte cum lumea se umple de zgomotul stâncilor ce se rostogolesc. Problema este ce semnificaţie dăm termenilor şi dacă voi şti să mă bucur suficient de ideea că acelaşi munte e scăldat dimineaţa de lumină până la limita morţii unde, desigur, orice stâncă se opreşte. Şi iată paradoxul. Sisif nu trebuie să dorească să reţină stânca în vârf. Unica lui speranţă e ca stânca să se rostogolească din nou. Atunci are dreptul să coboare iar şi să urce iar muntele. Mi-l închipui, chiar, apropiindu-se de vârful muntelui cu teama că stânca va rămâne nemişcată acolo, putrezind după ce el va dispare. Moartea îl aşteaptă numai pe vârful muntelui. Sisif suie mereu stânca prăvălită în vale, dar există numai cât timp face acest lucru. De ce ne-ar speria atunci o idee în care triumfă viaţa? Trebuie să ne suim fiecare stânca proprie. Şansa de împlinit e de a trăi cum putem mai corect şi de a sui şi coborî muntele cât mai demn. Într-o zi stânca se va opri în vârf şi clipa aceea, în care sfinxul se întoarce cu faţa spre moarte, spune totul despre naivitatea de a-l fi socotit pe Sisif un ocnaş. Nu există alt paradis în afară de acest munte. Fiecare crede ceea ce este în stare despre „meseria de a trăi”, cum o numeşte Pavese, dar ceea ce trebuie repetat cu obstinaţie e că viaţa constituie singurul paradis posibil, că totul se rezumă la acest munte în afara căruia nu există nimic şi că stânca nu e decât curajul de a ne atinge destinul. În măsura în care înţelege acest lucru, Sisif poate fi nefericit sau nu. Drumul lui trece, ca şi al lui Oedip, pe la o răspântie unde va trebui să aleagă

între ceea ce dă glorie muntelui sau îl umple de singurătate.

Într-o epocă de decadenţă, Oedip ar fi fost, fără îndoială, sfâşiat de sfinx, deoarece s-ar fi îndoit el însuşi, primul, de răspunsul său. Siguranţa cu care el formulează unicul cuvânt necesar arată, dimpotrivă, că muntele unde stătea sfinxul e învăluit în lumina cea mai vie a înfloririi culturii greceşti. Să observ apoi că legenda nu ne dezvăluie celelalte întrebări adresate călătorilor până la Oedip. Cunoaştem această unică întrebare căreia îi ştim şi răspunsul. Altfel zis, scepticismul l-ar lăsa pe Sisif în vale privind muntele cu ochii dezolaţi. Nu poţi clădi Parthenonul cu un suflet bântuit de îndoieli. Căci niciun sceptic adevărat nu spune *nu vreau* să cred, ci *nu pot* să cred. Primul său gest este de a se îndoi pentru a-şi întări speranţa, pentru a ridica din ruine templul unor convingeri hrănite cu sângele său. Dar puterea i se istoveşte în gestul de a demola; scepticul va întoarce atunci obosit o faţă care se îndoieşte de toate şi nu mai crede în nimic; locul în jurul său e destinat să rămână pustiu.

Împotriva acestui pustiu se încăpăţânează Sisif. El crede şi de aceea îşi împinge stânca. Ar fi trist să considere răspunsul un eşec al întrebării şi culmea muntelui un eşec al speranţei. Nu, va opune scepticismului credinţa că acesta este destinul său şi trebuie să şi-l împlinească nu cu resemnare, ci cu convingerea că este unicul şi că depinde de el să împingă stânca sau nu. E un gând pe care Sisif şi-l repetă mereu…

(…Muntele e sfinxul meu. El mă întreabă şi răspunsul meu trebuie să fie: da, nu mă tem să-l urc din nou; pentru că eu, care am legat odinioară Moartea, nu trebuie să mă tem să înfrunt Viaţa. De fiecare dată înainte de a sui muntele îmi aduc aminte acest lucru. Şi m-am gândit adeseori în timp ce suiam că eu nu am decât stânca mea. Şi această tărie de a socoti muntele meu un lucru firesc, e tot

ce pot opune zeilor care au vrut să-l simt ca pe un blestem…)

Văd în stânca împinsă de Sisif dovada că-şi atinge cu mâinile destinul şi nu se înspăimântă de aceasta. E victoria lui cea mai pură. Nici lui Don Quijote, un Sisif al himerei, sau lui Hamlet, un Sisif al melancoliei, nu le cerem altceva decât consecvenţă cu sine. Un Sisif dezabuzat, împingându-şi în silă stânca, ar semăna unui Don Quijote care ar începe brusc să râdă de morile sale de vânt. Desigur, nu uit că Sisif caută un sens efortului său. Şi nu trebuie să-l consolăm în maniera acelui doctor citat de Kierkegaard care lua pacientului viaţa şi îi lua în felul acesta şi febra. Ceea ce vreau să spun este că Sisif îmi apare în această noapte un personaj perfect coerent. În loc de compasiune, el cere respect. Iar a spera devine în cazul său un verb la fel de important ca a construi. Îmi place să cred că tocmai acest lucru vroiau grecii de la el.

În rest, morile de vânt ale lui Sisif îl atrag mereu pe vârful muntelui. Depinde ce va găsi acolo sus.

Am ieşit să văd marea noaptea. M-am apropiat de ţărm şi m-am plimbat de-a lungul lui. Valuri negre, de întuneric lichid, se izbeau jos de stânci, înălbindu-se pentru o clipă. Deasupra un cer la fel de negru. Şi, întorcându-mă, doar după câţiva paşi, am văzut proiectaţi pe acest cer un şir de caişi înfloriţi, parfumaţi aproape obscen. Iată miracolul vieţii. Câtă vreme există în mine dragoste, voi iubi aceste nopţi cu toate şoaptele ce foiesc prin ele şi aceşti pomi beţi de o floare grăbită care mă umplu de recunoştinţă. Nu văd niciun argument serios pentru a-i da ascultare lui Baudelaire care pretindea că natura nu ne învaţă nimic decât să dormim, să bem, să mâncăm şi să ne ferim. (Deşi Arcadia a fost devastată de sensuri de către „păstorii” şi „păstoriţele” care au vrut s-o imite la Roma în Settecento.) Nu voi crede niciodată, exclama el, că

sufletul zeilor locuieşte în plante. Dar raporturile noastre cu natura n-au nevoie de zei, ci de un împărat. Iar acest împărat este omul. Nu vreau să înalţ aici steagul lui Rousseau, al reîntoarcerii la natură, ci să-mi strig pur şi simplu bucuria de a redescoperi această dragoste în mine.

Ulise

Versul celebru al lui Du Bellay, *„Heureux qui, c*

o
m
m
e
U
l
y
s
s
e
,
a
f
a
i
t
u
n
b
e
a
u
v
o
y
a
g
e
”
n
u
e
x
p
r
i
m
ă
d
e
c

â
t
o
j
u
m
ă
t
a
t
e
d
e
a
d
e
v
ă
r
,
d
a
c
ă
m
ă
g
â
n
d
e
s
c
c
ă
a
v
e
n
t
u

r
a
l
u
i
U
l
i
s
e
n
-
a
r
e
d
e
c
â
t
u
n
s
c
o
p
:
s
ă
-
l
f
a
c
ă
s
ă
p
r
e
ț

Câţiva pescari într-o barcă, ale căror chipuri nu le disting, cerul vânăt la orizont, o epavă aproape de ţărm, mâncată de rugină, fâşia de plajă însorită, miros aţâţător de alge putrede răzbătând până aici odată cu primele arome ale primăverii, cineva mirându-se de labilitatea culorilor mării, iată un univers care mi-ar ajunge pentru toată viaţa. Nu am ce face cu un adevăr străin de acest ţărm, iar melancoliile mele elenice sunt numai un stil de a mă apropia de lucrurile din jur şi de a le iubi. În fond, de ce să mă mire că am neapărată nevoie să mă simt înconjurat de lucruri familiare ca să mă pot referi la fericire? Toate aceste detalii îmi aparţin ca o fosforescenţă a sensibilităţii, fac, într-un fel, parte din mine. Şi cu toate că nu voi fi, probabil, niciodată atât de înţelept încât să înţeleg până la capăt religia clasicismului, îmi dau seama foarte bine că toată istoria rătăcirilor lui Ulise a fost spusă pentru a i se întoarce spatele, pentru a descoperi ceea ce o neagă. După cum, singurul lucru care m-a deconcertat în frescele de pe plafonul Capelei sixtine a fost lipsa de ambianţă. Trupurile nu se scaldă acolo în peisaj. N-

au nevoie de atmosferă. Sunt suspendate parcă în gol, atât de orgolioase, încât trăiesc singure, ca statuile, în lumina iradiată de carnea lor.

Valurile mă izbesc de aceleaşi idei. Nu pot să spun că mă surprinde acest lucru, dar e ceva nou în încăpăţânarea cu care revin asupra unor gânduri. Poate această împrejurare ce mă sileşte la intimitate cu cerul şi marea mă determină să cred că, dacă nu simţim nicio panică pe corabia lui Ulise, n-are sens să ne-o imaginăm.

Există cei care văd şi cei care simt, notează undeva Thibaudet, referindu-se la stilurile de a călători. Cei care simt, adaugă el, sunt prinşi într-o contradicţie; ei cred că fac înconjurul lumii, dar nu fac decât înconjurul propriei lor camere; iar nenorocirea nu stă în a nu putea rămâne într-o cameră, ci în a o duce ca melcul. Ce înseamnă însă *a vedea* pur şi simplu? Nu e oare acesta faptul cel mai trist? Cei care văd cred că au cucerit lumea, dar adesea nu fac decât s-o piardă în schimbul unor albume de fotografii care n-au mai multă valoare decât un insectar cu fluturi strălucitori şi uscaţi; pulberea de pe aripile acestor fluturi va fi unica recoltă a celor ce n-au simţit niciodată singurătatea urlând într-o cameră de hotel. A fi universal, era de părere Burckhardt, nu înseamnă *a cunoaşte* mult, ci *a iubi* cât mai mult. Dacă acceptăm această definiţie, n-ar mai fi nimic de adăugat împotriva globetrotterilor care văd fără să simtă. În calul troian al vicleanului Ulise se ascunde o inimă sângerând de dorul Ithacăi. Şi primul lucru aflat de pe buzele acestui aventurier e (iarăşi) o declaraţie de dragoste.

Corabia sa cu o singură pânză nu se îndepărtează niciodată prea mult de ţărm. Pentru a afla că aici nu e vorba numai de prudenţă, trebuie să vină, poate, o vârstă sau o melancolie când drumurile din urmă încep să doară şi ţărmurile Ithacăi se limpezesc înăuntrul nostru făcând să vibreze convingerile în numele cărora merită să trăim. În şcoală am învăţat

totul despre însemnătatea experienţei în cunoaştere, în afară de faptul că Roger Bacon a făcut pentru aceasta doisprezece ani de închisoare. Şi despre peripeţiile lui Ulise am învăţat totul, în afară de faptul că Ithaca este nu numai sfârşitul logic şi necesar al *Odiseii,* ci şi condiţia ei. Fără ea, aventura lui Ulise ar fi lipsită de sens. El deapănă prin labirint amintirea unei insule. Dincolo de gesturile unui aventurier intrepid şi abil, apare deodată frânghia care-l leagă de catarg intrându-i adânc în carne şi apărându-l de o eroare fatală. Şi dacă astăzi ştiu mult mai multe lucruri despre greşeli şi despre fidelitate, sunt pregătit să înţeleg de ce, atunci când nu mai poate suporta aventura, Ulise se întoarce în ordinea firească a lucrurilor. El fuge din necunoscut în viaţa obişnuită; se resoarbe din fabulos într-un anonimat care-l va lăsa să se odihnească; vrea să nu se mai teamă şi să nu mai stea încordat. Cinicul Ulise crede, în sfârşit, în ceva. A rătăcit pentru a învăţa să iubească stabilitatea. Cea mai importantă descoperire a aventurii lui e că nu poate trăi decât în ceea ce o contestă. Şi vorbeşte iarăşi despre insula lui ca despre o femeie; firul Ariadnei nu-i o poveste bună numai pentru labirint.

Uneori, când nu e nimeni pe coastă, am senzaţia că lumina cade pe mine ca pe o plantă, dar imediat îmi spun că nu o asemenea linişte îmi e necesară şi nu ea mi-ar da dreptul la orgoliu, ci îndrăzneala de a fi eu însumi şi de a fi fericit fără să uit nimic. Pentru a-l urma pe Ulise în insula nimfei Calypso (cea care i-a făgăduit să-i dăruie nemurirea dacă-şi şterge din inimă Ithaca) nici n-ar trebui să alerg prea departe. Am văzut în deltă o pădure de sălcii hrănindu-se şi putrezind în mâl, cu rădăcinile pe alocuri dezgolite ca nişte mormane de şerpi; o lume parcă a genezei, unde nu s-a decis încă totul, unde totul e încă posibil şi provizoriu; sau unde totul e terminat; soarele plutea deasupra ei ca la începutul sau la sfârşitul lumii, cu egală indiferenţă şi ambiguitate. Dar eu am nevoie de sentimente limpezi şi, stând faţă în faţă cu

memoria mea şi cu marea, nu vreau să evit ceea ce mă sileşte să confrunt. Cine asculta cântecul sirenelor uita să mai bea, să mai mănânce, uita de el însuşi, urmărindu-le până ce corabia se zdrobea de stânci; din clipa când nu mai aveau amintiri, corăbierii erau pierduţi. Ulise se leagă deci de catarg pentru a nu uita. Şiretenia sa stă în a se împotrivi uitării. Pe de altă parte, nu s-ar spune despre el că nu este prudent şi faţă de memorie, căci se leagă de catarg dar nu-şi astupă urechile cu ceară cum le porunceşte marinarilor săi. Suntem departe de cei pentru care trecutul reprezintă unicul timp adevărat şi sigur. Pentru acest grec hotărât să revină în Ithaca, memoria e altceva decât la Proust care construieşte din parfumul unei flori „edificiul imens al amintirii" şi face din amintire un loc de exil voluptuos, reparator şi plin de promisiuni. La Proust memoria însăşi este aventura. Singurele paradise adevărate sunt paradisele pierdute, spune el. Vrând să evite orice surprize, clădeşte numai cu timp definitiv, în care nu se mai poate schimba nimic; nimic nu e efemer aici, unde nu se mai schimbă nimic, unde templele nu mai înfruntă primejdia de a cădea în ruine şi unde memoria a devenit piramidă. Astfel, memoria făgăduieşte totuşi prea mult. Ea proliferează fastuos pentru a ţine loc de viitor. Ceea ce reuşeşte să uite această memorie prodigioasă este tocmai lipsa ei de speranţă. Proust şi-a exilat sfinxul în trecut, l-a făcut prizonier între amintiri şi l-a dresat să întrebe numai despre ceea ce a fost. Monstrul biruit de Oedip a devenit la el un animal de laborator prăfuit pe labe de nisip de la piramide. Memoria nu mai e necesară ca un echilibru, ci ca o compensaţie. Ea ar trebui să ofere justificări fictive şi materia primă pentru temple ce n-au fost construite niciodată, în timp ce nostalgia Ithacăi aparţine cuiva care ştie că pentru a scăpa de cântecul sirenelor trebuie să-l cânte invers. A cânta invers nu înseamnă, desigur, a cânta alt cântec, ci acelaşi, dar a-i schimba semnul, astfel că înţelegem de ce Ulise şi-a cioplit piciorul patului, acasă în Ithaca, dintr-un

măslin viu. Asupra acestui adevăr nu mai am demult nicio ezitare; căci nu mai trebuie alte sirene dacă uităm şi singuri; iar marea poate fi tot atât de goală ca şi o viaţă care n-ar vrea să înveţe nimic din cele întâmplate.

Acum ştiu că, în faţa sfinxului, răspunsul lui Ulise este: Ţărmul. Iar în faţa nimfei Calypso, rătăcitorul n-ar fi putut decât să-şi invoce memoria…

(…Nu, Calypso, fericirea mea este o fericire limitată, dar este aşa tocmai pentru a o cuprinde în braţele mele. La ce mi-ar folosi să mă asemăn vântului şi stâncilor din insula ta? La ce mi-ar folosi să nu mai ştiu cine sunt? Cine sunt, cine am fost şi cine am vrut să fiu? Ceea ce-mi propui tu e o nemurire mai tristă decât moartea, o nemurire fără speranţă şi tu ştii că eu rătăcesc pe mări căutând un ţărm pe care-l port în mine ca pe un destin. El străluceşte dincolo de toate rătăcirile mele. Iar ţărmul acesta sunt eu însumi, Calypso, e tinereţea mea, ceea ce cred şi ceea ce iubesc. Sunt sătul să mai cutreier lumea. Şi nu mai am decât o dorinţă, să ajung în Ithaca. Tu nu cunoşti insula mea. E stâncoasă şi îngustă, dar n-am întâlnit nimic mai frumos pe acest pământ. Şi apoi ţi-am spus, nu atât o insulă caut eu, cât un ţărm. Un ţărm pe care în acelaşi timp mi-l amintesc şi l-am visat. Dacă aş rămâne în insula ta ar însemna să renunţ să mai sper. Ai avea lângă tine o stâncă. Sau o trestie dintre acestea ce se leagănă în bătaia vântului. Nimic altceva. Deoarece sufletul meu e tocmai speranţa de care ţi-am vorbit. Nu, Calypso, nu vreau încă să devin stâncă. Adică zeu. Vreau să rămân om. Un om ce se teme de suferinţă, dar se teme, Calypso, şi mai mult să fie stâncă. Nemurirea stâncii m-ar sili să renunţ la fericirea mea de om pe care o voi plăti, da, voi rosti cuvântul, cu toate că-ţi văd ochii lucind batjocoritor, o voi plăti prin moartea mea. Orice drum spre fericire ne cere să ne simţim liberi, iar

pentru mine libertatea înseamnă să-mi amintesc şi să-mi visez ţărmul. Am ajuns târziu la acest adevăr, după ce am colindat toată lumea, dar acum nu-l mai pot smulge din mine. Nu apele creează râul, Calypso, ci curgerea lor, n-o să te învăţ eu acest lucru tocmai pe tine. Fireşte, marea ar fi putut fi victoria lor. Dar e moartea lor. Adu-ţi aminte că Hecuba prefăcută în căţea a început să umple Tracia cu urletele ei, provocând mila nu numai a grecilor, dar chiar a Herei care a fost cea mai crudă inamică a troienilor. Urletele Hecubei vin din durerile pe care nu le poate uita nici în pielea unei căţele. În fapt, Calypso, tu ştii mai bine decât mine toate acestea şi ştii că oamenii n-au visat altfel veşnicia decât ca o rezistenţă a memoriei la timp. De ce să te miri atunci că am rugat-o pe Mnemosyne să stea de strajă pe corabia mea? Îţi repet, mă tem de moarte, dar mă tem şi mai mult să renunţ la stropul de fericire pe care l-aş putea ţine în palmă. Ţărmul meu înseamnă şi moarte şi speranţa acestui strop de fericire. Ce-mi foloseşte o fericire care renunţă să fie trează şi să ţină minte ce-a iubit? Eu plâng sau râd, dar tu ce poţi mărturisi, Calypso? Tu şi stâncile? Priveşte luminile şi umbrele alungite ale acestui amurg. La un asemenea ceas, soarele e parcă plin de regrete. La fel sunt şi eu. Există, Calypso, clipe când nimic nu e mai omenesc şi mai duios ca o părere de rău, dar tu n-ai cum să simţi acest lucru pentru că ţie şi stâncilor timpul vă e indiferent. Şi ar mai trebui să adaug că marea m-a învăţat să-mi privesc destinul în faţă şi să cred în ceva. Uite, vântul îmi umflă din nou pânza corăbiei. Plec. Trebuie să mă smulg din braţele tale până nu e prea târziu. Nu-ţi cer să-mi plângi moartea care mă aşteaptă pe insula mea, pentru că ştiu, Calypso, că voi, nimfele, ca şi zeii, nu pricepeţi toate cuvintele noastre, ale oamenilor…)

Ceea ce îi oferea rătăcitorului nimfa, s-a văzut, era o ieşire din timp, din destinul său, pe o insulă

metafizică. Ulise înţelege însă că zeii nu sunt decât un nume ce depinde de noi, cei care ştim să numim lucrurile aşa cum ştim să murim, şi preferă să se întoarcă pentru a muri într-o insulă reală. În timp ce Calypso îl mângâia, i s-a făcut deodată frig şi a simţit că pe buzele lui începea să înflorească un surâs ca al zeilor.

Ulise vorbeşte despre o nevoie de statornicie pe care fiecare dimineaţă mi-o reaminteşte şi mie pe acest ţărm. La orizont se preling vapoare care nu deşteaptă în mine nicio poftă de drum. Dimpotrivă, sunt bucuros să stau la această fereastră; să văd aceeaşi mare şi să strivesc între degete aceleaşi frunze de oţetar de lângă zidul casei. Mă întreb dacă există vreo recompensă pentru cei care nu pot rătăci jovial; şi-mi spun: da, satisfacţia de a descoperi sub acest gest retractil o iubire fără condiţii. Nimic nu mă mai împiedică în acele momente să-mi transform teama de necunoscut în orgoliu şi să dispreţuiesc cu glas tare lenea de a simţi a nomazilor; ei mutilează una din feţele lui Ianus şi pretind că adevărul există numai în noutate; în urma lor se întinde un deşert care înaintează odată cu ei; dar eu am nevoie de tot ce-am iubit, deşi Ithaca e situată pe o spirală, astfel că, practic, Ulise nu se va întoarce de unde a plecat, timpul Ithacăi fiind şi el ireversibil. Dincolo de formele cu care ne-a obişnuit neoclasicismul şi, poate, chiar împotriva lor, a admira spiritul elin înseamnă a fi de acord că o lume fără Ulise ar fi condamnată să piară. Şi dacă aceasta nu ne cere să copiem statuile greceşti, ne cere, în schimb, să ştim ce anume le-a făcut cu putinţă.

Cu puţin efort aş putea chiar auzi lopeţile plescăind în apă în clipa când Ulise se apropie de ţărm şi se pregăteşte să coboare. După anii de peripeţii pe mare, nu mi se pare nepotrivit să cred că sufletul său vibrează ca al unui poet. I se pot reproşa multe, în afară de păcatul pe care Ortega y Gasset îl numea *păcat cordial* fiindcă îşi are izvorul în lipsa

de iubire. Totuşi, a vorbi despre Ithaca nu înseamnă neapărat a evoca o insulă şi a-l imagina pe Ulise cultivând butaşi de viţă de vie. Ce este ea, aşadar? Eşecul aventurii? Refugiu? Un eldorado al amintirilor? O fugă din abstract în concret? Punctul de unde un destin eronat poate relua totul de la capăt? Credinţa cea mai adâncă din noi, pe care nicio rătăcire n-o poate şterge? Singurătatea cea mai curată în care ochii noştri se confundă cu ochii sfinxului? Teama de vid, de vag şi confuz? Plăcerea de a spune: nu sunt ca Ganimede în ghearele vulturului, suspendat în gol!? Curajul de a spune: iată un lucru pe care nu l-am trădat niciodată!? Sau pur şi simplu un loc de unde nu putem lipsi prea mult timp fără să ne simţim foarte singuri? Filosofia greacă s-a încheiat, ca şi arta Eladei, cu negarea drumurilor pe care, amândouă, şi-au câştigat gloria. Să deducem de aici ca Ulise coboară în Ithaca numai ca să moară?

Amintirea Ithacăi e corabia ce-l va duce până la urmă în insula natală. Dar în Ithaca se poate ajunge şi prin speranţă. E un ţărm pe care în acelaşi timp Ulise şi-l aminteşte şi l-a visat. El reprezintă de aceea mai mult decât o retragere în memorie, o victorie a memoriei. Probabil, mult mai important e că acolo totul e familiar, urmând legi cărora Ulise a învăţat să le cunoască sensul. Ştie până şi unde îi va fi mormântul. Dispar întâmplările spectaculoase, dar dispare şi frica. Şi deşi de atâtea ori ne trebuie mai mult curaj să ne întoarcem la un punct decât să-l părăsim, coborând în Ithaca Ulise îşi dezbracă haina de aventurier şi iese din constrângere. Din toată *Odiseea* e singurul lucru în care cred. El face să strălucească încrederea în acea parte din mine însumi în care n-a pătruns nimic ambiguu.

Simt nevoia să ies şi să mă bucur de aproape de primăvara ce invadează puţinii arbori de pe coastă; şi, cum prin iubirile mele a bântuit totdeauna şi duhul munţilor, mă gândesc că, poate, din pricina Carpaţilor, noi ne uităm la mare cu o anumită

gravitate pe care Ulise a căpătat-o abia spre sfârşitul vieţii.

Lotofagii

Când Ulise a trecut prin locul unde se afla

ulotofagii, pecoastaafricanăaMediteraneii, a

cești-ale-audatt ovarăș ilor săi de drum să mănân

ceoplantăaducătoaredeuitare, lotus. Membrii

echipajului aut atc aer aer aț el ul căl ăt or ie iș

iatrebuitcaUlisesăleporunceascăsăpărăseas

Această noapte care miroase a mare, a primăvară şi a singurătate îmi spune că soluţiile simple sunt şi cele mai curajoase. Pentru adevăruri banale astăzi, au fost oameni arşi pe rug sau întemniţaţi. Acum nu mai e niciun eroism să susţii că pământul se învârteşte şi totuşi, poate, tocmai adevărurile banale e nevoie să ni le repetăm. Ca, de pildă, acela că orice referinţă la curaj în afara memoriei e o vorbă goală. E mult înainte de răsăritul soarelui, totul e încă tulbure şi suflă un vânt umed şi insinuant. Aud marea fără s-o văd. Dacă m-aş apropia de fereastră aş şi vedea-o, prin întuneric, albind ca o insomnie stâncile. Îmi place însă mai mult să dau fiecărui val,

după sunet, forma imaginată de mine. De altfel, cunosc acum în detaliu această parte a coastei.

Nu ştiu dacă de la greci provine obiceiul de a clasifica totul, dar nu mi se întâmplă prima dată ca, notându-mi impresiile despre peisaj, să-mi clarific gândurile. Când spun că amiaza mă învăluie cu o lumină primejdioasă, spun totodată că ea îmi dă o libertate faţă de care ar trebui să fiu circumspect, după cum într-o noapte ca aceasta, când întreg universul depinde de vuietul mării, n-ar fi prea greu de dovedit că amintirile sporesc singurătatea… Dar cunosc dinainte cum se va termina acest silogism. Pentru că obsesia memoriei, pe care nu mă feresc s-o numesc astfel şi vreau s-o justific, mi-o explic mai ales ca un criteriu moral, ca şi adevărul, ţărmul, fidelitatea, dragostea, munţii, convins că lipsa de opţiuni înseamnă, în fapt, o opţiune pentru ceea ce ne ucide, adică pentru zei şi nepăsare; or, nimic nu mi se pare acum mai necesar decât să mă întorc cu toată gravitatea de care sunt capabil spre ceea ce mă face să-mi simt inima bătând cu putere. Mi-i închipui cu compasiune şi teamă pe lotofagi care, mestecându-şi plantele de lotus, nu pricep de ce se îngrozesc brusc şi pleacă grăbiţi cei mai mulţi dintre corăbierii coborâţi pe ţărmul lor; pe buzele înverzite de sucul de lotus atârnă un zâmbet blând şi absent, iar ochii aţintiţi spre larg sunt arizi şi sticloşi, străini de orice suferinţă şi bucurie pentru că nu mai ştiu să compare şi au uitat ce urmează… Aproape toate prezicerile oracolelor greceşti s-au împlinit, paradoxal, datorită încercărilor celor în cauză de a le evita. Un lotofag n-ar fi săvârşit această eroare. Pentru el nu există alt destin şi alt zeu decât amnezia. Însă nici altă şansă… Poate că melancolia se naşte într-adevăr din comparaţii. Câteva ore de insomnie au fost suficiente pentru a le declanşa, amintindu-mi câte lucruri aş face astăzi altfel, cu mai puţină uşurinţă, mai puţină naivitate şi, poate, mai puţin orgoliu. Ce însemnătate mai au ele acum? Oricum, nimic nu mai poate fi repetat. Soarele va ieşi azi umed şi strălucitor deasupra mării, ca un

miracol nou. Îmi răspund că pentru elini toate muzele, nu numai Mnemosyne, erau divinităţi ale memoriei şi, desigur, nu întâmplător. Totuşi, nu vreau să mă tem să-mi imaginez ce i-ar fi putut spune lotofagii lui Ulise…

(…Noi ne-am pierdut trecutul, Ulise. Am renunţat la el. Suntem goi şi liberi în faţa mării şi a celor care vin pe ţărmul nostru. N-avem nimic de regretat. Şi dacă ştim toate aceste vorbe, este pentru că suntem întrebaţi mereu. Chiar şi tu, Ulise, adineauri. De ce-am ţine minte o clipă care trece fără întoarcere? La ce bun să ascultăm ecoul unui val care s-a risipit demult, în loc să privim valul care se loveşte tocmai acum de ţărm? Fericirea, pentru că ne vorbiţi mereu despre ea, nu este de a trăi din plin fiecare clipă şi de a nu o trăda? Iată-ne aici. Adulmecăm vântul, privim în largul mării, ne bucurăm la venirea fiecărei corăbii, nu aceasta e fericirea? De ce-am regreta corăbiile care au plecat când, iată, aţi venit voi, iar după voi vor veni alţii? Şi pe tine, Ulise, te vom uita. Fii prietenul nostru acum. După ce corabia ta va pieri în zare, vei fi murit pentru noi. Mai mult, nu vei fi existat niciodată. E o lege a firii noastre aceasta, nu trebuie să vezi în ea o lipsă de prietenie. Dimpotrivă, ne-ar bucura să întârziaţi cât mai mult printre noi. Ne-ar place chiar să rămâneţi pentru totdeauna. V-am învăţa fericirea de a uita şi nu v-ar mai chinui Ithaca de care vorbiţi atât. Tot ce e pierdut, Ulise, e pierdut definitiv când e vorba de timp. Şi atunci ce importanţă mai are să-ţi aminteşti ceva ce n-o să mai ai niciodată? Dacă nu există decât fericiri pierdute, atunci nu există decât fericiri imposibile. De ce să pierd clipa care trece umplându-mi palmele cu un nisip inutil? Pentru noi, Ulise, nu există trecut. Nici pentru zei nu există. Priviţi cu atenţie acest ţărm. Valurile se izbesc de stânci, le spală şi spuma se risipeşte. Nu rămâne nimic. Învaţă, Ulise, tot ce poţi învăţa din acest exemplu ca să eviţi suferinţa. Şi în primul rând

învaţă să uiţi. Ce sens are ţărmul pe care nu-l poţi uita? Acolo valurile spală la fel stâncile şi n-a rămas nimic din amintirea voastră. Zeii s-au despărţit de oameni când şi-au sacrificat trecutul ca pe un animal şi l-au ars. Dacă vreţi într-adevăr să deveniţi nemuritori, începeţi cu asta, învăţaţi să uitaţi. Altfel, memoria vă va împovăra din ce în ce mai mult până vă va ucide. Fără amintiri, veţi fi uşori şi limpezi. Ca şi cum în clipa aceasta aţi venit pe lume. Veţi vedea cum una după alta amintirile se scufundă ca nişte corăbii înecate, de care nu mai are nimeni nevoie. Să începem, aşadar. Luaţi aceste plante de lotus. Învăţaţi să trăiţi clipa care vi se oferă…)

Dar se poate spală memoria ca puntea unei corăbii? Un val de întrebări absurde mă asaltează însoţindu-se cu balansul mării… Dacă paradisul iniţial a fost pierdut prin cunoaştere, înseamnă că ar putea fi recucerit prin ignoranţă şi amnezie? Cunoscând lucrurile ni le înstrăinăm? Le numim pentru a le pierde? Cucerind lumea o transformăm în ruine? Şi ţinând minte totul nu-i îngăduim să-şi recapete echilibrul? Fiecare lucru deposedat de mister e o cărămidă mai puţin la templul speranţei? Un lotofag e oare mai liber decât mine, care depind într-o atât de mare măsură de memoria mea? Drumul spre noi înşine cere cumva barbaria de a dărâma mai întâi statuile care ne-au stimulat orgoliul? Nu-mi pun aceste întrebări pentru a răspunde, ci pentru a declara; sunt gata să cred că dacă marea ar înceta să lovească ţărmul, s-ar prăbuşi întreaga ordine a universului, dar refuz să cred într-o lume revoltătoare care s-ar baza pe ceea ce e inuman. Ce pot spune lotofagii despre ei înşişi în afară de faptul că sunt goi în faţa mării şi a celor care coboară pe ţărmul lor?

O noapte de primăvară pe ţărmul mării, într-o cameră ai cărei pereţi subţiri vibrează la fiecare val mai puternic, nu se poate dispensa de amintiri oricât m-ar irita gândul că memoria mea are uneori

voluptatea de a mă transforma în obiect al ei. Şi nimeni nu mă va convinge că fiecare clipă ia tot ce-a adus, cum declară un personaj al lui Gide, Ménalque. Regrete, remuşcări sunt bucurii de odinioară văzute din spate, continuă el, şi nu-mi place să privesc în urmă, abandonez depărtării trecutul meu cum pasărea pentru a zbura îşi părăseşte umbra. Orice bucurie ne aşteaptă vrea să găsească cuibul gol, să fie singură. Ménalque repetă astfel filosofia lui Tezeu. El confundă a nu mai fi cu a nu fi fost niciodată şi îşi închipuie că amintindu-şi împiedică viitorul să sosească. În chiar argumentele sale apare vizibilă înfrângerea lor. A te asemăna cu apa izvorului Ameles care nu se putea păstra în niciun vas e, negreşit, o recunoaştere plină de tristeţe. N-are rost să ne amăgim că în felul acesta vom lăsa loc viitorului să înflorească iar bucuria va găsi cuibul gol. Ulise a înţeles, se pare, că amnezia nu este numai o boală a trecutului, ci şi a viitorului. Ea ne goleşte nu numai de trecut, de amintiri, cum credem în mod obişnuit, ci în egală măsură şi de viitor, uitând ce-am sperat. Ah, iluzia că fiecare zi începe cu ea însăşi şi sfârşeşte cu ea însăşi, ar putea conchide Ulise, după care va pleca în grabă spre corabia ce-l aşteaptă la ţărm, sub privirile nedumerite ale lotofagilor care-l urmăresc surâzând blând şi insuportabil… Se poate muri şi devorat de o memorie nesăţioasă, pare să spună zâmbetul mâncătorilor de lotus; dacă Prometeu uita că a furat focul, vulturul nu mai cobora asupra lui… Dar atunci, totul este posibil… Şi, oricum, e mai puţin revoltător să mori devorat de memorie decât de un vultur insolent şi murdar…

Dacă ar fi vară, aş coborî în mare. Un ceas de înot în apa plină de presimţirea zorilor m-ar spăla de orice insomnie. Aşa, trebuie să mă mulţumesc să ascult valurile. Tot n-am altceva mai bun de făcut. Şi în timp ce un val după altul se sfărâmă la ţărm, amintirile cele mai diverse ies la suprafaţă. Cândva, în adolescenţă, mă miram că în proverbele latine

Fortuna are totdeauna un obraz sticlos, insensibil şi fragil. Nenorocul era exprimat de romani infinit mai frumos: o femeie întinsă pe o corabie fără catarge şi fără cârmă, ale cărei pânze au fost sfâşiate de violenţa vânturilor. Şi astăzi cred la fel. Învăluit de monotonia mării, nu pot spune ca lotofagii: altceva nu mă mai interesează. Cred că oraşele noi au o urgenţă chiar mai mare decât viitorul; aceea de a-şi construi un trecut. Şi nu trebuia să urmăresc aici nesomnul mării pentru a şti că rănile lui Oedip sângerează în noi sau deloc. Contrar aparenţelor, *a nu uita* înseamnă *a contesta* moartea. Probabil, nu întâmplător apele Lethei separă la greci Infernul pe partea Vieţii, aşa cum Styxul îl separă pe partea Morţii. Un Sisif lovit de amnezie nu mai aşteaptă nimic de la muntele său. El îşi împinge stânca fără să mai spere nimic pentru că nu-şi mai aminteşte nimic. O apatie de acest gen trebuie că era întipărită pe feţele puţinilor locuitori care, în perioada de disoluţie a imperiului roman, umblau prin Roma, într-un oraş, cum s-a spus, mult prea mare pentru ei, plin de monumente şi ruine pe care nu le puteau înţelege şi, de aceea, nici apăra.

Sunt convins că dimineaţa m-ar prinde măcinând aceleaşi gânduri chiar dacă m-aş întinde în pat. Cel puţin, astfel, am senzaţia că nu fug de ele. În fapt, Ulise nu face decât să respecte un adevăr elementar. Între toate erorile rămâne totdeauna un drum spre Ithaca noastră interioară. Principalul e să observăm că tot ce ofereau lotofagii ca viitor era o absenţă. Surâsul lor pustieşte totul. Cadavrul sfinxului zace aruncat undeva într-un trecut unde nimeni nu mai pune întrebări şi doar vântul şuieră risipind spuma amară a mării peste florile de lotus strivite pe un ţărm pustiu. Adulmecând vântul sărat care-i aduce miros de cadavru, lotofagul se crispează fără să ştie de ce.

Poate că Andromaca e mai îndreptăţită decât Ulise să se împotrivească lotofagilor. Îmi amintesc scena descrisă de Seneca în *Troienele.* Nefericita

soţie a lui Hector e ameninţată să-şi piardă şi copilul, pe Astianax, după ce rămăsese văduvă. Îl ascunde atunci în mormântul lui Hector. În acest timp, grecii îl caută pe Astianax să-l omoare, ca să distrugă seminţia războinicilor troieni, susţin ei, şi să prevină o eventuală revanşă. Ulise ameninţă să distrugă mormântul lui Hector dacă Andromaca nu predă copilul. În momentul când grecii atacă mormântul eroului troian, ea înţelege că Astianax va pieri sub ruinele mormântului tatălui său şi imploră mila lui Ulise, care însă rămâne insensibil. Iată o dilemă în care viitorul piere dacă se sacrifică trecutul, memoria fiind condiţia visului. Şi dacă memoria poate rămâne singură, fără niciun viitor, inversul e imposibil, întocmai cum arborii nu pot trăi fără rădăcini, dar există copaci al căror trunchi dispărut şi-a lăsat rădăcinile în pământ ca un mormânt viu. Cele două feţe ale lui Ianus nu mai sunt opuse în mormântul lui Hector, ci devin oarecum una singură sau, mai exact, în faţa primejdiei, unicul refugiu pe care-l găseşte speranţa este în memorie. Dacă speranţa este condamnată fără ieşire, nu are sens, ar vrea să spună Andromaca, să pângăreşti şi memoria ei. Ceea ce este sfânt în trecut trebuie să rămână astfel, indiferent de vicisitudinile care ne ameninţă. Nu ne putem revolta împotriva mormintelor că nu ne ocrotesc de ceea ce nu izbutim să ne apărăm singuri.

„Şi va mai fi ce se cuvine”, sunt tentat să repet după Duiliu Zamfirescu. În realitate, e mult mai greu să ţii calm o balanţă care cântăreşte propriul tău destin. Simt cum înăuntrul meu amintiri vechi continuă să lucreze ca apa care şiroieşte din tavanul peşterilor calcaroase, mă modelează şi poate mă schimbă fără ştirea mea. Din unele puncte de vedere, chiar sunt altul acum. Mă uit şi la acest Şiva de fildeş, dansând, adus dintr-o călătorie în India şi nu pricep de ce l-am luat cu mine aici; în schimb, am lăsat acasă o Afrodită de gips, fără valoare estetică, la care ţin însă foarte mult şi pe deasupra ar fi adecvată derivelor mele prin mitologia elină… Şi

totuşi sunt destule lucruri pe care aş vrea să le uit. Ştiu că între amintiri nu voi fi niciodată pe deplin fericit. Va exista totdeauna primejdia ca mâna să se întindă în gol. Soluţia cea mai cuminte e, probabil, aceea de a reveni la dragostea pentru ceea ce se află afară acum. Adevărata mea şansă e ziua care se pregăteşte să înceapă. Înseamnă că mă întorc la filosofia lotofagilor? Nu, pentru că aştept această zi împreună cu toată memoria mea. De fapt, alternativa nu este dacă accept sau refuz liniştea care urcă în mine, ci dacă am sau nu îndrăzneala să mă uit în trecutul meu ca în ochii sfinxului. Cântecele de sirenă vin uneori din urmă, iată ce nu cunoştea Ulise, dar zeiţei Mnemosyne nu-i putem cere altceva decât să nu uităm nimic din ceea ce ne poate apăra de frig.

Tot ce se pierde în largul mării mă contestă, însă mă şi ajută să mă definesc. Ulise a rătăcit pentru a ne spune că ţărmul este nu numai limita, ci şi singura speranţă a mării. Şi în timp ce respiraţia cenuşie a zorilor clarifică golful, mă gândesc că nimeni n-a iubit, probabil, mai mult Elada decât cei care i-au anunţat naufragiul iremediabil.

Rămâne ca fiecare să aibă amintirile pe care le merită, ar adăuga Oedip.

Ahile

Lanaștere, mamasa, Tetis, îlcufundasepeAh

i l e î n a p a S t y x u l u i ș i - l f ă c u s e i n v u l n e r a b i l , c u

excepția cazului de declarare-l ținuse. Dece în St

y
x
?
I
n
u
t
i
l
s
ă
m
a
i
r
e
a
m
i
n
t
i
m
c
ă
S
t
y
x
u
l
e
r
a
f
l
u
v
i
u
l

cu apetul burişi noroioase, dincolo de care începe

Odinioară mi se părea că faptul cel mai interesant la Alexandru cel Mare a fost stima lui faţă de poeţi. Hotărând să pedepsească Theba din pricina unei revolte, le-a ordonat soldaţilor s-o ardă toată, mai puţin casa lui Pindar! Azi l-aş cita pe Hegel care spune că lumea greacă veche începe cu Ahile şi se termină cu Alexandru cel Mare. De fapt, se încheie cu nostalgia lui Ahile. Alexandru învăţase pe dinafară *Iliada* şi, îndrăgostit de Ahile, o purta mereu cu sine. Când a ajuns la mormântul pretins al eroului homeric, l-a acoperit cu flori şi l-a înconjurat strigând: „Fericit Ahile care a fost iubit de un prieten atât de fidel şi a fost cântat de un mare poet”. După care a pornit mai departe să spulbere sub copitele cailor praful Orientului… Ulise, coborând în Infern, l-a întâlnit pe Ahile bântuit de păreri de rău. Avusese alegerea între o viaţă scurtă şi răsunătoare şi o viaţă lungă şi obscură, o preferase pe prima, iar acum regreta de a nu fi fost un simplu văcar. Dar e ciudat să acuzi setea de glorie într-o

natură lipsită şi ea acum de modestie; e un incendiu amar şi secret în aer, arzând în el, treptat, ezitările de a participa la această victorie grăbită a primăverii.

Vreau să înţeleg de ce Hölderlin l-a iubit atât pe Ahile. Silueta sculptată în lut ars de Tanagra e a unui luptător beat de amor propriu şi trufaş. Stă în dreapta zeiţei Atena, umflându-şi pieptul spre Agamemnon. Din fericire, ştim că are un călcâi vulnerabil. Ahile e un zeu cu o rană omenească; o rană care schimbă o nemurire goală cu o moarte plină de vitejie. Prin contactul cu apa Styxului, el a fost înveşmântat la naştere cu o armură nevăzută. Apa morţii l-a tămăduit de frica morţii, cu excepţia călcâiului rămas temător şi fragil. Fără această rană însă nimbul său ar păli. Pe cine ar mai impresiona un Ahile total invulnerabil? Rana sa e cea care îl apropie de noi şi îi acordă dreptul la glorie. Prin ea îi simţim sângele fierbinte şi anxios când armele adversarilor sticlesc în faţa sa, iar el fierbe de mânie. Rana aceasta îl expune primejdiei şi-l distinge de zei, de pietre şi de nori. Datorită ei simte Ahile arsura soarelui şi răcoarea mării. E şi singurul loc unde el poate deosebi bucuria de durere şi unde se teme de necunoscut. Aici aroganţa se destramă şi sângerează o tristeţe nelămurită. Călcâiul îl va costa viaţa pe Ahile, dar gloria sa adevărată e să umble ca şi cum ar fi şi acolo invulnerabil. De abia din acest moment începe eroismul său; după ce vom afla că vitejia triumfă asupra părţii din el care îl va omorî. Acum, Ahile nu mai e o statuie nepăsătoare, ci un om viu care îşi dă seama că participarea sa la frumuseţea lumii nu e posibilă fără să ştie că într-o zi o va pierde. O astfel de rană ar fi salvat şi sfinxul egiptean de la indiferenţa sa himerică, făcând din el un animal capabil să sufere şi să moară.

Un Ahile imun la orice pericol nu şi-ar justifica nici curajul. Ar fi, sub zidurile Troiei, o simplă maşină de luptă care nu riscă nimic. Riscul său e acest călcâi care constituie şi umanitatea lui, pentru că, în clipa morţii, orgoliul său nemăsurat poate să

fie încă o dată sfidător. Acum, la adresa zeilor care l-au părăsit şi cărora ar fi în stare să le arunce în faţă vorbele cele mai grele…

(…Nu noi suntem creaţia zeilor, ci zeii sunt creaţia noastră. Sânge din sângele nostru, carne din carnea noastră. Din sângele mort, din carnea care moare s-au născut toţi aceşti zei nemuritori, l-am născut, murind noi. L-am născocit pentru a le da ceea ce nouă ne-a fost refuzat. N-am de ce să-i implor şi să le cer îndurare câtă vreme ei se hrănesc continuu din moartea noastră. Ospeţele Olimpului se ţin peste oase albite de soare şi de ploi. Fiecare moarte a hrănit liniştea zeilor. Ei ne datorează totul, deoarece nemurirea lor se bizuie pe moartea noastră. Ei nu sunt începutul, ci urmarea venirii noastre pe lume. Sunt un suspin, privirea întoarsă spre marea care va lovi stâncile de pe ţărm şi după ce noi ţi-o vom mai vedea. Zeii trebuie să ne ţie recunoscători că există. Nemurirea noastră sau nefiinţa noastră i-ar omorî pe ei. Dar veţi vedea. Când vor obosi statuile, vor obosi şi zeii…)

Călcâiul vulnerabil i-a dat lui Ahile şi o posibilitate de a-şi explica trufia. De fapt, trebuie să spun că nu-mi place acest erou. E prea impulsiv şi violent până la ferocitate. Îmi place numai rana lui, în care mă recunosc mai repede decât în mânia cântată de Homer… Făcând această mărturisire, las în seama altor zile orice vanitate. Afară e o după-amiază înaltă, plină de soare şi ameţită de vegetaţia care creşte. Totuşi, ceva mă reţine şi mă păstrează lucid. În clipa când Hölderlin, acest mare poet al soarelui, s-a prăbuşit în tenebrele nebuniei, a murit, probabil, ultimul suflet elin. Nu mai putem crede ca el în stafiile fericite ale Eladei, dând la o parte cupa de otravă întinsă lui Socrate.

Pasărea Phoenix

Iubirea fiind eașinșăși oopera, s-arcrededecă

numai cere (și nici nu se poate) să dimcevada a

s u p r a e i . Ş i t o t u ş i p a s ă r e a P h o e n i x …

M-au tulburat imaginile unui zbor neobişnuit şi zadarnic văzut la un televizor. Dar în ce măsură e oare zadarnic să reiei schiţele lui Leonardo da Vinci, să faci după ele aripi artificiale, întocmai cum le-a gândit enigmaticul visător din Cinquecento şi să izbuteşti ceea ce n-a izbutit el (dacă a încercat într-adevăr să zboare)? Ce importanţă mai poate avea să planezi purtat de vânt prin golul unei prăpăstii, urmărit de helicoptere, când nimeni nu va folosi

vreodată aceste aripi? Ele au plutit în văzduh prea târziu, la aproape cinci veacuri după ce-ar fi trebuit să-l înalţe pe pictorul *Giocondei.* Totuşi, ştim acum că visul lui Leonardo n-a fost o utopie. El a fost confirmat; prea târziu ca să mai fie util zborului, dar absolut necesar ca să spunem: scepticii jubilează totdeauna prea devreme; şi ca să ne putem întreba: nu există în moartea fiecărui vis adevărat şi principiul renaşterii?… Pe deal e o casă albă, cu un copac, probabil un pin, în faţă. N-am fost niciodată până acolo şi nu ştiu cine o locuieşte, dar îmi place s-o privesc spre seară când soarele fumegă sângeriu. Atunci pare cuprinsă de flăcări. Ca şi pasărea Phoenix…

Nimeni dintre cei ce i-au atribuit păsării Phoenix puterea de a se regenera singură, cel puţin de la Herodot încoace, n-a văzut-o vreodată. Unică în specia ei, ea renaşte sub semnul celei mai teribile singurătăţi. Având însă într-o zi curiozitatea să recitesc legenda iniţială, de la Heliopolis, am avut surpriza să aflu că, de fiecare dată când apărea, pasărea Phoenix era alta, aducând în templul soarelui cenuşa tatălui ei, învelită în smirnă şi modelată în forma unui ou. Şi, într-adevăr, nimeni nu precizează dacă din cenuşă se năştea o altă pasăre Phoenix sau aceeaşi! În acest caz, dacă din cenuşă iese altă pasăre Phoenix, rugul pe care se mistuie ea este unicul ei drept la dragoste. Singura ei posibilitate de a iubi e să moară, arzând şi prefăcându-se în cenuşă. Cenuşa, fruct şi floare a dragostei! Jertfă şi creaţie! Căci ceea ce părea un triumf este un sacrificiu. Opera ei, a păsării Phoenix, este iubirea şi naşterea altei păsări Phoenix. Această operă îi cere să moară. După ce-a zburat cinci sute sau o mie de ani, pasărea e obosită de timp şi însetată de dragoste. Ea îşi pregăteşte rugul cum şi-ar pregăti o mireasă patul de nuntă. Strânge crengi uscate cum ar strânge flori. O linişte încremenită pluteşte atunci în deşert. Toate vieţuitoarele îşi opresc răsuflarea. Soarele aprinde rugul. Moare

pasărea Phoenix! Moare sau renaşte? Un fir de fum se ridică şi un ţipăt. E un ţipăt de moarte? Sau un ţipăt de naştere? Acum focul învăluie totul. Rugul e în acelaşi timp o apoteoză, iar în ţipătul care străpunge liniştea se insinuează parcă şi un plâns. Speranţa pe care ne-o dăruie pasărea Phoenix nu este eternitatea, cum am crezut. Această speranţă e mult mai adâncă şi mai umană, dragostea, pentru că pasărea Phoenix n-are nimic divin în sacrificiul şi renaşterea ei din cenuşă. Ea ştie să moară, ceea ce zeii n-au ştiut niciodată. Ei au murit doar de frig şi de nepăsare; n-au ştiut să moară altfel pentru că n-au ştiut niciodată să iubească. Pasărea Phoenix a luat timpul de la zei şi dragostea de la oameni, purificându-le în aceeaşi flacără care se ridică pentru a spune că timpul fără dragoste e gol. Gol şi în cele din urmă insuportabil, în clipa când pasărea Phoenix a coborât pe nisip şi a început să-şi pregătească singură şi cu calm rugul. Ea acceptă moartea în schimbul iubirii. Dacă am fi zei, spune Platon, n-am şti ce este iubirea.

Înfiorată de sacrificiu, cenuşa caldă se răscumpără creând viaţă. Din ea iese o pasăre cu un colier de pene aurii, strălucitoare. Tot ce-a fost obosit şi impur a rămas în zgura rugului. Phoenix se întoarce în ea însăşi cum s-ar întoarce Afroditele obosite din perioada helenistică la puritatea primelor statui; sau formele lui Rubens la curăţenia fecioarelor lui Fra Angelico. Ceea ce n-au reuşit să ne convingă piramidele, despre o şansă de a înfrunta timpul, ne convinge dragostea. Iată-l pe Sisif împingându-şi stânca spre punctul unde se va transforma în torţă şi din acest incendiu va ieşi strălucitor şi liber, gata să înfrunte fără teamă Muntele.

Singurătatea, scria Pavese, poartă în ea dorinţa de a ucide. De a ucide, bineînţeles, ceea ce o face de nesuportat, în cazul lui Pavese, din nefericire, pe el însuşi. (16 plicuri de somnifere desfăcute erau pe măsuţa de lângă patul de hotel unde s-a întins

îmbrăcat, având totuşi grijă să-şi scoată pantofii; gest de supremă şi inutilă delicateţe.) Inima celui care iubise cu încăpăţânare zeiţe sălbatice cu glasul răguşit s-a prăbuşit până la urmă strivită de singurătate. Poate dacă în locul acestor zeiţe cu ochii nemişcaţi, transparenţi şi măriţi înăuntru… S-ar cuveni să citesc de pe ultima pagină a jurnalului său „Trebuie umilinţă, nu orgoliu”, dar cred cu toată puterea că dragostea e capabilă să învingă chiar un „viciu absurd” cum e moartea. Totul în jur nu aşteaptă decât o inimă şi mâini care să iubească lucrurile şi viaţa. Ajuns aici, voi lăsa privirile să se bucure lacome. Şi să-şi amintească… Sunt la o vârstă când cunosc, poate, toate consecinţele la care face aluzie răspunsul lui Oedip.

Olimpul

Cumbineazi sunger c, observ aun filosof, oam

e
n
i
i
n
e
î
n
v
a
ț
ă
s
ă
v
o
r
b
i
m
,
i
a
r
z
e
i
i
s
ă
t
ă
c
e
m
.
T
r
e
b
u

ie fă cu tă oe xc ep ți ie pe nt ru Her mes.

Zeu al elocinţei, Hermes era de asemenea şi patronul negustorilor şi călătorilor şi chiar al escrocilor. Deşi nu văd ce legătură poate exista între aceste tagme. El este, după expresia lui Horaţiu, „elocventul nepot al lui Atlas”. Dar, probabil, atributul cel mai plin de consecinţe a fost că inventând limbajul şi scrisul, după cum credeau cei vechi, el a impus nume unei infinităţi de lucruri. El a fost primul care n-a mai surâs, luând oamenilor copilăria şi obiectelor transparenţa. Atunci a început

dezminţirea Olimpului, când n-am mai putut să luăm în posesie lucrurile aşa cum sunt, nenumite, cum au fost la începutul lumii. Propria noastră copilărie e vârsta de aur trăită cândva, Olimpul din care am coborât şi unde am crezut în toate poveştile, iar frunzele şi iarba ude de ploaie foşneau de oracole subiective. Singurul paradis pierdut e această copilărie, acest Olimp în care nu ne mai putem întoarce decât lucizi, căci ne-am pierdut inocenţa şi puterea de a privi un copac ca pe o poveste. Riscul de a urca muntele din nou e de a-l găsi gol, legendele au murit, vântul suflă pe stâncile şi prin iarba de pe Olimp singur, demistificator şi nostalgic, dovadă că misterul s-a risipit. Scepticismul faţă de lucrurile cu care venim în contact e o descoperire a adulţilor. Niciun copil nu e sceptic, toţi ne naştem cu darul de a crede în ceea ce descoperă simţurile noastre şi în ceea ce ni se propune şi, de aceea, probabil, numai atunci putem fi fericiţi cu adevărat. Pe măsură ce ne-am schimbat, am coborât tot mai jos, la poalele acestui Olimp personal, până ne-am văzut despărţiţi pentru totdeauna de propria noastră copilărie al cărei miracol rămâne unica mitologie adevărată. Nevoia de mituri e, poate, şi această nostalgie. În ea se limpezeşte imaginea copilăriei noastre, alergând nepăsătoare şi neştiutoare spre poalele Olimpului, grăbită să-şi sacrifice puritatea în schimbul descoperirii că nu există nimic definitiv şi că trebuie să ne îmbătăm ca Dionysos de lucruri câtă vreme sunt în jurul nostru neatinse încă de remuşcarea paradisului pierdut. Ar trebui să vorbesc acum despre munţi, să închid ochii în faţa mării. Aş putea evoca aici o grădină sălbăticită de ţipetele cocoşilor în amiază şi de merii care au crescut între timp torenţial asfixiind iarba caldă şi plină de soare… o curte unde un măr bătrân cu fructe sticloase şi acrişoare a rămas martor fidel al timpului când am făcut şi eu parte dintre zeii ce se jucau în ţărână fără să se întrebe ce este fericirea, dar trăind-o… însă nimeni nu mi-ar reda şi sufletul de odinioară, iar memoria mea îndărătnică nu vrea

să priceapă că e o lege firească să nu mai am harul de a mă desprinde din cuvinte şi de a mă apropia de lucruri cu simplitatea de la început, când întreg acest peisaj îmi aparţinea fără amintiri… Între noi şi lucruri se aşterne umbra subţire a vârstelor noastre trecute şi de la o vreme nu mai vedem obiectele ca atare, ci, privindu-le, ni le amintim… Când mă reîntorc acolo, mă gândesc uneori astfel şi la mine însumi şi parcă aştept să mă alunge lumina ascuţită a dimineţii care aprinde mai întâi florile galbene de lângă garduri…

Dar numai după ce coborâm din Olimp avem amintiri. Cât timp ne-am aflat în el n-a contat decât clipa. Timpul e unul dintre ultimele cuvinte pe care le-am învăţat, ca să numim cu el tocmai regretul, iar melancolia am descoperit-o când ne-am uitat în urmă. Muntele fermecat şi nemuritor al copilăriei îşi ridică nimbul strălucitor şi pur tot mai departe. Acolo am fost asemenea zeilor, nemuritori, având şi defectele lor, indiferenţa faţă de greşeli şi indiferenţa faţă de timp. Nici nu bănuiam că sfinxul există şi aşteaptă să-l întâlnim. Atunci încă nu bănuiam foarte multe altele. De pildă, grija necesară pentru felul cum ne risipim această unică viaţă. Încă n-am pronunţat cuvântul destin. Să surâd? Ştiu prea bine că acesta e un subterfugiu vulnerabil. Şi dacă pe zei i-am stârnit prin cuvinte, nu înseamnă că propriile noastre cuvinte ne omoară. Prefer să stau cu ochii deschişi în soarele care-mi striveşte pleoapele. Căci ştiu, de asemenea, că toate trădările s-au plătit până la urmă prin singurătate şi frică. Scepticismul profesat îmi aminteşte acel club al Hedoniştilor Osteniţi de care pomenea Oscar Wilde, purtând roze fanate la butonieră şi având cultul lui Domitian, în care niciodată nu m-aş fi înscris.

Sau, Olimpul e o născocire a privirii întoarse înapoi. Înainte de a-i invidia pe zei am dorit să ne epuizăm pasiunile. Am întors capul numai când am descoperit cum fuge timpul. Zeii nu sunt decât

protestul împotriva morţii noastre umane. Trebuie să recunoaştem în ei o formă de egoism şi de amânare.

Muntele

Înaproapetoatedestineledeexcepțiedinlu

m
e
a
g
r
e
a
c
ă
e
x
i
s
t
ă
l
a
o
r
i
g
i
n
ă
u
n
m
u
n
t
e
,
c
h
e
m
a
t
d
e
e

x
e
m
p
l
u
C
i
t
e
r
o
n
,
u
n
d
e
a
f
o
s
t
a
b
a
n
d
o
n
a
t
l
a
n
a
ș
t
e
r
e

O
e
d
i
p
,
s
a
u
P
e
l
i
o
n
,
u
n
d
e
î
n
ț
e
l
e
p
t
u
l
c
e
n
t
a
u
r
C
h
i
r

o
n
i
-
a
c
r
e
s
c
u
t
ș
i
i
-
a
e
d
u
c
a
t
p
e
A
h
i
l
e
,
p
e
I
a
s
o
n
ș
i
p

eAsclepios. Defapt, celmaipotrivitnumeeMunt

e
l
e
.

Primul lucru pe care-l întâlnesc dimineaţa uitându-mă afară e marea. În fiecare zi alta şi totuşi, în învăţăminte, aceeaşi. Aceasta are o anumită importanţă. E la fel cum atenienii se scoală în fiecare dimineaţă cu imaginea albă a Acropolei în faţă; şi e timpul să recunosc acestui privilegiu tot ce i se cuvine. Pelasgii se rugau privind în jos, crezând că zeii stau în viscerele pământului, în vreme ce aheii se rugau privind în sus, deoarece erau convinşi că zeii stau pe acoperişul pământului şi între nori. Dar dacă ne amintim ce declară un personaj al lui Shakespeare, că n-ar avea nevoie decât de eternitate pentru a fi zeu, înţelegem de ce a contempla marea şi a contempla Parthenonul sunt gesturile unui om care se împacă greu cu moartea şi care, în amândouă, caută aceeaşi speranţă, interesat de soarta sa nu a zeilor. Lumea elină a iubit la fel marea şi marmura tocmai pentru că e o lume făcută pe măsura omului. Dar mi se pare prea vagă ideea că sculptorii ei au umanizat divinul. Statuile ne dovedesc că zeii au fost aduşi printre oameni de o lume pentru care nu exista nimic mai rău decât a înceta să trăieşti. Ea întoarce în marmură obrazul dinspre zei, însă numai pentru a-şi mărturisi setea de viaţă. Şi eu, privind marea, o fac, probabil, cu aceeaşi teamă ascunsă ca şi grecul care, fixând îndelung marmura, sfârşea prin a se crede zeu; mă simt ca într-un templu unde soarele, apa, pescăruşii ce ţipă fericiţi şi ucid, nisipul pe care merg gândindu-mă că speranţa liniei sinuoase nu poate fi alta decât linia dreaptă, toate îmi vorbesc despre faptul că moartea exaltă setea de veşnicie, această sete albă cu piscurile acoperite de lumină sau de zăpezi, Muntele… Faţă în faţă cu sfinxul, omul are nevoie de muntele din sine ca să gândească şi să

creadă. Apoi coboară în câmpie şi construieşte. Căci câmpia va rămâne, totuşi, opera şi consolarea sa.

Sisif singur cu stânca sa este singur cu soarta sa. Dar pentru un arhitect elin muntele e un templu a cărui materie, depărtându-se de poale, se spiritualizează treptat, devenind radioasă şi transformându-se în idee. De la o margine de pădure în sus, piatra şi iarba devin echivoce, aşa cum în catedralele gotice zidul vrea să fie un intermediar între om şi Dumnezeu. Sub laurii amari din văile care urcă spre crestele pierdute între nori, cei vechi râvneau să uite noroiul şi să viseze divinul. Trebuie să adaug o subtilă observaţie a lui Jean Grenier: divinul nu este tot una cu Dumnezeu. Muntele înseamnă o nevoie de transparenţă. Memoria îşi pierde din greutate, fără să dispară, şi aripile pline de pământ nu mai dor. Iubim în câmpie şi ne îmbătăm de puritate pe Munte. Acolo se află Parthenonul, ruinele de marmură, singurătatea în care înfloreşte o înţelepciune plină de soare, Prometeu legat de coloanele albe, Sisif urcându-şi stânca spre vârful Acropolei şi Oedip lovind cu bastonul pe cărarea pietroasă ca să nu se rătăcească şi murmurând continuu „Omul", „Omul", „Omul"… Statuile şi coloanele ne aduc aminte prin liniştea lor că Socrate după ce a băut otrava s-a întins şi s-a acoperit cu mantaua ca să nu i se vadă faţa crispată de durere… Căutând zeii, pe Munte vom da peste oameni. Sisif murmură şi el…

(…O piramidă nu ne poate apăra de moarte, dar ne poate face mai buni. Seamănă cu muntele meu. De abia când s-a rostogolit stânca am înţeles totul. Am revenit în vale, m-am încordat din nou, dar ceva se schimbase în mine. Nu mai eram nepăsătorul de mai înainte. Şi nici trufaşul care avea tot Corintul la picioarele lui. Acum eram un om cu stânca sa. Singur eu şi destinul pe tot muntele. Şi eu trebuia să hotărăsc dacă voi sui sau nu. Când mi-am dat seama de acest lucru, am ştiut că pe muntele meu se

întâmpla un lucru pe care zeii nu sunt în stare să-l priceapă…)

Petroniu susţinea maliţios că e mult mai uşor să întâlneşti un zeu decât un om; ceea ce arată nu numai prolificitatea divinităţilor antice, dar şi inapetenţa pentru singurătate a acestor zei, mari amatori de plăceri şi de aventuri dubioase, despre care Aristofan nu s-a jenat să sugereze lucruri chiar mai rele. Niciunul nu rezista să stea pe Munte fără să coboare din când în când pe drumurile pline de praf muritor. Şi dacă oamenii aveau nevoie de zei, aceştia aveau o şi mai mare nevoie de oameni. Mişunând prin câmpie, ei recunosc implicit că ea, câmpia, ne oferă singurele adevăruri palpabile; visându-se zeu, grecul n-o face pentru a respinge darurile vieţii, ci pentru a-şi umple braţele de ele. Pe Munte n-a curs sânge (dacă trecem peste fraza lui Lautréamont, că nici toată apa mării n-ar fi destulă pentru a spăla o pată de sânge intelectuală), însă pe potecile pustii amintirile par după un timp o eroare. Sus, pe ultima creastă, vântul nu mai şlefuieşte în piatră decât figura sfinxului de la piramide cu ochii aţintiţi în gol. El nu aude nimic din zgomotele de jos, nimic din ceea ce provoacă teamă şi sete. Nu-l ating nici speranţa, nici bucuriile celor ce cutreieră câmpia. Şi singurul său orgoliu e de a fi orb şi surd, de a surâde şi celui ce l-a desfigurat.

Dincolo de acest sfinx nu mai există nimic. Trebuie să ne întoarcem odată cu Anteu. Unica aventură adevărată pe înălţimile Muntelui aparţine propriei noastre singurătăţi. Altă nemurire nu vom găsi decât aspiraţia de a justifica, revenind în câmpie, partea noastră cea mai durabilă. Piramida nu este altceva decât un munte construit în câmpie. Dar singura speranţă a celor îngropaţi în piramide a fost că într-o zi vor trăi din nou.

O noapte sfâşiată de fulgere face acum marea să lucească violent pentru ca în clipa următoare să o carbonizeze. Stau la pândă, aşteptând viitorul fulger

şi apoi voi număra secundele, surprins când voi auzi, în locul unui ţipăt, un zgomot ca o stâncă rostogolită şi scufundată în valuri. Deschid un album de artă greacă şi mă izbeşte şi mai mult liniştea statuilor. În definitiv, contează mai puţin dacă o asemenea Eladă a fost reală. Important e că a fost posibilă. Vreau să spun că avem nevoie de un munte chiar dacă ne vom întoarce rar. Nisipul e acum aproape un produs al melancoliilor mele… Ce rost mai are să-mi pun mari întrebări când de atâtea ori n-am fost în stare să-mi răspund nici la cele mărunte? Dar şi aceste întrebări sunt ale mele chiar dacă nu le merit. Poate că trebuie să ne meritǎm şi întrebările nu numai certitudinile.

Câmpia

Afrodita, afirmă poeții, s-a plâns lui Tetis

că Eros, fiului, rămâne acopil fără răsăcreească. N

ereidai-arăspunscăErosnusevadezvoltapânăc

e
A
f
r
o
d
i
t
a
n
u
-
i
v
a
n
a
ș
t
e
u
n
f
r
a
t
e
.
A
ș
a
a
a
p
ă
r
u
t
A
n
t

eros. Prin aceasta ființă unei poeții i-au vrut defap

t
s
ă
s
u
g
e
r
e
z
e
c
ă
d
r
a
g
o
s
t
e
a
p
e
n
t
r
u
a
c
r
e
ş
t
e
a
r
e
n
e
v

oi
ed
er
re
în
to
ar
ce
re
.
Ni
mi
cn
u-
im
ai
fi
re
sc
ac
um
d

e
c
â
t
a
r
e
c
u
n
o
a
ș
t
e
d
r
a
g
o
s
t
e
a
c
e
-
o
d
a
t
o
r
ă
m
c
â
m
p
i
e

i
.

Dimineaţa regăsesc o mare calmă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat în cursul nopţii. Probabil şi grecii antici erau destul de departe în viaţa practică de atitudinea olimpiană pe care le-o atribuim.

Câmpia nu e totuşi eşecul muntelui, ci locul unde suntem numai oameni şi uităm tristeţea de a nu fi nemuritori. Ne cad aripile şi ne săpăm mormântul. Dar înainte de asta semănăm câmpia şi culegem grâul. E frumos că la greci aceeaşi zeiţă care le-a dat oamenilor grâul le-a descoperit şi misterele eleusine.

Don Quijote e un om al Muntelui. Aproape zeu când recreează lumea după legea iluziilor sale. Dar mă întreb în ce măsură n-ar trebui să-i recunoaştem un rol mult mai important lui Sancho Panza, pus în umbră de silueta măreaţă şi mizerabilă a Cavalerului Tristei Figuri. Dacă Don Quijote este un nebun frumos şi eroic, Sancho Panza este capabil să-şi asume lucid o iluzie. Don Quijote *vede* monştri malefici în locul morilor de vânt şi se avântă împotriva *acestor* monştri; *vede* un coif de aur în locul unui biet lighean de bărbier şi castele în locul hanurilor. El se comportă *normal* în nebunia lui, acţiunile sale sunt ilogice numai pentru luciditatea noastră care vede altceva decât el şi de aceea vehemenţa iluziei ne tulbură urmărindu-l cum se îndreaptă cu un strigăt eroic de luptă împotriva unei banale mori de vânt. Scutierul lui Don Quijote vede însă ceea ce vedem şi noi, mori de vânt, hanuri sordide, el vede realitatea aşa cum este, n-o reinventează, şi totuşi participă la aventură, nu râde de iluziile stăpânului său, dimpotrivă, după o primă uimire, îl admiră şi-l urmează. Iată măreţia lui Sancho. El participă la iluzie conştient de jocul său. O lume plină de cavaleri rătăcitori ca Don Quijote ar fi absurdă şi clinică. În schimb, viaţa are nevoie de scutieri ca Sancho Panza. El e primul care şi-a

ridicat glasul în apărarea lui Don Quijote. Nu-l dispreţuiţi pe acest senior al iluziei, pare să spună Sancho. El vede astfel, pentru că noi avem nevoie să privim câteodată lumea prin ochii lui. Şi tot pe el să-l răstignim de o moară de vânt?… Constat în această dimineaţă că afecţiunea mea pentru Don Quijote o datorez în mare măsură scutierului său…

Am recitit câteva pagini din Heraclit. Într-adevăr, nu ne putem scălda de două ori în acelaşi râu. Nici marea care se leagănă acum lenevoasă nu e aceeaşi mare de azi noapte. Însă inima îşi cere drepturile. Dacă n-aş crede în bătăile ei totul mi s-ar părea fără sens. E un risc în orice bucurie, dar sunt hotărât să mi-l asum. Când eram copil şi mă jignea cineva mă apăram printr-un joc ciudat şi înfricoşător. Mă uitam la el cu tristeţe şi mi-l închipuiam mort. Nu era acest joc bizar o încercare instinctivă de a învăţa indiferenţa? În sinea mea eram convins că oamenii treceau prea grăbiţi pe lângă cimitirul înconjurat cu brazi, de unde florile răspândeau un miros pătrunzător de plantă îmbibată de soare. După ani de zile trebuie să recunosc că am eşuat în toate jocurile de-a nepăsarea. Chiar şi acum, nu pot să trec peste amănuntul că, după ce şi-a scris opera retras ca un pustnic pe munte, Heraclit a coborât şi şi-a depus-o în templul zeiţei Artemis. Zeii nu există, declară acolo Heraclit pustiind Muntele. Statuile lor nu sunt decât bucăţi de piatră cu care n-are rost să discuţi. Dacă vrem neapărat un zeu, n-avem decât să-i dăm acest nume focului care curge de la flacără la cenuşă şi iarăşi mai departe… La lumina focului lui Heraclit, omul rămâne singur ca înaintea sfinxului.

Câmpia îşi dezvăluie astfel obrazul trecător. Ea hrăneşte, dar se deschide să primească şi mormintele. Nimeni nu va fi îngropat între iluzii pe munte. Acolo rămâne stânca singură în ploaie, ca un zeu virtual. Dacă va izbuti cineva, lovind-o cu o daltă, s-o facă să surâdă, va deveni chiar zeu, un zeu cu orbitele goale întoarse spre neant… În tablourile Renaşterii florentine, chiparoşii pâlpâie ca o flacără

sub un cer care aminteşte puritatea marmurilor greceşti. Nu voi găsi, probabil, un simbol mai bun pentru a spune că focul furat de Prometeu a ars totdeauna jos, în partea care ne deosebeşte de zei, care moare şi speră, care se teme şi ridică piramide, care suferă şi iubeşte. Heraclit şi-a scris opera uitându-se, desigur, continuu spre câmpie… Cum să stea la masă Icar şi să se culce cu aripi? Dacă ar renunţa să mai zboare, ar încerca să scape de ele. Însă înlăuntrul său străluceşte Muntele. Şi într-o zi va zbura. Numai că nimeni nu poate râvni să urce Muntele trădând câmpia. Această câmpie care ne hrăneşte şi pe care o simt în sângele aţipit de căldura dimineţii. Tot ce-aş putea îmbrăţişa, ca adevăr, îi aparţine. Sirenele cântă ca zeii pe înălţimile Muntelui; într-un cer gol, dar nu zeii mă preocupă; fără un munte, câmpia s-ar mulţumi să-şi satisfacă pasiunile, n-ar ridica piramide, şi nici sfincşi cu ochii împăienjeniţi de nisip, însă ea singură ne îngăduie să strivim între braţe o fericire concretă şi să lăsăm un răspuns după noi. Totul în jur se referă cu prisosinţă la faptul că n-am visa nemurirea dacă n-am iubi viaţa. Şi chiar dacă grecii au inventat sfinxul pentru a sărbători victoria asupra lui, iar în viaţă nu decurge totul ca în mitologie, Oedip a dat pe muntele Phikion singurul răspuns posibil. Căci există o datorie mult mai dificilă şi mai importantă decât aceea de a înfrunta cu demnitate moartea; aceea de a întâmpină cu demnitate viaţa.

În câmpie deci, cu faţa la munte, cultivând grâul, strugurii şi întorcând din când în când privirea spre crestele acoperite de zăpezile eterne ale singurătăţii. Anteu nu-l contestă pe Icar, dar e necesar să ştiu că fericirea e altceva decât absenţa nefericirii. Coborâşul ne-a despuiat de nemurire însă şi de infinita ei ambiguitate. Şi iată-mă plin de o bucurie avară pentru tot ceea ce îmi dăruie şi mie această primăvară expansivă. Întreaga coastă străluceşte în faţa valurilor care astăzi au mlădieri de felină…

Prometeu

Îngrecește, Prometeu însemnă „prevăzător

”.Nus-arzice, dinfericiire, căși-arespectatn

umele. Ceeaces-aîntâmplatpemunte, undeZeusa

trimisunnvultursă-idevorefiicatul, dovedește

nu numai că i-a anulat furat focul de la zei, dar că m

Ceea ce impune la Prometeu este dispreţul său faţă de zei. Aşa cum la arbuştii prăfoşi de pe dâmbul din spatele casei impune faptul că nu iau culoarea pietrei. Pedepsit de zei, „pentru că a iubit prea mult oamenii”, cum zice Eschil, titanul trebuia să ştie că amnezia are aspectul stâncii; şi că măreţia lui stă în curajul de a-şi înfrunta, cu acelaşi orgoliu cu care a furat focul, greaţa dureroasă pe care o simte în timp ce vulturul îi sfâşie carnea. Să nu ne lăsăm derutaţi de reprezentările antice în care Prometeu aproape ignoră vulturul. Sculptorii clasici, ne lămureşte Lessing, erau convinşi că strigătele trebuie reduse la suspine ca să se evite o impresie dezagreabilă. Adevăratul Prometeu suferă înfricoşător, singur pe o stâncă şiroind de soare, amintindu-şi cum s-au petrecut lucrurile, mai întâi la împărţirea unui animal sacrificat unde el, titanul, l-a mâniat pe Zeus rezervându-i partea cea mai rea, apoi celelalte; focul, care este pentru el ceea ce era sfinxul pentru Oedip, punctul unde viaţa i s-a schimbat esenţial, căpătând un sens la care va raporta apoi totul… Singur într-o beţie de lumină, de albastru şi să nu poţi să uiţi, să nu poţi să ierţi, să deschizi ochii doar pentru a privi sumbru cerul, să deschizi buzele doar pentru a murmura că nimeni nu poate fi egalul zeilor decât după ce-a dispreţuit frica şi şi-a contemplat

mâinile, toate acestea cer, firește, un înțeles mai adânc ca să aibă dreptul la glorie. Prometeu se crispează pentru a nu urla, dar mai ales pentru a nu regreta pricina suferinței sale. Îl doare carnea sfâșiată de vultur, iar aceasta e cea mai vie dovadă a focului furat de la zei. Vorbele lui sunt din ce în ce mai limpezi, pe măsură ce ghearele vulturului îl fac să strivească de durere cuvintele…

(…Acest vultur e dovada libertății mele în fața cerului. El îmi scurmă ficatul, dar ceea ce urmărește Zeus este să-mi ucidă memoria, să mă facă să uit că am furat focul și l-am dat oamenilor. Zeii știu că oamenii nu vor putea păstra focul decât câtă vreme vor ține minte orgoliul gestului meu. De aceea ar vrea să mă asemăn cu stânca de care sunt legat. Vulturul mă ține însă treaz. Mă face să sufăr și mă împiedică să capăt nepăsarea stâncii. Așteptându-l, cu ochii la cer, mă gândesc de multe ori că un zeu mai șiret m-ar fi lăsat pe vârful muntelui să adorm obosit de lumină. M-aș fi confundat încet cu stânca mea. Aș fi luat culoarea ei. Și într-o bună zi buzele mele cenușii ca piatra ar fi surâs, semn că am fost înfrânt, m-am lepădat de oamenii cărora le-am dat focul și m-am molipsit de lenea inimii zeilor. Ar fi semnul pe care-l așteaptă Zeus; că nu mai țin minte cine sunt, de ce mă aflu aici, și de ce coboară asupra mea vulturul. Atunci n-ar mai avea nevoie să mă țină legat în lanțuri de stâncă. M-ar putea elibera, deoarece aș rămâne robul indiferenței mele, lângă un vultur inexplicabil. Aș umbla ducându-mi stânca peste tot… Dar vulturul îmi rupe rana abia închisă. Și îmi aduce aminte din nou: eu sunt cel care am furat din Olimp focul! Aș fi putut să fac asta și pe urmă să le cer zeilor iertare. Dar n-am furat focul ca să-l arunc în noroi. Mă cufund într-o singurătate fără speranță, ca să nu am nevoie de zei și să-i pot disprețul. Pentru că oamenii au focul și totuși se tem. Disprețul meu îi va ajuta să descopere că luminând cerul îl vor vedea gol… Auzind cum vulturul bate

din aripi, toate amintirile mele se stârnesc. El îmi aduce aminte mereu cine sunt. Nu-mi dă voie să uit, să mă asemăn cu stânca. Mă revăd furând focul din cer şi simt din nou mândria ce mi-a umplut inima atunci. Vulturul care vine să-şi mânjească ghearele în sângele meu mă ajută să simt limpede. Nepăsător, aş fi altul. Rănile mele s-ar cicatriza şi treptat pielea mea ar deveni cenuşie. Nu m-ar mai durea nimic şi nu mi-aş mai aminti nimic. Aş simţi numai soarele încălzindu-mă ca pe o şopârlă ce se face una cu piatra pe care doarme. Căci nu vulturul, ci stânca ameninţă să mă devore. Ea îmi sfâşie memoria şi încearcă s-o ucidă. De ea mă tem, nu de vulturul care coboară să mă apere când în încleştarea cu stânca sunt pe punctul să fiu învins. Simţind gheara ascuţită a vulturului, mă năpădesc amintirile ce-mi redau libertatea faţă de cerul indiferent de deasupra mea. Cunosc un secret, fatal pentru desfrânatul stăpân al Olimpului, în schimbul căruia el l-ar trimite îndată pe Heracles să mă dezlege. Dar zeii nu pot fi detronaţi decât astfel. A-i dispreţui înseamnă a-i face vulnerabili. Căci din moment ce ei au trimis vulturul, înseamnă că nu mi-au iertat întâmplarea cu focul. Îi înfurie memoria mea şi vor s-o rupă în bucăţi; dar vrând să-mi ucidă amintirile, mi le îndârjesc. Mă simt puternic şi liber, iar buzele mele în loc să surâdă, tremură de durere şi de dispreţ. Mai degrabă mă însoţesc cu şerpii decât cu stânca. Ar trebui să le strig zeilor: Iată de ce am furat focul şi l-am dat oamenilor; pentru că voi nu-l meritaţi! La flacăra lui oamenii vor spera, în schimb buzele voastre surâd la fel pe întuneric ori în lumină…)

Mă gândesc că Galilei n-a avut curajul să strige judecătorilor săi că pământul se învârteşte, deşi era convins de acest adevăr. Nu spun că savantul din Pisa trebuia mai bine să moară. Problema e cum îl privim şi ce urmări morale are admiraţia noastră, deoarece e mult mai simplu să murmuri în barbă *eppur, si muove* şi să pleci nestingherit decât să stai

pe un munte bătut de ploi şi dogorit de soare, legat în lanţuri şi sfâşiat de un vultur.

Dacă l-am crede pe Hesiod, Zeus l-ar fi trimis el însuşi pe Heracles să-l dezlege pe Prometeu ca recompensă pentru că l-a avertizat totuşi, pretinde autorul *Teogoniei,* asupra pericolului de a se culca cu Tetis întrucât copilul ce l-ar fi avut de la ea, potrivit prezicerilor oracolului, l-ar fi izgonit din Olimp. Cum Zeus jurase să nu-l dezlege pe titan, el îi porunceşte, pentru a nu-şi viola jurământul, să poarte întotdeauna la deget un inel de fier de care e ataşat un fragment din stânca supliciului său. Prometeu ar continua astfel să fie pentru totdeauna, simbolic, legat de stânca sa. Poetul beoţian îl coboară de pe munte pentru a-l degrada punându-l să poarte ca un stigmat acest fragment de stâncă la deget, semnul unui orgoliu strivit de mărinimia zeilor. Titanul se plimbă aparent în libertate, dar inelul de fier legat de ciobul de stâncă îl ţine mai departe înlănţuit moral şi, în plus, lipsit de dispreţul care constituia grandoarea lui. În fond, acest ciob de stâncă e totul. Nu trebuie decât această mică rană pentru un pustiu friguros pe care niciun alibi şi nicio compensaţie aparentă nu vor izbuti să-l escamoteze. Prometeu cel căruia vulturul îi sfâşia carnea era mai liber decât cel ce se amuză, la Hesiod, să lovească uneori cupa de vin de inelul său bizar.

Dar fără orgoliul titanului cerul ne-ar omorî. Acest orgoliu e focul. Iar arta a aspirat de la început nu numai să fure focul zeilor, ci şi să-i înlocuiască. Fantezia noastră are de aceea nevoie de un Prometeu ireductibil, care nu ştie să spună ca Antigona lui Sofocle: dacă aşa le place zeilor, să recunoaştem că, de vreme ce suferim, noi am greşit. Trupul său se cere sculptat de Fidias nu de Praxitele. Şi, probabil, cel mai adevărat l-ar fi sculptat un toscan din Cinquecento care răspundea la numele de Buonarotti.

În confruntarea cu Prometeu, Zeus însuşi a devenit altul. Niciun zeu nu e mai uman ca acest

Zeus dispreţuit care nu poate să-i ierte titanului orgoliul, dar n-are îndrăzneala să-l omoare. Un Dumnezeu ce se teme, în locul unuia indiferent, este opera lui Prometeu care, legat de stâncă, se uită neînduplecat spre cer, umplând abisul cu dispreţul său şi obişnuindu-ne cu ideea că avem dreptul la mai multă mândrie.

O toropeală îl cotropeşte uneori pe titan, din pricina luminii care inundă muntele. Toate suferinţele sale s-ar rezolva dacă ar uita povestea focului. Nu, n-o va face. Vulturul trebuie să coboare acum din nou.

Narcis

Primul dintre cei ce anticipează încercatș

ă
d
u
c
ă
l
a
u
l
t
i
m
e
l
e
c
o
n
s
e
c
i
n
ț
e
d
e
v
i
z
a
c
e
v
a
f
i
s
c
r
i

să mai târziu pe templul lui Apolo, așa încât

asesinucidă. Legenda avut însăgrijăsăascund

ă a d e v ă r u l , i n s i s t â n d a s u p r a f a p t u l u i c ă N e m e s i

s l - a p e d e p s i t p e N a r c i s s ă s e î n d r ă g o s t e a s c ă d e p

r
o
p
r
i
a
-
i
î
n
f
ă
ț
i
ș
a
r
e
v
ă
z
â
n
d
u
-
ș
i
c
h
i
p
u
l
î
n
t
r
-
o
f

S-ar putea scrie, cred, un studiu „Meteorologia şi istoria”. Evenimente grave în istoria omenirii au depins uneori de un capriciu al naturii, dacă într-o zi a fost ploaie sau pe cer a strălucit un semn favorabil… De ce să mă mir că starea mea de spirit urmează un traseu accidentat? Astăzi marea şi cerul sunt la fel de limpezi. Şi dacă e adevărat că dificultăţile artei moderne provin din faptul că ochiul nostru s-a exersat să vadă formele în felul în care le-au reprezentat antichitatea şi Renaşterea, orice zi ca aceasta ar trebui să ne depărteze de înţelegerea unui Rouault sau Braque. Pe un ţărm respectul pentru clasicitate e atitudinea cea mai firească. Cu totul altceva e să stai lângă un râu de munte, să laşi zgomotul apei să te lovească, să te umple ca pe un burete, până ce râul devine sunet, timp sonor, apoi tu însuţi începi să fii puţin abstract şi te gândeşti dacă râul respectiv nu curge cumva după moartea ta… Aplecat deasupra fântânii unde îşi contempla chipul, Narcis n-a mai văzut decât singurătatea lui şi nimic din frumuseţea pe care ar fi descoperit-o ridicând pur şi simplu privirea. Eroarea aceasta l-a pierdut. Nefericitul fiu al regelui Cephisus şi al nimfei Liriope nu voia decât să aplice o maximă a gândirii greceşti, cunoaşte-te pe tine însuţi; era însă prea naiv ca să înainteze prudent pe acest drum.

Fiecare găseşte în antichitate ceea ce caută, scrie undeva Eugen Lovinescu. Întrebarea pe care mi-o pun în continuare este inevitabilă; dar ce caut eu? Între clipa care îmi atinge degetele şi setea de a-i construi o piramidă pentru a o apăra există suficient

loc pentru drumul dintre paradis şi infern. Probabil, înainte da al condamna pe Narcis, ar trebui să ştim mai temeinic ce a văzut în fântâna în care s-a privit. Graba de a-l acuza nu poate eluda faptul că, evocându-l, ne interesează în realitate ce se întâmplă cu noi. Şi nimeni nu e obligat să-şi sfâşie inima pentru a privi ce se află înăuntrul ei, dar dacă o face n-are voie să trişeze.

Frumuseţea lui Narcis joacă un rol secundar. Stând deasupra fântânii, el a încetat, de fapt, demult să se mai iubească. Nu e decât un Sisif suindu-şi muntele în sine însuşi; ironia care îl persiflează n-a înţeles drama lui şi o vulgarizează suspectând-o de egolatrie şi perversiune. Cineva mai atent ar observa că niciun îndrăgostit de sine însuşi nu s-a sinucis cum a făcut-o Narcis, ci, din contră, a omorât pe alţii. Apoi fântâna e în acest caz un simplu nume pentru singurătate. Poate că are dreptate Moréas. Geniul antic, zicea el, n-a încetat să încânte umanitatea, dar fiecare ia din această încântare partea pe care o merită, şi cu atât mai rău pentru cei care nu iau decât prea puţin.

Mult mai clară ar fi aici o altă legendă, cea a lui Eresichton. Acesta nu le oferea niciodată zeilor sacrificii. A avut chiar îndrăzneala să profaneze cu lovituri de topor o pădure străveche consacrată Demetrei ai cărei arbori erau locuiţi de driade. Mânioasă, zeiţa s-a răzbunat ordonând monstrului foamei să pătrundă în măruntaiele celui ce-o iritase, în timp ce acesta dormea. Eresichton sfârşi prin a se devora pe el însuşi. Dar de ce l-am învinui pe Narcis de frivolitate? În fond, ce-i reproşează lui Schopenhauer cei care subliniază cu sarcasm inconformitatea vieţii sale faţă de ideile pe care le-a profesat: filosofia sau viaţa? Păcatele celei de a doua stau în faptul că nu s-a sinucis? A repeta un adevăr nu înseamnă nimic dacă nu voi începe să-l aplic. Iată ce-şi spune Narcis luând în mână pumnalul. El vrea să umple golul pe care-l presimte sub conturul chipului său din apă. Şi până la urmă îl umple cu sânge. Chiar sângele său.

Am descoperit în apropiere un lac; năpădit pe maluri de stufăriş, cu apa înverzită somnoros şi mirosind a plantă putredă. O barcă singură cu un pescar se târăşte în marginea stufărişului; încolo, între pereţii săi vegetali, lacul pare incinta unui templu ruinat. Vântul sună uscat printre trestii, dar nu încreţeşte apa deloc, contribuind la această atmosferă de realitate saturată de timp. Nuferi uşor tumefiaţi de căldură încurcă barca; în apă umbrele se văd alungite ca siluetele din pânzele lui El Greco. Printre sălcii, o plantă agăţătoare sălbăticită, cu flori albe, înăbuşe gardul care împrejmuie lacul. Ea singură îmi ajunge ca să nu-mi mai pun câtva timp alte întrebări.

Acum pot spune că luciditatea lui Narcis este o luciditate amară, o flacără care luminează pentru a ucide. La început, i-a făcut fără îndoială plăcere, celui oprit deasupra fântânii, să constate cât este de frumos. Apoi a descoperit cât este de singur. Imprudent, a crezut că nimic nu-i mai uşor şi mai firesc decât să întârzie în faţa oglinzii… Aparent, prin Narcis omul era pe punctul să devină propriul său zeu. El se cufundă în sine. Se încordează să-şi atingă adevărul propriu, dar întinde mâinile în gol. Vrea să soarbă parfumul unei flori, dar această floare este otrăvită. Singurătatea în care se afundă ca într-un labirint. Ceea ce părea iubire clinică nu e decât disperare ce creşte. Deasupra apei, dansul negru al melancoliei strânge tot mai mult cercul în jurul său… El însuşi stă ca un străin în faţa sa. E un Sisif care suie muntele căutându-se, dar va trebui să coboare ca şi Sisif. Dacă se apleacă să-l atingă, obrazul din apă dispare, dovadă că s-a transformat pe sine însuşi într-o himeră. Fântâna este muntele său, iar propria sa imagine stânca sa. Îşi va împinge această imagine spre un punct unde speră că se va contopi cu sine, însă acolo iluzia se destramă. Şi dacă în alţii căutăm ceea ce ne seamănă sau ne neagă, am putea şti ce gândeşte…

(…Dacă aş fi înţelept, ar trebui să port în mine un Minotaur mort, o spaimă învinsă, dar sunt departe de o asemenea biruinţă, sau mi-am dat seama, fără s-o recunosc, că n-o voi obţine niciodată; nu sunt nici atât de viteaz, nici atât de norocos ca Tezeu. Şi am labirintul în inima mea. N-am unde să fug. Aş fi putut să ştiu asta de când Nemesis m-a pedepsit să mă uit în fântână. Zeiţa era sigură din clipa aceea ce se va întâmpla, dar eu am crezut că drumul spre zei trece prin sufletul nostru. Întind mâna spre umbra mea ca spre destin. Însă buzele din apă strigă: Nu mă atinge! Şi chipul din apă se risipeşte. Trebuie să iau totul de la început. Pentru aceasta am nevoie de curaj, să mă uit în ochii mei oricâtă singurătate aş întâlni acolo; să spun că exist şi ştiu cât sunt de singur în faţa unor întrebări care îmi amintesc că voi muri; dar vreau să clădesc o piramidă măcar cu sângele meu. Şi atâţia vor spune că am dispreţuit dragostea, că am respins dragostea nimfei Echo, când, de fapt, pe mine mă aştepta această fântână cum îl aştepta pe Oedip sfinxul…)

Narcis a urmat îndemnul filosofiei greceşti fără să aibă vocaţia echilibrului din arta greacă. Singurătatea lui secetoasă rodeşte doar un lirism de negaţie. Cu alte cuvinte, în Narcis, Sisif se contopeşte cu stânca. El fiind şi stâncă şi Sisif nu se mai ştie cine pe cine urcă muntele. Rictusul de pe faţa sa e acum pe rând batjocoritor şi dureros, contemplaţia se ruinează în delir optic şi mai sunt puţine clipe până când cel ce stă deasupra fântânii se va lovi în inimă cu un pumnal.

Căci tot ce era firesc înainte îi apare deodată fără sens lui Narcis. Acum nu mai are nicio importanţă iubirea iniţială care l-a împins să se uite mai atent la imaginea sa din apă. Chiar egoismul cel mai tenace nu poate înainta prin vid şi cu atât mai puţin un însetat de absolutul din sine. Privirea sa emite parcă o radiaţie funestă care îl ucide treptat, fibră cu fibră, chipul său din fântână devenind conturul propriului

său mormânt, rana prin care i se va scurge sângele. E ucigaş şi victimă totodată, iar ucigaşul nu-şi mai desprinde ochii de faţa victimei şi invers, atraşi unul spre altul ca într-o vrajă irezistibilă, dar fără să se poată uni într-unul singur. Pe măsură ce Narcis se priveşte mai mult, ochii săi sunt tot mai obosiţi şi mai trişti. Sinuciderea nu mai e decât un salt tragic dincolo de cercul vicios în care a intrat. Într-un fel, se va răzbuna împotriva lucidităţii sale scormonitoare care i-a dezvăluit singurătatea fără să sădească în ea altceva.

Pe nesimţite, în fiinţa lui Narcis s-a produs şi un alt echivoc. Este în acelaşi timp sfinx şi Oedip, un sfinx pe care nu-l mai satisface răspunsul „Eu Însumi" pentru că sfinxul din apă pretinde că acesta e şi numele lui, nu numai numele lui Oedip aplecat deasupra fântânii. E unul din acele cazuri disperate când Oedip nu va mai avea la îndemână răspunsul invincibil care l-a ajutat în faţa sfinxului. De data aceasta sfinxul a luat perfid chipul victimei şi formula ştiută de Oedip nu-i mai era de niciun folos.

La ce mai foloseşte o înţelepciune care nu îngăduie măcar un dram de fericire? Întrebarea sună retoric, dar mă tem de ceea ce îi urmează. Dacă nu s-ar fi sinucis, Narcis ar fi sfârşit prin a se uita cu ură la el însuşi. Aşa, luând hotărârea să moară, în ochii săi trişti străluceşte din nou, obosit, un licăr de dragoste. A gustat din nefericirea de a descoperi neantul în propria-i fiinţă. Aplecat deasupra imaginii sale din apă, s-a trezit deodată aplecat deasupra unui abis care este el însuşi. După aceasta niciun compromis nu mai e posibil.

Şi totuşi de ce aş căuta în aceste valuri însorite chipul lui Narcis? Cerurile limpezi din picturile Renaşterii n-ar fi fost cu putinţă, desigur, fără ca în Evul mediu să existe acel cer anxios spre care s-au înălţat săgeţile catedralelor gotice. Dar dacă datorez ceva Eladei, aceasta n-o datorez nici unei filosofii care întoarce spatele vieţii; e de ajuns să mă uit în

jur ca să fiu recunoscător că exist. În rest, o fântână izolată incită în mod firesc melancolia.

Icar

Nesocotindsfatullui Dedaldeanusseapropia

prea multe soare, Icars - aprăbuşit în Marea Egee

e. Dar cand doar reacucu car eacrezut, îneu for iazbor

u
l
u
i
,
c
ă
t
o
t
u
l
î
i
e
r
a
p
e
r
m
i
s
,
n
e
v
a
s
i
t
u
a
p
â
n
ă
l
a
u
r

mă depărtea lui Icar, chiar dacă inițial amfostt

entați să vedem un exemplu în succesul tatălui să

ucarearareușitsăajungăînSiciliia.

Am revenit pe malul lacului. Să ne explicăm figurile lui El Greco, alungite ca o plantă suferind de heliotropism, prin boala de ochi a pictorului? De ce-am uita că şi arta a ezitat între Anteu şi Icar? Van Gogh cu fervoarea dionisiacă a lanurilor sale patetice şi-a întors ochii tragici şi plini de soare spre Anteu. Floarea soarelui pictată de el nu s-ar smulge niciodată din pământ; e de un galben solar şi teluric în acelaşi timp, pătrunzător, ca sângele incendiat; un galben pe care natura nu e în stare să-l elaboreze,

dar de care acum nu se mai poate dispensa. În schimb, sunt atâţia îngeri ce zboară convenţional, chiar în tablouri ilustre, încât ne mirăm că personajele lui El Greco nu părăsesc pământul. Ele îmi amintesc chiparoşii greci pâlpâind ca o flacără suptă de vânt. Sub aceşti chiparoşi, în locul sfatului de a nu se apropia prea mult de soare, Dedal i-a spus, poate, fiului său altceva… Trebuie să fii uşor, să-ţi pierzi greutatea dacă vrei să zbori. Sau să pluteşti. Limpede. Fără nicio amintire care să te împiedice. Nu poţi târî după tine memoria pe cer. De aceea trebuie să alegi. Sau îţi aduci aminte sau zbori. Mai bine renunţă dacă simţi că aripile nu sunt străvezii şi o singură amintire nu-ţi dă pace. Destinul celor stăpâniţi de memorie e pământul, nu cerul. Ca să ajungi la soare trebuie să fii ca un fulg. Când te vei prăbuşi, din corpul tău nu va mai curge sânge…

Zborul lui Icar a fost sancţionat de eroare, dar nu mă pot opri aici; există înfrângeri care valorează mai mult decât o victorie fără urmări; şi sunt sigur că pe măsură ce se apropia de soare Icar surâdea fericit; nu-l mai interesa, probabil, nimic în afară de bucuria de a avea aripi şi de a se lua la întrecere cu păsările; se va prăbuşi, dar scăldat de lumină; căci opera lui Icar nu este zborul, ci eroarea pe care o comite.

Cei care văd în orice fel de moarte un eşec, vor evita să se declare în favoarea lui Icar. Dintre el şi Dedal, Icar a fost totuşi singurul care a iubit zborul (chiar până la sacrificiu); singurul care s-a îmbătat de zbor şi l-a transformat în artă. De data aceasta, Dedal nu ne oferă în schimbul prudenţei decât propria sa viaţă. În timp ce Icar, prin moartea sa, salvează zborul de o sărbătoare superficială şi face din el un lucru profund grav în care nu există alternativă; Icar va zbura *cu orice risc.* Iată răspunsul la zâmbetele celor ce arată cu degetul piramidele goale pentru a demonstra zădărnicia lor. Adevăratul artist dintre cei doi era Icar, deşi Dedal a uimit antichitatea cu geniul său inventiv, iar fiul său

n-a creat decât sacrificiul propriu. Dedal ştia exact cât va rezista ceara în funcţie de altitudine. În schimb, fiul său era capabil să creadă în aripile sale, zburând cu faţa strălucitoare, turmentat de lumina ce-i pregătea mormântul. Căderea lui e jertfa unui poet, a unui artist, nu moartea unui zburător. De aceea, poate, idealul de a birui gravitaţia şi de a imita păsările şi-a luat drept simbol victima, nu performeurul întâiului zbor. Cum ar spune Hegel, mitologia ca şi istoria greacă veche au devenit teritoriul unor foarte mari confuzii.

Am ajuns astfel într-un punct unde avem multe motive să bănuim că Socrate şi-a condus procesul de pe banca acuzării. După procedura ateniană, verdictele erau două. În primul se afirma sau se nega vina. În al doilea se stabilea pedeapsa pentru care acuzatorul făcea o propunere, acuzatul alta, iar tribunalul alegea între cele două fără să poată decide o a treia. De aceea acuzaţii aveau în general grijă să ofere judecătorilor o alternativă plauzibilă. Socrate, însă, la propunerea de condamnare la moarte formulată de Meletus răspunse cerând să fie ospătat în Pritaneu. Abia la insistenţele lui Platon şi ale celorlalţi discipoli a propus o amendă. Ceea ce n-au înţeles judecătorii săi, a rămas pentru mulţi şi acum neclar. Filosoful a făcut din moartea sa confirmarea ideilor sale, transformând-o în operă.

Zborul şi prăbuşirea lui Icar vorbesc şi ele, în fond, despre viaţă ca şansă unică, deşi într-un alt sens. Aripile l-ar împiedica pe Icar să meargă. Ar trebui să se debaraseze de ele. Dar el s-a descoperit pe sine abia zburând. Acesta este destinul său. Şi-l va trăi deci până la capăt. Ca şi Oedip. Ei nu se pot lepăda de ei înşişi. Fiul lui Dedal a renunţat la ultima ezitare… Eroarea sa este şi riscul său şi geniul său…

(…Sunt născut pentru zbor şi nu vreau să mă tem să-mi trăiesc destinul. Dimpotrivă, zbor spre destinul meu. Sufletul meu freamătă tot în această

greşeală care mă va costa viaţa; lumina e ca vinul zeilor; şi simt cum mă îmbată, apropiindu-mă de soare. Şi-mi dau seama că din viaţa mea va rămâne numai această greşeală; vor rămâne aceste aripi arse după ce mă vor prăbuşi. În afară de asta, ce se va mai şti despre mine? Oamenii vor spune: Icar, cel care a visat zborul, dar s-a apropiat prea mult de soare. Voi fi pentru ei vinovat şi victimă, fără ca eu să fi vrut acest lucru. Eu am vrut numai să zbor şi sunt mândru că pot trece peste ceea ce îmi aminteşte cât de scump voi plăti această clipă de fericire. Nu mă pot întoarce numai din pricină că mi-e frică de lumină. Dacă aş face-o, n-aş fi meritat să capăt aripi. Şi aceasta ar fi fost ca şi cum n-aş fi zburat deloc, ci m-aş fi târât prin văzduh ca şarpele prin frunze. N-am uitat sfatul tatălui meu, însă în clipa când m-am ridicat în aer şi am plutit deasupra mării mi-am dat seama că nu-l voi putea urma. Apropiindu-mă de soare, mă simt liber şi egal zeilor. Şi poate chiar sunt zeu, dacă mă simt egal zeilor. Niciodată nu m-a scăldat atâta lumină… Înţeleg că tocmai gândul acesta mă va pierde. Sunt prea fericit acum ca zeii să nu mă pedepsească pentru îndrăzneala mea. Din Olimp ei vor vrea să reamintească oamenilor că nu sunt păsări. Dar greşeala mea mă umple de o bucurie fără margini şi tocmai prin ea au aflat şi zeii că exist…)

Aripile arse se prăbuşesc după ce totul a fost spus. Acest visător care zboară, înălţându-se ca o flacără barocă deasupra prudenţei clasice, îşi bate joc de toţi scepticii. Lumina e destinul său şi se va încrede în ea chiar dacă îl va omorî. Icar iubeşte viaţa, dar nu înţelege s-o trăiască oricum. Iubeşte zborul într-atât, încât şi-a uitat limitele, iar precauţia i se pare un ideal mediocru. Va muri săvârşind una din acele nebunii sublime pe care n-avem dreptul să le judecăm după logica pedantă, de atâtea ori prosperă, a evitării oricărui risc. În timp ce pentru Dedal zborul era un simplu mijloc de a ajunge în Sicilia, fugind de mânia regelui Minos, Icar zbura

din patimă de puritate, ca un „înfometat de cauze" cum îl va defini Paul Valéry pe Leonardo da Vinci. Visul său e să zboare liber. Teama l-ar face sclav. Ne aflăm chiar la izvoarele dramei: libertatea lui Icar stă în eroarea lui. El îşi *creează* moartea cu o linişte pe care numai copiii şi zeii o au. Şi seamănă cu cerul grec, pe care nu-l cucereşte, ci i se dăruie. Eroarea lui îl face fericit… N-aş putea găsi un exemplu mai bun pentru paradoxul lui Jules Renard le *bonheur c'est de le chercher…* Până şi orgoliul îndrăznelii îi lipseşte. Pentru aceasta ar fi trebuit să strângă pumnii ca Prometeu, înfruntând ceea ce îi era oprit. Or, Icar e convins că apropierea de soare i se cuvine. Elanul său sincer era tocmai ce le trebuia grecilor ca să ridice privirea din pământ şi să viseze, fremătând de un spasm voluptuos al zborului, prăbuşindu-se apoi, purificaţi, în obişnuit.

Fireşte, nu e totul a căpăta aripi. Depinde ce facem cu ele. De aici trebuie să tragem totuşi o altă concluzie decât cea care deplânge imprudenţa lui Icar. De pe urma lui n-au rămas numai nişte aripi arse, după cum nici de pe urma lui Giordano Bruno n-a rămas doar cenuşa unui rug. A rămas, poate, şi un gând care mă surprinde acum. Aripile lui Icar ne-au descoperit nu atât cerul, cât pământul. Căci fără gravitaţia împotriva căreia ne-am îndârjit şi de care, din superficialitate, ne plângem am fi proiectaţi în vid. Ea l-a doborât pe Icar, dar ea e singura care face posibil zborul. Altfel ne-am azvârli aripile şi ne-am agăţa cu mâinile de rădăcinile copacilor ca să nu ne soarbă neantul. Ulise a aflat în felul său acest adevăr după ce a rătăcit zece ani pe mare. Şi dacă tensiunea gotică neagă zidurile pe care se sprijină, Icar nu-l neagă pe Anteu. Cum nici florile acestea albe spânzurate pe gardul din jurul lacului nu contestă pământul ce le hrăneşte. Intuiesc de ce a fost exaltat adesea peisajul mineral, dar e absurd să duci oroarea de moarte şi de confuzie până la ura faţă de arbori, ca Baudelaire.

Anteu

Puțin interesează că dep uternicera acestg

i g a n t c a r e p â n ă l a H e r a c l e s n - a a v u t r i v a l . D e r e ț

inutedoarfaptulcă-șireînnoiaputereadecâte

o
r
i
a
t
i
n
g
e
a
p
ă
m
â
n
t
u
l
ș
i
c
ă
H
e
r
a
c
l
e
s
l
-
a
b
i
r
u
i
t
n
u

mai avându-i de ea să-l țină suspendat în aer.

Mă simt pe plaja goală ca un barbar convertit la religia mării. Cu acelaşi sentiment cu care barbarii intraţi în Roma treceau pe lângă splendorile Cetăţii eterne, urmăresc cum, odată cu primele zile toride,

marea s-a schimbat. Acum e caldă şi aurie, de culoarea viespilor. Îmi vine să zâmbesc amintindu-mi cu câtă ingenuă încăpăţânare motivam altădată exclusivismul meu în favoarea munţilor. Şi astăzi munţii sunt pentru mine altceva decât un peisaj, dar aceasta nu mă împiedică să descopăr că aparenta monotonie a mării ascunde o bogăţie în care mă pierd. Enigmatică, inexplicabilă, surâzătoare, ea mă lasă să fac din fiecare pescăruş un Icar, sau, iată, fără nicio legătură, îmi aminteşte că numai cei acceptaţi la a doua treaptă de iniţiere erau admişi în curtea interioară a lui Pitagora; de aici termenul „ezoteric" (cei dinlăuntru); când novicele se retrăgea din aşezământ pentru a duce viaţa obişnuită sau trăda un secret, i se ridica un mormânt în incinta consacrată; mormântul unui om viu îl urmărea pe acesta ca propria-i fantomă… dar nu, simt că voi rămâne toată viaţa credincios acestor nopţi şi acestor zile legănate de valuri, cu toate că marea e la fel de generoasă cu cei infideli, ca şi Ariadna, şi îi lasă să plece nestingheriţi… Apoi, dintr-o dată, amintirile. Anteu renaşte odată cu memoria. Zeii dorm în stânci, în nisipul şi apa mării. Trântindu-se la pământ, în nisipul cald, el reface legătura cu zeii. Căci e limpede că un Anteu lovit de amnezie n-ar mai putea vorbi astfel…

(…E destul să mă întorc, să ating trupul mamei mele Geea şi mă simt întărit şi-mi recapăt încrederea în puterile mele. Nimeni nu mă va birui câtă vreme nu mă va face să uit acest lucru. Nu m-am ferit să privesc spre Olimp, dar mi-am adus aminte. Sunt fiul lui Poseidon, zeul mării, şi al zeiţei Geea, aşa că nu pot vorbi rău despre zei. Totuşi eu ştiu de la mama mea, mai bine decât oricine, că, în vale, Sisif îşi împrospătează forţele pentru a urca muntele din nou. Orice revenire e întăritoare. Cunosc îndeaproape aceste lucruri. Şi în nicio luptă nu voi fi învins dacă memoria va lupta alături de mine. Am ucis destui trecători, dar acesta este un păcat al tuturor celor care se trag din zei. Pe faţa

mea întoarsă spre pământ nu e nicio pată de sânge. E numai dragoste şi recunoştinţă. Nimic nu-mi lipseşte când mă tăvălesc în nisipul plin de soare şi mă simt ca o tulpină care pentru a se usca trebuie smulsă din pământ. Tot trupul meu se umple atunci de amintiri, cum se umplu măslinii primăvara de sevă. Şi sunt fericit că nu m-am înstrăinat. Deasupra mea păsările zboară, ţipând de bucuria zborului, însă eu ştiu că dincolo de gloria care uită se ascunde moartea. Braţele lipite de nisipul fierbinte zvâcnesc şi-n loc de sânge curge parcă prin mine ceea ce îmi amintesc. Şi sunt gata ca Sisif să iau iarăşi muntele pieptiş…)

E limpede de ce l-au sancţionat grecii pe Icar, cu toate că Anteu nu neagă zborul şi aripile, ci le cere numai să nu uite. Toată forţa gigantului se bizuie pe faptul că a înţeles cât datorează fidelităţii şi că prima trădare o săvârşim cu memoria noastră. El îşi soarbe puterea din aceeaşi convingere ca şi Ulise, că orice odisee trebuie să se sprijine pe o Ithacă. A nega e necesar, altfel nu s-ar putea afirma nimic, dar Anteu ne lasă să înţelegem că deşertul începe foarte aproape de negaţie… Gigantul acesta melancolic nu-şi poate permite să se depărteze prea mult fără a fi învins. Izvorul care-i împrospătează forţele este şi lanţul său invizibil. Dar ce e libertatea de a rătăci printr-un pustiu pe care inima mea îl refuză? Întorcându-se, Anteu o face pentru a-şi reîntări puterile, nu pentru a-şi fixa cortul între amintiri. Vrea numai să nu se piardă de sine însuşi, să nu uite unde sunt îngropaţi morţii săi, să revină şi să atingă aceste morminte şi să se ridice apoi mai drept şi mai decis.

Dacă n-ar simţi nevoia să se apere astfel, ne-am mulţumi, poate, să-l comparăm cu un personaj de Rubens (iată un pictor care avea timp şi nu se temea de apropierea morţii, dovadă nudurile lui unde somptuozitatea cărnii nu mai lasă loc pentru emoţii)… Îmi opresc privirea pe epava înroşită de

rugină şi deodată îmi dau seama că trebuie să ştiu că mă aflu aici, pe ţărmul unei mări şi nu al unui ocean… cuvântul acesta mă sperie, nu descind din genealogii de căutători de aur… Spania caravelelor plecate pe ocean spre un eldorado himeric nu mă fascinează, Spania o îndrăgesc pentru Don Quijote, iar Don Quijote era un om de uscat ca şi mine. Convertit la religia mării, rămân în faţa măreţiei ei tot barbar… Nu face însă parte şi stânca lui Sisif din trupul aceleiaşi zeiţe care-i dă puteri proaspete lui Anteu? Ca, de altfel, şi piatra în care a fost cioplit sfinxul slut şi indiferent de la piramide? Aceasta nu demonstrează decât că în acelaşi pământ se află şi viaţa, şi moartea, şi seva hrănitoare, şi indiferenţa şi dacă grecii au lăsat neatins pământul colinelor pe care şi-au construit templele au făcut-o tocmai simţind că totul depinde de ce va spune marmura de deasupra. Condiţia lui Anteu e să nu se înstrăineze de pământ. Dar după ce a atins pământul, *el* e cel care trebuie să lupte. Zeiţa Geea poate cel mult să-i învioreze mereu forţele. Dacă le va folosi bine sau rău, depinde de el… Lucrurile nu-s atât de simple cum credea Empedocle, după care totul ar fi determinat fie de ură, fie de dragoste… însă nici nu pot exista fără dragoste… Nisipul mă împinge la recapitulări.

Apolo

Multes aupus pese amazeilor. Tiranuld in Si

racuza, bunăoară, obișnuia, cândtezaurulsăus

egolea, să anunțe căzeița Demetra în apărul se în v

i s p e n t r u a c e r e c a t o a t e f e m e i l e c e t ă ț i i s ă d e p o z

itezeîntemplulei bijuterii ile. Înce-l privește

epeApolo, zeul clarităţii şi luminii, este c

u
m
s
-
a
r
e
m
a
r
c
a
t
_
p
u
r
,
n
e
f
i
i
n
d
i
m
p
l
i
c
a
t
c
a
Z
e
u
s
î
n

Astăzi nicio greşeală nu le apare unora mai gravă decât a nu părea în niciun fel complicaţi. Am pierdut, vai, admiraţia greacă pentru măsură şi claritate, dar în faţa acestei lumini care curge pe ziduri spunându-mi cât de puţin ne trebuie uneori pentru fericire (acest puţin constituie însă totul), îmi repet că soarele Eladei nu e numai o categorie estetică, ci şi una morală. E o lumină moale, plină de voluptăţi tactile, o lumină nu carteziană, ci alexandrină, în care iarba are căldura feminină a nisipului de pe ţărm; o lumină prin care în locul soarelui negru al Melancoliei lui Gerard de Nerval trece steaua fierbinte a iubirii; într-un muzeu invadat de o asemenea lumină, m-aş uita fără îndoială la tablouri cum m-aş uita la arbori într-o pădure. Ce alt nume, dacă nu al lui Apolo, să dau acestei zile limpezi? Religia lui e a unui „popor estetic” care, omorând Minotaurul, i-a ascuns cadavrul în temple de marmură; pentru ochiul elin, lumina cade seara în ruine, iar noaptea face parte dintre lucrurile barbare… Observ însă că încep să vorbesc despre Apolo cum aş vorbi despre surâsul femeilor

primitive pictate de Gaugain în Tahiti, cu trupurile vegetale parcă, de liane calde, răsucite în soare şi unse cu mirodenii, uitând că pe buzele zeului se lăţeşte un surâs străin de orice pasiune. Şi uitând că sunt inutile eforturile de a imita un suflet olimpian. Cum inutil am încerca să amestecăm cele mai curate nuanţe de albastru pentru a obţine culoarea cerurilor lui Fra Angelico, frumoase ca un descântec împotriva morţii. Mi-ar trebui sufletul care a îndemnat mâna să obţină aceste miracole de linişte şi de puritate. Şi nu-l am. Ştiu. Cum ştiu că venind aici, într-un loc izolat, acum când marea începe să reînveţe patima verii, am făcut iarăşi unul din gesturile mele contradictorii… Mi-l doresc pe Apolo ca zeu pentru zilele cât voi sta aici, dar lui ştiu că nu-i voi fi credincios; îl voi trăda la prima umbră care va cădea pe coastă.

La capătul golfului, mica plajă coboară în mare ca o rană cicatrizată. Valurile muşcă din ea şi o micşorează. Acum câteva zile au aruncat din nou o meduză gelatinoasă care a putrezit la soare. Dar sunetul apei şi soarele atenuează sila de moarte. Viaţa continuă să gâlgâie neruşinată şi luminoasă lângă peştii morţi cu ochii bulbucaţi, azvârliţi pe nisip după aproape fiecare furtună printre scoicile ce întunecă plaja ca o invazie de termite. Singura piramidă pe care o cere aici nisipul este emoţia de a simţi această lumină curgându-mi pe mâini; o piramidă trecătoare ca şi mine, fierbinte şi vie care nu mă apără împotriva timpului, ci îl acceptă şi curge odată cu el.

În astfel de ceasuri, sufletul meu devine poros şi se îmbibă de linişte, rătăcind vag după zei vechi care nu dispreţuiau viaţa şi omorau cu candoare. Şi dacă pronunţ numele lui Apolo o fac pentru a mă îndepărta şi mai mult de orice scepticism. Căci nimic în sculptura greacă nu trădează îndoiala. Din contră, totul caută s-o ascundă. Aşa cum îl vedem în statui, Apolo înaintează ţinând în mâini lira şi arcul, mândru şi melodios. Vântul îi flutură buclele

blonde. La şold îi atârnă tolba cu săgeţi, iar marea palpită în faţa celui care, odinioară, la Delfi, a străpuns cu săgeţile sale un şarpe monstruos ce pustia ţinutul. Ucigătorul şarpelui rupe limitele cărnii şi se înalţă în transparenţa sufletului său solar.

Aceasta e faţa olimpiană a Greciei peste care pluteşte un surâs calm şi încrezător. Câtă vreme stă cu această faţă întoarsă spre soare, grecul antic are liniştea lui Apolo, lumina ce limpezeşte totul. Abia când soarele intră în nori şi obrazul său revine asupra pământului, vom recunoaşte trăsăturile lui Oedip, iar buzele întredeschise vor murmura „socot că totul e bine", în timp ce în ţărână şarpele se reface din bucăţile însângerate. Sfinxul nu suie niciodată pe Olimp şi nu intră nici în atelierele sculptorilor de la apogeul clasicismului grec. Acolo sunt zeii, iar el e totdeauna de aceeaşi parte cu Oedip, unde zvâcneşte un sânge plin de speranţă şi de temeri. Dar oare e adevărată această observaţie?

Romanii îi aduceau lui Pluton sacrificii numai pe întuneric şi numai victime negre; acestea erau transformate în întregime în cenuşă şi preotul nu rezerva nimic pentru el; lumina lui Apolo cere să-i rezervi totul şi să surâzi; surâsul de care mă tem şi care, totodată, mă atrage, astfel încât va trebui, probabil, mereu să mă dezic de el şi să mă întreb apoi dacă cred aceasta cu adevărat. Undeva în adâncul sufletului meu sper să-l pot imita pe Ulise. Să ascult cântecul sirenelor fără să-l las să mă piardă. Mă leg de catarg, dar e suficient să mă uit la stâncile albite de lumină pentru a-mi reaminti că libertatea interioară stă în adevărurile rostite fără emfază şi fără regret. *Schöne Welt, wo bist du?* se întreba Schiller în *Zeii Greciei.* Singurul răspuns înţelept mi se pare că este să mă las scăldat de o lumină care nu şovăie să glorifice viaţa. Aceasta e lecţia pe care mi-o dă arta elină. „Sfânta, nerostita, tainica noapte" a lui Novalis redeschide ca o rană labirintul. În schimb, firul Ariadnei mă conduce înapoi spre bucuriile luminii. Chiar sângele şi

noroiul sunt saturate de lumină, iar Oedip înaintează vagabond şi cerşetor pe un drum plin de soare. Dacă zeul luminii omoară, cu aceeaşi detaşare el tămăduieşte şi eliberează de greşeli, pătrunzând lucrurile şi stăpânindu-le numai prin elanul inteligenţei. Faţa sa clară (îmi amintesc nepăsarea regală cu care Apolo din Belvedere îşi ignoră goliciunea) nu lasă loc la nicio îndoială. Apolo e tot numai echilibru, frumuseţe rece, majestuoasă şi inumană, în vreme ce, în preajmă, Dionysos trece cu mâinile pline de o ţărână a tuturor suferinţelor şi bucuriei, beat de dansul său pe struguri, pătimaş, tenebros şi exuberant.

Şi totuşi voi vorbi despre fericire. Sunt convins că între legile după care grecii şi-au creat zeii şi cele după care şi-au creat statuile nu există nicio deosebire esenţială. Olimpul constituie mai degrabă o formă a artei decât a spaimei. Zeii linguşiţi de Pindar au trecut fără nicio dificultate în marmură. Aristofan exprimă foarte bine acest lucru în *Pacea:* Pe Apolo! Nu ştiam că Fidias e rudă cu această zeiţă. Acum ştiu de ce e atât de frumoasă!… Şi dacă era de ajuns ca grecul să coboare privirea pentru ca şarpele zdrobit de Apolo să redevină întreg, faptul dovedeşte doar că, idealizând, el nu vroia totuşi să tragă un hotar inaccesibil între sine şi Olimp.

Aceste gânduri îmi par convingătoare, cel puţin până în clipa când, renunţând să privim un templu grec din afara lui, vom încerca să-l vedem dinlăuntru. Cei care au făcut o asemenea experienţă au constatat că în interior spaţiul e meschin şi n-are nici pe departe măreţia unei catedrale gotice. Armonia raţională a templelor greceşti a fost gândită pentru a se impune sufletului fără s-o atingem. *Noli me tangere,* cum spune şi Dumnezeul lui Correggio.

Pe drumul râvnit de cei care ne-au îndemnat să facem versuri antice pe idei moderne nu putem ajunge însă decât la un Apolo prea aseptic pentru a fi un ideal. Seva dogoritoare a vieţii trebuie să se adreseze altui zeu, lui Dionysos, ca să poată ţipa de

bucurie sau de durere. Toate poveştile despre mântuirea apolinică se ruinează. Trăim pentru a deveni vinovaţi, ar vrea să ne reproşeze Apolo… Dar ce mi-ar putea dovedi o zi limpede dacă nu mă bucur de ea? Sunt aici, în această zi frumoasă pe care ar fi păcat s-o trădez, marea foşneşte la câţiva paşi, albastrul acestei mări arde în amiază ca un foc şi mă purifică, iar nisipul e cald ca şi trupul meu. Nu vreau să mă gândesc la nimic altceva pentru că totul e aici, tot ce sunt, tot ce vreau şi ce simt. Pot să uit ce-am discutat cu cineva într-o asemenea amiază, dar lumina mă face să repet, ameţit de soare, ceea ce au crezut grecii despre fericire. Sunt momentele când aş putea fi fericit. Sau, poate, chiar am fost. Când, îndeobşte, nu-mi spun: prea târziu; pentru că niciodată nu e prea târziu să iubeşti un gând ce te poate face fericit; ca simpla privire asupra unui cer pictat de Fra Angelico sau a zăpezilor lui Bruegel, deşi între cei doi mari pictori nu există altă legătură decât inima mea. De mâine mă voi privi din nou cu toată luciditatea de care sunt în stare, dar azi n-aud întrebările pe care de obicei mi le pun singur. Cântecul sirenelor pluteşte acum triumfător deasupra mării. Valurile s-au toropit, corăbiile au aruncat, toate, ancora şi Ulise sângerează sub frânghia ce-l leagă de catarg în glorioasa lumină a acestei zile. Niciun omagiu nu este mai mare pentru Apolo (şi nicio frumuseţe care să-l dezmintă mai mult) decât o zi clară de iunie într-o casă ale cărei ferestre dau direct spre mare; o mare plină de fluturi albi, ucişi…

Dionysos

Dionysos, zeu altragedieişivinului, estep

r
i
n
p
a
s
i
u
n
i
l
e
s
a
l
e
d
o
v
a
d
a
e
ş
e
c
u
l
u
i
l
u
i
A
p
o
l
o
.
D
a

r
d
e
-
a
b
i
a
e
x
i
s
t
e
n
ț
a
l
o
r
p
a
r
a
l
e
l
ă
a
c
r
e
a
t
e
c
h
i
l
i
b

r
u
l
p
e
c
a
r
e
g
r
e
c
i
i
l
-
a
u
a
ș
t
e
p
t
a
t
d
e
l
a
u
c
i
g
ă
t
o
r
u
l

De la un pescar am aflat că în dreptul satului valurile au azvârlit la ţărm un om înecat. Peste toată bucuria zilei precedente, această moarte a coborât ca un stigmat. Marea mi se pare revoltător de luminoasă şi cinică şi poate aceasta nu e decât dovada că nu sunt încă pregătit să înţeleg moartea ca pe un lucru concret. Şi nici nu vreau să fie altfel. Vara se anunţă prin stropii de lumină ce joacă deasupra ierbii; şi nu voi avea nevoie să urmez un îndemn ca acela întâlnit pe un cadran solar lângă Veneţia, *Horas non numero nisi Serenas,* număr doar ceasurile care sunt senine, câtă vreme voi putea crede că grecii, vorbind deschis despre durere în timp ce-l sărbătoreau pe Dionysos, n-o făceau din nepăsare şi nici din cinism; ei rămâneau liberi şi discutând despre moarte. Astfel, tragedia greacă nu contrazice Parthenonul, ci îl susţine din alt punct de vedere. Totul e să dăm fiecărui lucru sensul cuvenit, altfel arbitrariul poate deveni la fel de revoltător ca absurdul. Ascultam într-o zi un regizor, care pregătise un spectacol Eminescu, declarând: în textul spectacolului există numai 22 de silabe ale mele. Restul e numai cuvânt eminescian, dar într-o altă ordine… Cum adică într-*o altă ordine?* Cu exact aceeaşi piatră, dar într-o altă ordine, se poate clădi un palat de Renaştere sau o închisoare…

Privesc printre crengile unor arţari bătrâni care se clatină în lumină. Nori nisipoşi se târăsc pe cerul spălăcit fără să arunce nicio umbră pe aceşti scaieţi înmiresmaţi ce-şi agită lângă mine florile violete.

Când vântul loveşte scaieţii, în aer se ridică o uşoară ceaţă prăfoasă amestecându-se cu lumina. Nimic, aici, nu iese din ceea ce se cheamă un peisaj obişnuit. Dar iarba plină de mirosurile verii mă îmbată ca un alcool tare şi mă umple de amintiri. Există în această senzaţie ceva care mă face fericit şi trist în acelaşi timp. Poate faptul că n-am stat de multă vreme, ca acum, negrăbit, sub un arbore ce-mi vorbeşte ca şi măslinii greci despre răbdare, explică această vagă confuzie a simţurilor; ea mă convinge că în încercările omului modern de a se reconcilia cu natura triumfă nostalgia unui suflet dornic să-şi regăsească ingenuitatea, să se azvârle în iarba pe care a uitat-o, să cutreiere potecile pe care le-a părăsit, să mângâie arborii pe care i-a trădat, chiar dacă spuma mării nu mai are nicio legătură cu zeii, iar Homer e citit mai mult în rezumate şcolare… Mă îndoiesc de exactitatea afirmaţiei lui Burckhardt după care grecii au izbutit să vadă un lucru şi să se intereseze de el fără să dorească să-l aibă. Şi dacă este aşa, tot nu voi crede că este de invidiat o fericire abstractă când viaţa ne oferă un adevăr care poate fi strâns în braţe. Iată-mă plecând în căutarea lui Dionysos. E zeul cel mai nimerit pentru o asemenea împrejurare. El nu spune: râvnesc absolutul, ci: râvnesc clipa. Şi nu numai viţa de vie, ci întreaga vegetaţie creşte vivace pe urmele sale. E cel mai necumpătat dintre zeii grecilor. Şi cel mai străin de surâsul inuman al olimpienilor, cum ne-ar fi putut explica oricare dintre credincioşii săi…

(…Noi singuri suntem înţelepţi, pentru că numai noi cunoaştem suferinţa. Spre deosebire de Apolo, Dionysos e un zeu care ştie să sufere. El a cucerit bucuria şi nemurirea cu preţul durerii şi al morţii. Tocmai de aceea ştim să preţuim clipa, pentru că ştim cât ne-au sângerat mâinile ca s-o smulgem din neant. Ochii zeului nostru au văzut pământul înroşit de sânge, au văzut mame strângând la piept copii morţi, au văzut cum Hera le-a luat minţile lui Ino şi lui Athamas. Când s-a făcut mare, a cutreierat toată

lumea. Pe cei care i-au stat împotrivă, i-a făcut la rândul său să-şi piardă minţile sau i-a preschimbat în rechini. Apoi a coborât în Infern să caute acolo umbra mamei lui, Semele, care era o muritoare ce s-a împreunat cu Zeus, şi l-a înduplecat pe Hades să i-o dea s-o ducă cu sine în Olimp. Fiind fiul unei muritoare, Dionysos cunoaşte şi ceea ce este omenesc. El nu surâde, ci cântă sau strigă de bucurie, suferă şi dansează. În privirea lui se zăresc şi muntele şi câmpia. El ne-a învăţat că eternitatea nu poate fi smulsă zeilor decât clipă cu clipă. Pierzând aceste clipe, nu ne vom mai putea îmbăta de veşnicie. Nu ne putem umple sufletul cu surâsul zeilor. Ne trebuie chiotul şi patima zeului nostru. Calmului lui Apolo el îi opune inima lui fierbinte şi patima cu care stoarce totul din fiecare clipă ca mustul din struguri. În suita lui, măştile comice şi tragice se întâlnesc şi uneori se confundă, pentru că zeul nostru are o faţă veselă şi alta dureroasă. O, de câte ori am dansat între ruine sub privirile trufaşului Apolo! Dar dansul nostru înălţa, pentru câteva ceasuri măcar, coloanele în picioare…)

După o frumoasă expresie a lui Elie Faure, Apolo, învingător al lui Dionysos, avea să moară din pricina victoriei sale. Pe măsură ce calmul apolinic oboseşte să-şi sărbătorească detaşarea, sub liniştea statuilor lui Apolo se trezeşte trupul pătimaş al lui Dionysos. El redeşteaptă senzualitatea în statui, le stârneşte simţurile şi le îndeamnă să surâdă obosit şi pervers, fiind profetul altor soluţii decât măsura. Însuşi Dionysos e în acel moment puţin obosit faţă de timpul când lua în posesiune totul cu frenezie în dansuri epuizante şi orgii primitive. Acum, amurgul e ca vinul blând şi nelămurit trist; iar sângele se amestecă cu vinul şi fierb împreună. Muzica şi strigătele ascuţite ajung la un veritabil delir în timpul ceremoniilor când fidelii zeului poartă frunze de stejar, ramuri de salcie înmugurită şi torţe… Dar beţia lui Dionysos nu ascunde oare neputinţa de a înfrunta calmul şi claritatea? Iată o întrebare care mă

derutează. Acest zeu contradictoriu eliberează pentru a înlănţui şi mai mult. E desfrânat şi tragic. Feţei calme a culturii greceşti, îi opune vehemenţa patimii cu care se desfată şi suferă. Ştie şi el să se bucure de soare. Se bucură însă de soare ca o şopârlă, când vinul se încinge iar vegetaţia fermentează aţâţător. Atunci are chef să schimbe dansul în zbor, ca o descătuşare, până când prin vii curge o lumină astenică şi bate un vânt rece pustiind totul şi, în locul laudelor aduse lui Apolo, nu se mai aud decât accentele ditirambului şi istoria suferinţelor lui Dionysos. Fiecare trezire îl izgoneşte dintr-o pasiune secătuită.

Acest suflet torenţial şi sălbatic a lăsat totuşi în urmă destule renunţări. Dionysos dansează acolo unde Tezeu pleacă. Dansul său ajunge şi el la un moment dat o formă de fugă. Şi simt că plăcerea de a aspira mirosul de iarbă înflorită nu mă mai împiedică să mă îndoiesc de entuziasmul cu care Dionysos aleargă după bucurii imediate. Undeva în preajmă, sfinxul dă târcoale iarăşi… Mă tem că nu voi avea niciodată întreagă bogăţia unei clipe, risipind-o când trebuie s-o apropiu de buze.

Rostesc deci numele lui Dionysos cu regretul de a nu-mi fi de ajuns. Apolo şi Dionysos reprezintă, fiecare, eşecul celuilalt, dar şi o altă speranţă, căci fiecare promite ceea ce nu oferă celălalt. Apolinicul şi dionisiacul se consolează astfel reciproc. A spune că sunt cele două feţe ale Greciei înseamnă prea puţin. Numai această bipolaritate satisface spiritul elin. Icar şi Anteu, Apolo şi Dionysos. Singur numele lui Pan înseamnă *totul.* Dar în legătură cu zeul păşunilor arcadiene lucrul pe care-l cunoaştem cel mai bine este strigătul auzit de corăbierii antici plutind deasupra mării, Pan, marele Pan este mort…

Marsyas

Dacă urmăm legenda, nevafi greu să credem în a

d
e
v
ă
r
u
l
p
ă
r
e
r
i
i
c
e
l
o
r
c
a
r
e
a
u
v
ă
z
u
t
î
n
c
l
a
s
i
c
i
s
m

o
a
r
t
ă
d
e
p
u
d
o
a
r
e
ș
i
d
e
m
o
d
e
s
t
i
e
.
A
p
o
l
o
e
s
t
e
c
u
n
o
s

cutcaunrăzbunător. Cruzimeacucareelll-asfâș

iatpesilenulMarsyasvorbeştedelasine.(Seşt

i e c ă u n s i l e n e s t e u n s a t i r î n v â r s t ă .)

De aici abia se vede marea. Dar arţarii cu crengile înroşite de căldură sunt mai potriviţi pentru ceea ce vreau să spun. Urmaşii silenului Marsyas nu povesteau, probabil, decât astfel de lucruri…

(…Marsyas l-a provocat pe Apolo la o întrecere, socotind că fluierul său cânta mai frumos. A câştigat zeul, dar balanţa a stat multă vreme în

cumpănă înainte de a se înclina în favoarea lui. Atunci cei ce urmăriseră întrecerea au fost martori la o scenă înfiorătoare, care a cutremurat până şi fiarele pădurii. Ca să-l pedepsească pentru trufia de a-l fi înfruntat, Apolo l-a legat pe silen de crengile unui copac şi l-a jupuit de piele. De ce a săvârşit un zeu o crimă atât de oribilă, dacă nu pentru faptul că, din punctul său de vedere, cruzimea şi blândeţea înseamnă acelaşi lucru? Zeii te omoară şi după ce le trece mânia te prefac într-un râu. Dar la ce-ţi mai foloseşte căinţa lor? Pădurea a rămas fără cântecele lui Marsyas, după ce l-a văzut jupuit ca un ţap. Şi nimeni nu poate crede că aceste întâmplări trebuiau să se petreacă astfel. Apolo n-are de partea sa nici măcar bestialitatea. El a ucis la fel cum ar fi mângâiat. Şi a ascultat urletele lui Marsyas la fel cum îi ascultase mai înainte cântecul. Sângele silenului vărsat în iarbă nu l-a împiedicat să se poarte ca şi cum iubise acolo o nimfă. Şi-a luat arcul şi lira şi a plecat fără să se mai uite înapoi. Pentru zei nu există „înapoi" şi nici „înainte". Pentru ei totul e egal şi se mişcă pe un cerc. De aceea l-a şi pedepsit Apolo pe Marsyas într-un fel atât de crud, pentru că fluierul lui suna ca o voce omenească în loc să-i imite pe zei…)

Brutalitatea învingătorului n-are de ce să ne surprindă. Nu mai putem privi antichitatea cu ochii Renaşterii, care o vedeau exclusiv amicală. Şi cu atât mai puţin cu ochii lui Leconte de Lisle, acest mistic al Frumosului care considera că din antichitate decadenţa şi barbaria au invadat spiritul uman. Apolo vine dintr-o lume cu pumnale ascunse sub ramuri de mirt. E suficient, poate, să ne reamintim că, întemeind noi cetăţi, grecii au procedat adeseori ca la Milet, unde au omorât toţi bărbaţii şi apoi s-au însurat cu văduvele lor. Eroii homerici ne lămuresc şi în privinţa modestiei; ei nu se sfiesc să-şi aducă elogii singuri. Iar un filosof care se considera fratele lui Apolo voia să colinde lumea în sandale aurite, cu o mantie de purpură şi cu

o cunună de lauri, oferindu-se în calitate de taumaturg ca un Cagliostro *avant la lettre*... Scriu toate acestea nu pentru a contesta Elada, ci pentru a o înţelege mai bine şi a o îndrăgi mai adevărat. De atâtea ori aş spune: Apolo, tu care eşti atât de senin (nu mai pot spune şi „atât de pur" după întâmplarea cu Marsyas), ca marea, îngăduie-mi să-ţi semăn… aparţin unui veac care, adesea, a revenit pe urmele lui Tezeu în labirint numai pentru a vedea Minotaurul, enigma fascinându-l mai mult decât firul Ariadnei… De vină e, poate, şi faptul că neoclasicismul a făcut cel puţin tot atâta rău cât bine ideilor antice… De ce trebuie să existe însă neapărat o vină? Important e că marea mă constrânge să mă gândesc la destinul meu înainte de a mi-o evoca pe zeiţa frumuseţii şi, chiar atunci, nu pot despărţi frumuseţea de datoria unui răspuns…

Marsyas este, cum scrie Hocke, strămoşul mitic al manierismului (în sensul în care a folosit şi Curtius termenul „manierism", de emblemă a omului problematic, nelimitat la perioada dintre Renaştere şi baroc, cum se întâmplă în istoriile curente ale artei). Dar nu e şi strămoşul lui Socrate? Alcibiade n-are deloc sentimentul că ar aduce vreo injurie filosofului, comparându-l în *Banchetul* lui Platon cu Marsyas. Masca silenică, adaugă el, acoperă la Socrate o inimă divină; însă de reţinut e faptul că filosoful producea asupra celor ce-l ascultau aceeaşi impresie ca şi muzica abilului cântăreţ sfâşiat de Apolo. Nu el, ci judecătorii săi reprezintă clasicismul. Turbulentul Socrate e un spirit baroc. Cum şi sfinxul e un animal baroc. Amândoi pun întrebări ciudate într-o lume care sărbătorea ieşirea lui Tezeu din labirint şi care, în cele din urmă, văzând în ei un pericol, un risc, îi suprimă pe amândoi. Socrate e chiar mai ciudat decât sfinxul; după fiecare răspuns el surâde şi pune altă întrebare. Procesul său îi confruntă din nou pe Apolo şi Marsyas. Şi mă întreb dacă peste optsprezece secole judecătorii lui Socrate n-ar fi fost personaje de

Renaştere, în măsura în care Renaşterea şi-a făcut un ideal dintr-o antichitate dogmatizată, recompusă din arta grecilor, nu din istoria lor. Dar justificarea Renaşterii trebuie căutată nu în recapitularea antichităţii, ci în faptul că a descoperit, cum spunea Jules Michelet, o nouă credinţă.

Ulise însuşi, câtă vreme e fascinat de aventuri necunoscute, este un *om baroc.* Acest om baroc se revoltă împotriva cercului închis şi râvneşte un zbor ca Icar. Adăugând melancolia lui Anteu aripilor lui Icar vom avea barocul. Barocul nu în formele sale fericite şi declamatorii ca la Bernini, ci acolo unde caută şi întreabă; unde se află ca Oedip în faţa sfinxului; în amieze tulburi, amestec de luciditate şi vis, ca aceasta, când lumina şi norii tind împreună spre o ploaie posibilă… Obrazul care caută e baroc. Clasicismul repetă. Perfecţiunea clasică închide cercul şi renunţă la tot ce se află în afara lui; ea nu numai că acceptă limitele, dar le şi celebrează, având repulsie pentru vag şi indecis. În labirint, Tezeu nu ne va propune decât întoarcerea de unde am plecat; viitorul lui nu este o soluţie a labirintului, ci graba de a-l părăsi; or, câtă vreme n-am renunţat, declară barocul, galeriile labirintului mai pot duce undeva; abia firul Ariadnei face ca ele să nu ducă decât afară. În schimb, Oedip, strivit de singurătate, sângerând, caută cu ochii lui orbi o speranţă; dintre el şi Tezeu, numai el e capabil să ne dăruie ceva nou, care n-a mai fost spus; omul deschis întrebărilor e în acelaşi timp deschis remuşcărilor şi speranţelor… prin rănile sale pătrunde frigul dar şi viitorul; el îşi deschide rănile ca nişte ferestre spre viitor şi neagă fără să ştie totdeauna precis spre ce aspiră, ştiind însă bine ce refuză; iar ceea ce refuză este resemnarea… Când Renaşterea a simţit că se înăbuşe în aerul ei sterilizat, aerul proaspăt a pătruns prin privirile anxioase din tablourile manieriştilor, un Pontormo sau un Rosso Fiorentino; Marsyas a reînviat pentru a privi lumea cu ochii lui Parmigianino din celebrul autoportret într-o oglindă convexă. În aceşti ochi înfiguraţi se întrezăresc

întrebări pe care clasicismul nu le-a bănuit. Ei sunt mai sinceri, dar şi mai expuşi decât ai statuilor antice… Cercul clasic se sparge şi Marsyas aleargă acum pe elipsa barocă. Mai târziu va scoate un strigăt de triumf. Odată cu acest strigăt însă, el începe să uite ce-a râvnit şi să iubească fastul. În clipa în care îşi proclamă atotputernicia, elipsa se transformă simbolic în cerc, deoarece între barocul retoric al Contrareformei şi canonul clasic nu e, ca atitudine, nicio diferenţă. Barocul a sfărâmat o închisoare pentru a-şi construi din dărâmături alta mai somptuoasă, ceea ce îi va încuraja pe adepţii lui Apolo să reinstaureze idealul lor. Minotaurul omorât de Tezeu în labirintul baroc nu este altul decât Marsyas.

Eugenio d'Ors, pentru care istoria artei e o continuă alternanţă a clasicului şi barocului, e de părere că între un vas grec decorat, unde triumfă desenul, şi un peisaj impresionist, unde triumfă culoarea şi lumina, încape tot tezaurul picturii. La fel de bine s-ar putea spune că întreaga istorie a artei începe între Apolo şi Marsyas. Nimic mai neaşteptat la un gânditor îndrăgostit de baroc, decât o laudă a lumii clasice. Şi totuşi el scrie: „nu va exista altă frumuseţe modernă decât frumuseţea antică; adică cea înzestrată cu eternitate; restul e modă; şi prin urmare făţărnicie"… Ce sens să dăm acestei afirmaţii? Unul singur mi se pare firesc. Ideea de artă antică nu trebuie redusă la clasicism. Dacă ne vom întoarce la izvoare, îl vom găsi pe Narcis bolnav de setea de absolut şi într-un tufiş din apropiere cadavrul lui Marsyas jupuit de Apolo. Deasupra se aud foşnind aripile lui Icar, care, spre deosebire de Anteu, profund clasic, e şi el un personaj baroc. Zburând, el a spart cercul.

Apropiindu-mă de ţărm, regăsesc pescăruşii ţipând în aer după ritualul cunoscut. O fată înaltă şi osoasă, cu atitudini cam băieţeşti şi ochii verzi-apoşi, de o ciudată neutralitate, pe care am mai văzut-o pe aici, stă sprijinită de o stâncă şi

desenează. Prietenul ei pescuieşte alături. Încolo nu e nimeni în golf. În curând, ploaia îi va alunga, probabil, şi pe ei. Îmi aduc aminte de cel înecat ieri; iată că marea l-a uitat; nici măcar o picătură de sânge nu se va agăţa de trupul Afroditei când va ieşi din valuri… În Renaştere, zeii antici au recucerit Olimpul sub chipuri creştine. Pictorii redescoperă frumuseţea trupului uman, madonele au carnaţia din ce în ce mai vie, dar la Botticelli, pe chipul zeiţei Venus, se cunoaşte că undeva în apropiere Marsyas începe să cânte din nou, în felul său ciudat şi înrobitor.

De ce ar trebui să mă decid între Apolo şi Marsyas? În timp ce clasicismul îşi găseşte fericirea în echilibru, în repetiţie şi în întoarcerea în sine, pe principiul cercului, barocul ni-l arată pe Marsyas cântând mai întâi nedumerit, apoi exaltat. Fericirea sa e să caute, nu să găsească. Nu aici stă şi principiul înfrângerii sale? Consolarea rămâne, după aventură, ca şi la Ulise, clasicismul de care s-a îndepărtat. Întoarcerea lui Ulise este o întoarcere la clasicism. Icar se prăbuşeşte în braţele lui Anteu… Fără îndoială, nu se reduce totul la expresia senină a acestor statui greceşti. Presimţim însă că ele au împodobit ţărmul unei lumi în care mâna sculptorilor n-a ezitat să cioplească astfel. Opţiunea mea rămâne o chestiune de gust şi de inadecvare, în ciuda afecţiunii pentru Elada. Şi, pe urmă, îmi place prea mult ideea că ochii personajelor desenate de manieriştii florentini ascund ochii sfinxului. Ei se deschid parcă din nou… Poate că povestea barocului porneşte mult mai departe decât de la Marsyas, de pe buzele unei guri mutilate care surâde nisipurilor altfel de cum statuile greceşti, dar nu neapărat altfel decât ar fi făcut-o un satir sau un silen. Plutarh povesteşte despre un satir descoperit adormit, într-un Nymphaeon, când Sylla a ajuns în Epir şi care avea exact forma pe care i-o dădeau poeţii şi sculptorii. Oamenii lui Sylla l-au făcut prizonier şi l-au dus în faţa stăpânului lor, iar acesta a încercat să angajeze o discuţie cu el. Neobţinând

niciun răspuns inteligibil, a chemat mai mulţi interpreţi care i-au adresat satirului întrebări în limbi diferite. Interpreţii n-au fost mai norocoşi. Interlocutorul lor emitea sunete ininteligibile în care se amestecau un nechezat de cal şi un behăit de berbec. Până la urmă Sylla i-a dat drumul tulburat.

Dacă toate aceste lucruri contradictorii sunt adevărate, Ortega y Gasset se grăbea acceptând ideea că tot sângele elenic curat rămas astăzi în lume ar încăpea într-un pahar de vin. Din fericire, grecii ne-au sugerat că Ariadna aşteaptă la intrarea fiecărui labirint. Chiar şi al unuia alcătuit numai din nisip, vânt şi o ploaie care a început să cadă. Va fi greu să privesc aceste detalii numai teoretic.

Cu cel de-al doilea afet e-al lesalei în toar se în sens con

trar, ceastăzeitatealicăvreaparcăsăinsi

nu e zece dile mele nu sunt tot de aur important e p

rinrăspuns, ci printensiunea lor. Dar poate efiv

orbaș i de cu to ul al te va . Măfere sc să nu me sc as

tadupliciitatate. Să-ispunemprecauției.

La Roma, Ianus era socotit zeu protector şi de aceea templul său rămânea deschis în vreme de război şi se închidea în vreme de pace. (Cum pacea nu era o virtute romană, templul a fost închis o singură dată sub domnia lui Numa, a doua oară după cel de al doilea război punic şi de trei ori sub

August.) Popularitatea i-a venit însă din privilegiul de a avea, permanent, şi trecutul şi viitorul sub ochi. Merită oare să fie invidiat pentru el?… Apolo şi Dionysos ne cer fiecare să sacrificăm ceva. Ianus nu ne pretinde nimic. Dar nici nu ne dăruie, se pare, decât o dilemă. Neîncrezător într-o singură mască, el îşi pune două măşti. Această dublă negaţie afirmă, poate, o teamă. Teama de timp? Zeiţa alegorică Prudenţa a fost şi ea reprezentată iniţial cu două feţe, lângă o clepsidră; dovadă că şi zeii pot suspecta timpul. Zeul *bifrons* e şi el circumspect; bizuindu-se pe o anomalie, evită un contact deschis şi simplu cu lumea.

Ne-am fi aşteptat ca el să plângă şi să râdă simultan. Având două feţe, de ce n-ar gusta fericirea măcar cu una din ele? Obrazul dublu e însă o formă de piramidă, iar lângă o piramidă n-are sens să vorbim despre fericire, ci despre ceea ce am putea opune curgerii timpului. Zeul se scufundă într-o ezitare pentru a-şi consolida echilibrul. Şi dacă filosofia a pornit din uimire, cum afirmă Aristotel, există multe motive de nedumerire că Ianus nu este un zeu iubit.

În fapt, ceea ce mă atrage şi mă irită la el este echivocul. Nimic nu distinge o faţă de alta şi totuşi e greu de găsit printre zeii antici unul mai enigmatic. În ce-l priveşte pe Zeus, lucrurile sunt clare. Cretanii îl reprezentau fără urechi pentru a indica imparţialitatea sa, în timp ce lacedemonienii, din contră, îi dădeau patru pentru a arăta că e în stare să asculte toate rugăminţile. Ianus, însă, *există,* prin echivoc, prin bipolaritate. Obrazul dublu e chiar principiul său, semnul său, mai mult decât o măsură de prudenţă. Practic, el distruge timpul pentru a se aşeza în centrul său şi a-l recrea.

Expresia zeului e chiar anostă şi aridă; ceea ce mă îndeamnă să bănuiesc că abia dedublarea face din el un zeu. Orice faţă, despărţită de cealaltă, nu mai reprezintă jumătate de personaj, nici măcar jumătate dintr-o eroare, ci o faţă normală. Zeul decade atunci

în obişnuit şi intră sub sabia timpului. Pentru a fi etern, Ianus trebuie să-şi transforme pe rând cealaltă faţă a sa în stâncă, după cum vrea să viseze sau să-şi amintească, şi să urce împreună cu Sisif.

Dar acest echilibru este tot atât de sterp pe cât este de sigur. Ianus este inepuizabil, dar rob. Faţa sa întoarsă spre trecut nu se poate apleca asupra mormintelor pentru că reversul ei o reţine, după cum nici obrazul îndreptat către viitor nu se poate apleca să atingă un vis. Fiecare dintre cele două feţe devine pentru cealaltă o formă de captivitate. Consecinţa obrazului dublu este această paralizie, arătându-ne că nu putem avea o dublă credinţă. Nu putem în acelaşi timp să surâdem ca zeii şi să exaltăm umanitatea din noi. Trebuie să nu mai separăm fericirea de moarte, pentru a o ajuta să dureze… Destinul e stânca; oricare dintre stâncile negre de soare şi de apă care mărginesc acest ţărm. Depinde însă de mine ce voi ciopli în ea; un surâs absurd, însetat de iluzii, sau un obraz care recunoaşte moartea pentru a-şi justifica setea de timp. Trebuie numai să am tăria să aleg şi să decid. Simpla alunecare a mâinii pe piatra umedă nu-mi satisface raţiunea. Echilibrul lui Ianus nu e, în fond, altceva decât o dublă renunţare. Niciuna din cele două aspiraţii, spre trecut sau spre viitor, nu rămâne la el liberă, aripa fiecăreia e încătuşată de cealaltă, astfel că zborul devine cu neputinţă în ambele sensuri. Ianus, dispreţuit pentru duplicitate, trăieşte în realitate această veşnică sfâşiere. El nu-şi va câştiga niciodată libertatea pentru că principiul captivităţii se găseşte în efortul său împărţit în două direcţii contrare. Ceea ce părea un privilegiu se dovedeşte a fi doar o formă de sclavie.

Are sens să-mi amintesc acum atâtea ezitări de care m-am făcut vinovat? Când cerul e atât de albastru şi vântul sărat şi umed îmi limpezeşte privirea? Dar dacă îmi voi retrage mâinile speriat de

câte ori voi simţi zvâcnind propriul meu sânge sub întrebări, ce rost mai are să scriu?

Deschizând buzele pe obrazul întors spre trecut, Ianus ar vorbi nu ca un zeu, ci ca un om. Ca Oedip. Am recunoaşte în ceea ce spune încăpăţânarea cu care totul revine asupra memoriei şi a sfinxului…

(…Eu însumi recunosc că trecutul nu-i, pentru zei, decât o vorbă. Ar fi putut să-l înţeleagă uitându-se în asfinţit cum se lungesc umbrele chiparoşilor pe iarbă. Dar de ce-ar face un lucru care li se potriveşte numai oamenilor, iar pentru zei nu înseamnă nimic? Pe deasupra, zeii vor să şteargă amintirea faptului că un singur răspuns a putut ucide sfinxul trimis de Hera la Theba. Mai ales că nu s-au aşteptat ca Oedip să creadă în acest cuvânt şi să-l rostească. Pentru ei omul nu e decât o jucărie în mâna destinului. Şi iată că a apărut deodată un tânăr bine legat, sigur pe el, care s-a aplecat spre sfinx şi a rostit cuvântul ca şi cum ar fi pronunţat numele stăpânului Olimpului. Zeii n-au uitat mândria acelui drumeţ. Şi ştiu că memoria îl ţine drept şi demn…)

În acest timp, pe cealaltă faţă a lui Ianus flutură un surâs… Poate că sfinxul n-a făcut decât să-l împingă pe Oedip în destinul său… Şi astfel întrebările şi tăcerea se amestecă amândouă în nisipul pe care-l cern printre degete. Trebuie să aleg din nou şi o parte din mine trebuie să se retragă în umbră… Şi nu ştiu de ce îmi vine să murmur un vers dintr-o odă a lui Horaţiu „O, Leucone, stând de vorbă timpul a şi trecut”…

Alternanţei clasic-baroc i-am putea opune, probabil, un Ianus care ar avea o faţă clasică şi alta barocă. Ithaca şi aventura coexistă. Şi în timp ce verbele clasicismului sunt a iubi şi a crede, barocul le preferă verbul a spera. Nu văd cum am putea renunţa la unul din ele. Speranţa e barocă, iar memoria e fidelă clasicismului. De aici înverşunarea

cu care a fost râvnită şi negată Elada. Memoria are nevoie de ea, în vreme ce speranţa o contestă intuind că Arcadia e o problemă de viitor. O flacără barocă visează în sufletul nostru şi în aceeaşi clipă memoria ne strigă s-o vedem pe Euridice. Pasiunea lui Orfeu e zadarnică, se aude glasul Speranţei. Dar memoria îi răspunde: Orfeu n-a dovedit că Euridice trebuie ştearsă din suflet, ci că el trebuia să creadă în ea. Obrazul dublu al lui Ianus e acum compus din capetele lipite ale celor doi sfincşi. O faţă surâde, iar pe cealaltă buzele freamătă gata să adreseze o nouă întrebare. Cum spune Socrate că Zeul voind să împace plăcerea şi durerea, fiindcă n-a putut, s-a mulţumit să le lege strâns laolaltă capetele.

Pygmalion

Într-un univers cal Grecie iantice, unde esc

u
l
p
t
u
r
a
a
a
j
u
n
s
l
a
o
a
t
â
t
d
e
g
l
o
r
i
o
a
s
ă
î
n
f
l
o
r
i
r
e
,

trebuia să se nască, mai devreme sau mai târziu, u

npygmalioncaresăseîndrăgosteascădeproopria

s a s t a t u i e . P o v e s t i n d a c e a s t ă î n t â m p l a r e î n *M e t*

amorfoze, Ovidiu relatează în amănunt cum Afrod

itas-aîndupleca tderugăminți i lelui Pygmalion

și a inspirat viață pietrei din carese-a încarnat

frumoasa Galatee a. Lucrurile sunt tot mai mult

a i c l a r e d a c ă f a c e m a b s t r a c ț i e d e z e i ț ă .

Cum ar spune Rousseau, Pygmalion preferă minciuna descoperită de el unui adevăr descoperit de altul. Mângâind statuia, degetele sale aşteaptă înfiorate ca piatra să înceapă să palpite şi să devină carne omenească. El ne declară astfel cu pasiune că încrederea grecilor în sculptură mergea până acolo

încât o socoteau capabilă mai mult decât să imite viaţa; s-o înlocuiască. Desigur, e greu să credem că lumea a învăţat melancolia de la Hamlet sau că secolul al nouăsprezecelea, aşa cum îl cunoaştem, ar fi în bună măsură o născocire a lui Balzac, cum pretinde Oscar Wilde argumentând că viaţa imită arta şi nu invers; dar e adevărat că arta are flori pe care natura nu le cunoaşte şi că, după impresionişti, ochiul omenesc a reuşit să vadă în lumina ce vibrează umed deasupra apei şi în ceţurile ce mânjesc cheiurile porturilor, lucruri pe care nu le-a văzut până atunci… Cât datorează privirea mea, din ceea ce surprinde chiar acum, pânzelor care proclamă victoria luminii în artă? Impresioniştii ne-au dăruit o mare confidenţială. Marea pictată de ei nu te cheamă nici să te temi, nici s-o admiri, nici s-o îmbrăţişezi, ci să visezi înăuntrul unei clipe străvezii. E o mare salvată din singurătatea romantică şi din dezlănţuirea barocă. O mare care, pe nesimţite, s-a transformat în lumină, în aer, în aripă. Icar nu putea să zboare decât deasupra unei mări; ca această mare, de o culoare indefinită astăzi, caldă ca trunchiurile arţarilor şi ca pământul care respiră prin toţi porii o pace înaltă, înmuind în ea conturul tuturor lucrurilor. Soarele arde violent şi vara nu-şi mai numără darurile, le risipeşte… Astăzi mă simt îndemnat să prefer unui album Renoir comentariul său despre inconvenientul peisajelor prea frumoase: de ce să pictezi când e atât de emoţionant să priveşti? Încerc să repet din punctul de vedere al lui Pygmalion această întrebare: de ce să sculptez când e atât de emoţionant să trăieşti? Dar Pygmalion sculptează tocmai pentru a se bucura de dragoste. El sculptează nu plecând de l*a viaţă*, ci în v*ederea vieţii,* nu se mulţumeşte să se inspire de la viaţă, ci vrea să creeze viaţă. Îşi asumă un rol de zeu pentru a-şi crea o fericire omenească. Nici măcar Prometeu n-a fost atât de explicit. Arta, ne sugerează Pygmalion, a pornit din punctul unde a apărut insatisfacţia faţă de zei. În formele ei cele mai pline de umilinţă se ascundea o revoltă. De fapt,

e supremul ei orgoliu, acela de a râvni puteri demiurgice, recunoscând eşecul ideii de Dumnezeu şi recreând lumea ca să-i corecteze erorile sau să le evite. Căci gestul lui Pygmalion nu lasă loc la îndoieli. El aspiră să-şi făurească o lume a sa, ideală, în care să se mute treptat, pe măsură ce-i înalţă edificiul. În numele acestui ideal este în stare să renunţe la toate iubirile reale pentru a se îndrăgosti de o statuie. Dar n-ar trebui să spun că ficţiunea îl transformă acum şi pe creatorul ei în ficţiune? Fireşte, totul depinde de adevărul cu care el vrea să umple piatra. Pygmalion ştie sau ar trebui să ştie aceasta în timp ce, lovind cu dalta, aşteaptă să audă un oftat sau un ţipăt.

În această aventură, el va pierde sau va câştiga totul. Fata Morgana nu-i mai e de ajuns. El vrea să îmbrăţişeze această Fata Morgana şi de aceea n-o mai caută pe nisipuri, ci şi-o modelează singur. Renunţă la toate amăgirile artei şi vrea un adevăr imediat pe care să-l atingă cu mâna. Cu alte cuvinte, surâsul metafizic nu-i mai spune nimic. Ceea ce visează el acum este un surâs real fremătând pe buzele Galateii. Din toate promisiunile artei vrea să stoarcă o picătură de sânge, dovada puterii sale de a crea. Fără acest adevăr, arta lui nu mai are niciun sens. Întreaga sa trudă i se pare searbădă dacă degetele statuii nu vor fi la fel de vii ca ale sculptorului. El rupe vălurile şi declară: Nu Olimpul este visul cel mai înalt!…

(…Vreau să ştiu dacă tot ce s-a spus despre puterea artei e adevărat! Vreau să ştiu dacă arta este sau nu în stare să nască viaţă. Prometeu a furat focul din cer; eu vreau să-l aprind cu mâinile mele; vreau să fiu eu însumi zeu şi om în acelaşi timp; s-o creez pe Galateea cu mâinile mele şi cu dalta mea şi apoi s-o iubesc cum n-am iubit nicio altă femeie. Mi-am câştigat dreptul la dragoste sculptând-o pe Galateea atât de frumoasă, dar dacă piatra nu va respira şi buzele ei nu se vor încălzi truda mea

nebună nu-mi va da decât singurătate. La fiecare lovitură de daltă sper şi mi-e frică. Încă nu ştiu dacă arta mea e un izvor de fericire sau de nefericire, dar nu mai pot da înapoi…)

Pygmalion provoacă astfel arta să dea un răspuns neîntârziat şi tranşant. Eternitatea e pentru el suspendată de un oftat uşor care trebuie să aburească buzele statuii. Avem arta pentru ca adevărul să nu ne ucidă, afirma Nietzsche, iar surâsul statuilor greceşti părea să nu-l contrazică. Însă la Pygmalion aflăm un punct de vedere diametral opus: avem arta pentru ca adevărul să se nască înfiorat sub mâinile noastre.

Căci dragostea lui Pygmalion ascunde şi o revoltă împotriva esteticii eline. Sculptura greacă a evitat sângele şi zbuciumul cărnii pentru ca oamenii să aibă armonia şi frumuseţea zeilor. Acum, în locul buzelor care să surâdă ca zeii, Pygmalion preferă să simtă sângele cald al unor buze omeneşti. Dărâmă piramida pentru ca sub cerul gol, în plin soare, s-o îmbrăţişeze fericit pe Galateea. Dragostea e pentru el sensul libertăţii. Dragostea acestei vieţi muritoare pe care surâsul n-a făcut decât s-o trădeze în schimbul unei himere.

Pe măsură ce dalta loveşte, Pygmalion înţelege că îşi joacă toate şansele pe o singură carte. Doreşte o statuie vie, un adevăr viu, chiar cu preţul ca acest adevăr să moară după ce va iubi. El renunţă să înfrunte timpul pentru ca gura statuii lui să vorbească. Pygmalion repetă astfel ceea ce ştiam de la Oedip. Dar în locul unui vagabond cu rănile deschise care strigă orgolios, sunt liber pentru că nu mi-e teamă să-mi aduc aminte ce i-am răspuns sfinxului, el aşază în centrul universului o statuie care se însufleţeşte, ale cărei buze palpitând se pregătesc să guste fericirea trecătoare dar reală a lumii. Sunt liber, ar putea să replice Pygmalion, pentru că nu mă tem să iubesc ceea ce va muri…

(...La ce mi-ar folosi o statuie care ar rămâne piatră nesimţitoare, când buzele mele cer dragoste şi mâinile mele tânjesc să atingă fericirea, când inima mea vrea să ia parte la taina lumii? Nu la zei mă gândesc dorind ca trupul acestei femei frumoase sculptat de mine să fie viu. Urmăresc o răsplată mult mai simplă şi mai măreaţă. Dragostea...)

Meşterul Manole ne-a spus şi el cu o voce dureroasă că fără sacrificii nu există creaţie. Ana e mai mult decât femeia iubită de meşter, e dreptul lui de a iubi la care renunţă în numele creaţiei. Pygmalion îşi sacrifică arta în schimbul iubirii. În locul unei statui eterne, el vrea să obţină un trup muritor pe care-l va iubi. În felul acesta, ducându-şi până la ultimele limite idealul estetic, arta greacă şi-l neagă, renunţând la o eternitate iluzorie în favoarea unei fericiri prin care să circule sânge. Scopul ultim se confundă cu punctul ei de pornire. Întreaga aventură constă în a închide cercul, mai ales că Pygmalion vrea această operă nu pentru a se exprima pe sine, ci pentru sine. În fapt, în clipa când pieptul Galateii tresaltă la prima respiraţie, arta lui Pygmalion şi-a atins scopul însă şi-a dezvăluit şi zădărnicia în raport cu alţii. Este aici gloria artei care îşi asumă orgoliul de a concura cu zeii, creând viaţă, dar şi eşecul artei, căci ea nu mai are alt ideal în afară de acela de a-i dărui dragostea lui Pygmalion un trup viu, frumos şi perisabil. Ea a plecat de la viaţă convinsă că trebuie să învingă timpul, să scape de sub sancţiunea lui şi, iată, se întoarce să guste fericirea în lumea căreia iniţial a crezut că-i poate întoarce spatele. Dar nu e aceasta cea mai înaltă dovadă că singura valoare reală a piramidelor este aceea de a ne atrage atenţia asupra felului cum ne vom trăi viaţa? Că unica durată posibilă este în lumina care ne scaldă şi ne contopeşte cu frumuseţea lumii?

Pygmalion se încordează tot în efortul de a împinge ficţiunea în realitate. În ochi îi luceşte o flacără ciudată. Paradoxal, reuşita nu-i va mai lăsa

nicio speranţă. Va renunţa chiar să mai sculpteze pentru că nu se va simţi în stare să realizeze o operă mai frumoasă decât Galateea. Dar el vrea să spună doar că iubirea se întemeiază pe aceeaşi aspiraţie ca şi arta.

Mereu Ariadna. Şi mereu Ithaca. Ţărmul scoate marea din absurd şi îi dă o formă. Şi un sens. Dacă marea a putut să pară vreodată clasică, aceasta se datoreşte ţărmului. Locul unde stau şi privesc. A limita nu înseamnă uneori a învinge ceva, ci a-l înălţa. Piramida dă şi ea un sens deşertului limitându-l. Pe blocurile de granit s-ar putea săpa inscripţia „Până aici". Până aici e posibilă victoria nisipului şi a indiferenţei. Aici începe melancolia timpului şi a vieţii. Până aici, aşadar, sunt posibile rătăcirile lui Ulise. Aici începe Ithaca… Ar trebui, poate, să mă dărui acestor bucurii cu prudenţă. Dar a iubi înseamnă tocmai prilejul fericit de a nu suspecta mâna întinsă spre viaţă. Nu văd nicio diferenţă importantă între nepăsare şi o reverie ce s-ar mulţumi cu ţărmuri pe care nu încearcă să coboare. Spun aceasta pentru că am înţeles că nu mai am vreme de risipit. Iar regretele sunt aproape totdeauna penibile.

Afrodita

În povestea cu mărul, Paris nu s-a hotărât din prima clipă să i-l dea Afroditei pentru că întâmplarea avea loc pe muntele Ida. Pe ţărmul mării, zeiţa dragostei şi a frumuseţii n-ar mai fi trebuit, probabil, să promită niciun dar ca să fie preferată. Dealtminteri, aventurile acestei zeiţe care s-a născut din spuma valurilor sunt profund deosebite de cele ale Herei care este rea şi vulgară. Adevăratele lecţii ale mării, în sens grecesc, le putem înţelege numai vara. Ele depind de lumină ca şi frumoasa Nefertiti, al cărei obraz de cuarţit roz de la muzeul din Cairo m-a făcut să mă întreb dacă este o nebunie să te îndrăgosteşti de o statuetă; e beat de soare, dar sub această mască hipnotică a melancoliilor artei amarniene palpită şi acum sângele; ochii închişi, bărbia împinsă înainte, un obraz bolnav de lumină, profund deosebit de hieratismul obişnuit al artei egiptene; buzele senzuale au o febră care lipseşte Giocondei; nu le interesează surâsul, ci viaţa, să muşte din fructul vieţii până la sânge; iar dacă ar surâde, ea şi Afrodita ar surâde ca orice femeie frumoasă.

La câţiva paşi foşneşte o mare languroasă, placidă, vag indolentă, o mare somnoroasă şi echivocă, incapabilă parcă vreodată de accese de violenţă, naivă şi cu aluzii sibarite care încep să mistifice totul, încât Afrodita poate ieşi oricând din apă cu un zâmbet imprecis şi uşor obosit ca al statuilor lui Praxitele, fluturându-i pe buze. Pe nisipul înălbit de soare o statuie a Afroditei e, de altfel, mai firească decât în orice muzeu de antichităţi. Ce putea face grecul antic, îndrăgostit de frumos şi însetat de dragoste, în această singurătate calmă şi luminoasă? Pe nisipul cald şi lins de apa sărată? Şi ce putem face noi după exemplul lor? Să întoarcem privirea spre mare şi s-o vedem pe Afrodita ieşind din valuri. Întrebat odată ce este un zeu, Tales din Milet a dat un răspuns ambiguu: ceea

ce nu începe şi nu sfârşeşte. Era un maestru al butadelor, ca şi mai târziu Socrate, dar pe ţărmul unei mări, vara, nu s-ar găsi nici azi o definiţie mai bună, căci lecţia mării este foarte umană chiar atunci când e vorba de zei… Voi pierde într-o zi toate acestea? Zeii instigatori ai pasiunilor verii ştiu ce înseamnă un dar. Pe nisipul încins, soarele orbitor mă îndeamnă să iubesc această oră care năvăleşte în sânge, îl luminează şi-l oboseşte, dăruindu-mi un armistiţiu al memoriei. Nu mai aud decât foşnetul mării, iar nisipul se amestecă printre gânduri. Da, trupul uman e aici forma cea mai firească a artei. Nimic nu se poate compara cu el. Şi nicăieri mai mult decât în glorificarea lui n-ar fi găsit grecii o mai limpede posibilitate de a-şi satisface dragostea pentru coerenţă. Dacă lângă sfinxul de la piramide am fost zei, iar lângă sfinxul grec am redevenit oameni, lângă tine, zeiţă a iubirii şi frumuseţii, toate acestea nu se mai contrazic…

…O zeiţă, tu nu-mi făgăduieşti nici surâsul ca Apolo, nici înţelepciunea ca Atena. Dar ce altă înţelepciune mi-aş putea dori în afară de cea a dragostei care îmbrăţişează, iată, iarăşi, cu recunoştinţă toate lucrurile din jur, care ştie că toate aceste zile nu se vor mai repeta niciodată şi melancolia, singură, nu poate justifica o viaţă. Ieşind din mare cu trupul şiroind de apă sărată, scuturându-ţi părul blond plin de alge şi de spumă, tu, zeiţă, umpli de încântare tot ce e uman în noi. Pentru că toată desăvârşirea frumuseţii tale poartă urma unei mâini omeneşti ca şi coloanele Parthenonului. Nicăieri ca acum n-am înţeles mai bine uimirea perşilor în faţa elinilor, care stăteau pe o bucată mică de pământ arid, în faţa mării, şi discutau despre fericire. În carnea ta, zeiţă, palpită toată această sete de fericire, toate speranţele şi temerile trupului întins pe nisip, lângă marea înflorind în lumină. Tu nu spui: iată cât de frumoşi şi nepăsători sunt zeii! Trupul tău repetă mereu: Iată de câtă frumuseţe şi de câtă dragoste este în stare

omul! Şi dacă omul este măsura tuturor lucrurilor, cum ziceau grecii, atunci nicăieri nu voi simţi mai limpede ca acum că este şi măsura iubirii. Aici, răspunsul lui Oedip nici nu mai trebuie formulat. Totul îmi vorbeşte pe ţărm despre el. Soarele, marea, dragostea care scaldă totul în lumina ei, Ulise care-mi vorbeşte mereu despre memorie şi sfinxul care mă învaţă numele fericirii. În centrul universului acum păşeşti tu, zeiţă, nobilă şi virginală, fluturându-ţi părul în care apa mării nu s-a uscat încă. Soarele îmi dogoreşte trupul şi ce rost are să dau nisipului alt înţeles, când nicăieri nu ne încântă mai mult o palmă omenească transformată în clepsidră? Tălpile tale, zeiţă, se înfioară de plăcere atingând nisipul umed şi cald şi dacă trebuie să învăţăm ceva de la zei, atunci trebuie să învăţ de la tine că nisipul acesta cântă viaţa, nu nevoia de a fugi într-o piramidă. Trebuie numai să am îndrăzneala să nu mă îndoiesc de acest adevăr niciodată. Şi ar trebui, poate, să trag o linie pe nisip şi să spun: iată drumul pe care trebuie să merg mai departe. Dar această bucurie mă scuteşte de alte justificări. În amiaza care curge pe mine ca răşina caldă îmi aud numai bătăile inimii lângă respiraţia mării. De ce mi-aş aminti de surâsul sfinxului când eu însumi am început să surâd, dar fără dispreţ şi fără indiferenţă? Să mă tem? Nu, aici îşi flutură părul auriu o zeiţă care n-are îndoieli. Şi care cunoaşte libertatea ce ţi-o dau lumina şi apa. Lipit de nisip, sunt ca Midas căruia Bacchus i-a satisfăcut dorinţa de a preface în aur tot ce atingea până când a constatat că şi alimentele se transformau în aur; exasperat, l-a rugat pe Bacchus să-i ia darul înapoi. Marea îmi dă senzaţia că tot ce ating se preface în lumină. Mă tem de elini, chiar când ne fac daruri, ar trebui să spun şi eu vorbele lui Laocoon. Dar nu le spun…

Nimic mai normal pe acest nisip dogoritor de care trupul se lipeşte liber decât să spui: iată un adevăr greu de obţinut; sfărâmând imaginea zeiţei, degetele

sculptorului antic ar fi pipăit neantul; şi nimic mai normal deci, pe ţărmul unei mări, decât elogiul soarelui, al apei şi dragostei, şi decât o statuie a Afroditei cu buzele sărate, în vreme ce soarele începe să coboare, iar printre stânci valurile extenuate insinuează căldura unui iulie torid. E poate un loc unde ne întâlnim într-adevăr cu grecii antici, mai degrabă decât între ruinele Acropolei. Cea mai frumoasă dintre zeiţe e cea care ne apropie cel mai mult de ei şi ne ajută să înţelegem că darurile ce ni se oferă sunt ireversibile; şi că umanismul a început prin a descoperi că zeii, pentru a fi frumoşi, trebuie sa ia trup omenesc.

Pentru cei care au visat reîntoarcerea într-un paradis pierdut populat cu statuile sculptorilor antici, socotind că Evul mediu a trădat acest paradis, constructorul de catedrale gotice ar fi un izgonit. O asemenea eroare cred că nu mai trebuie dovedită. Amurgul artei antice era un fapt împlinit când istoria a început să macine statuile şi templele greceşti. Zidul gotic s-a lansat pe verticală nu dărâmând templele antice, ci între ruinele acestor temple. Era o speranţă pe care omul singur o căuta printre ruine. Căci pentru un Ulise gotic, Ithaca n-ar mai exista. El şi-ar căuta salvarea şi adevărul în larg, adică tocmai acolo unde Ulise se fereşte să ajungă corabia sa.

Poate şi datorită acestei experienţe gotice antichitatea redescoperită în Renaştere nu mai este aceeaşi cu cea dispărută. Ieşind din nou pe ţărmul mării, Afrodita arată altfel. Tocmai marea artă a Renaşterii e cea care, conştient sau nu, a fost eretică faţă de idealul pe care-l adora. În acest sens înţeleg ideea că Renaşterea a descoperit o nouă credinţă. Ea a descoperit, de fapt, că nimic nu e perfect repetabil. Şi ajunge să compar tabloul lui Botticelli *Naşterea Venerei* cu Afroditele clasice pentru ca să simt adevărul dintr-un vers al lui Rilke: E atât de multă frumuseţe în tot ceea ce începe… Nimic din melancolia privirii botticelliene în ochii Afroditei din Cnid, convinsă că buzele ei freamătă în centrul

lumii. Renaşterea reabilita un ideal despre care ştia că murise, care se dovedise vulnerabil, muritor, în timp ce sculptorii Afroditelor clasice credeau în nemurirea lui. Cine a întâlnit printre ruine sfinxul grec nu va mai putea rosti numele adevărat al nici unui zeu. Venus pictată de Botticelli nu mai e aceeaşi care a ieşit fericită din valuri sub privirile uimite ale anticilor. Şi poate e momentul să-i dăm dreptate lui Bacon. Adevăraţii „antici", scria el, suntem noi, în timp ce epoca pe nedrept numită „antichitate" este în realitate tinereţea lumii. Deschizând pleoapele, zeiţa a căpătat ochi omeneşti care au văzut şi alte lucruri, în afara mării. Renaşterea sărbătoreşte din nou, ca şi cultura greacă, biruinţa lui Oedip asupra sfinxului, dar ea ştie sfârşitul poveştii.

Paris

Lăudând u-i frumusețea, legenda numai găsește

t
e
a
l
t
c
e
v
a
s
ă
-
i
a
c
o
r
d
e
l
u
i
P
a
r
i
s
.
D
u
p
ă
z
e
c
e
a
n
i
,
s

o
ț
i
a
a
d
u
l
t
e
r
i
n
ă
s
e
î
n
t
o
a
r
c
e
î
n
b
r
a
ț
e
l
e
l
u
i
M
e
n
e
l

a u c a ș i c u m n i m i c n u s - a r f i î n t â m p l a t . S i n g u r a j u

stificarea accesului în împlărirea absurdei rămâne *I*

l i a d a c a r e , a l t f e l , n - a r f i f o s t , p o a t e , s c r i s ă .

Dacă Afrodita mă emoţionează, cel din mâna căruia primeşte mărul mă face să cred că grecii n-au avut totdeauna idei foarte clare în privinţa frumuseţii. Faptul că pentru a motiva războiul troian a fost de ajuns să se inventeze o poveste despre o soţie frumoasă şi infidelă nu e străin de cazul acelui apărător celebru care, pledând pentru o femeie frumoasă dar de moravuri dubioase, a găsit argumentul suprem în a-i invita pe juraţi să contemple ce sâni frumoşi avea clienta sa. Însă nu ne putem explica istoria prin nasul Cleopatrei, ricanând în stilul lui Stendhal care notează undeva cu un umor îndoielnic că Faust a încheiat contract cu diavolul pentru a face „ceea ce a făcut fiecare dintre noi la douăzeci de ani, a seduce o modistă". Aşa nu vom explica niciodată nimic. E vulgar şi inutil s-o căutăm pe Afrodita prin bordeluri.

Frumosul Paris este tot ce poate fi mai contrar părerii auzită cândva la G. Călinescu după care femeia ar fi fizică, iar bărbatul metafizic. Principalul june prim al antichităţii greceşti, arbitru al frumuseţii zeiţelor, seamănă adonişilor cu muşchi obosiţi şi carnea parfumată. Vocaţia lui e un hedonism de alcov, cu aventuri galante. Un seducător mediocru în comparaţie cu enigmaticul Don Juan, o frumuseţe care evită ideile, ca de altfel şi celebrul, dar prea îndulcitul Hermes al lui Praxitele de la muzeul din Olimpia care anunţă o decadenţă ce nu va mai şti să regăsească superba demnitate a statuilor lui Policlet.

Sunt destine care nu ne propun nimic. Paris rămâne un biet băiat frumos şi nimic altceva.

Soarele arde atât de tare încât aş spune că poate cicatriza orice rană. Mai precis, ar putea-o ajuta să dispară. Jean Grenier observă că pentru greci frumuseţea se dobândeşte nu prin adiţionare, ci prin sustragere, prin eliminarea a tot ce este de prisos. A crea un zeu înseamnă, astfel, pentru grecul antic o chestiune de renunţare. Desigur, renunţare la tot ce

vorbeşte despre suferinţa cărnii. Dar şi la ciudata înclinare de a simţi timpul. Să nu uitaţi, murmură Socrate în clipa morţii, recunoscând parcă eroarea de a fi cerut înainte prietenilor săi să fie liniştiţi şi senini. Vorbe care nu s-ar potrivi zeilor. Ei nu ştiu să distingă memoria de uitare, cum nu pot distinge frumosul de urât. Nu trebuie să ne mire faptul că trei zeiţe au apelat la un păstor pentru a le spune care dintre ele e cea mai frumoasă.

Şi din moment ce la frumuseţea clasică şi la zei se ajunge prin renunţare, totul ar fi să eliminăm, să dăm la o parte ceea ce împiedică în noi fericirea să strălucească. Cum aş spune că în stânca bizară ce străjuie capătul de sud al golfului doarme un zeu fericit. Dar, în acest caz, din orice zeu se poate face un om adăugându-i ceva. De pildă, râsul. Căci râsul aparţine singurului animal conştient de destinul său muritor. Pe feţele zeilor vom întâlni numai acel surâs imposibil de definit care a renunţat la alternativa fericirii şi nefericirii. Ţin minte că după un incendiu în munţi, în pădurea martirizată de foc, am descoperit cum, la amiază, pietrele înnegrite şi cioturile carbonizate se umpleau de şopârle care se încălzeau la soare. Stăteau în cenuşa abia răcită şi dormeau. Încă nu ştiam atunci că ele semănau cu zeii. Şi dacă nu ştiam, eram oricum mai aproape de zei decât acum când, dacă n-am adăugat înţelepciune, am adăugat în balanţă o memorie care îmi apleacă fruntea pe nisip. Dimineaţa pe plajă lumea e într-adevăr mult mai tânără, mai aproape de primele ei dimineţi. Nările Afroditei, sărate încă de apa mării, adulmecă vântul ca o sălbăticiune ieşită în marginea unui luminiş pe Olimp. Apoi în flacăra necruţătoare a amiezii zeiţa a devenit femeie, în vreme ce frumosul Paris s-ar teme să nu-l păteze această mare care, orbită de lumină, bâjbâie la ţărm, printre stânci, ca Oedip.

Dacă trebuie să plătim emoţiile de pe Acropole, măcar să iau din această frumuseţe partea neatinsă de amărăciune. De altfel, cunoaştem lucruri pe care grecii le ignorau.

Sibaris

Senascobositișitrăiescpentruaseodihni.

(Inscripție pe un suvenir din San Marino.)

Nu plouă încă, dar cerul s-a înnorat şi bate vântul măturând sibaritismul mării de ieri. Dacă închid ochii, zgomotul valurilor se aude ca o cascadă. Timpul curgând dintr-un abis în altul. Şi între ele,

această zi căreia acum îi cunosc bine preţul. Mă gândesc că, probabil, după multe zile ploioase şi confuze marinarii lui Columb au strigat: Pământ! Cum ar fi strigat corăbierii antici în golful Tarent (amăgindu-se după multe nopţi de nesomn) numele acelei cetăţi stranii unde erau interzise activităţile care prin zgomotele lor ameninţau să tulbure somnul de după-amiază al altora: Sibaris!

(Povestea e cunoscută. Mai puţin, poate, sfârşitul ei. Sibariţii, intrând în conflict cu vecinii din Crotona, au trimis împotriva lor o armată enormă. Crotonezii au aşteptat-o cu flaute. Auzind cântece, caii din Sibaris, deprinşi numai cu arenele de jocuri, au început să danseze. Le-a fost uşor atunci crotonezilor să-i extermine pe sibariţi şi chiar să distrugă cetatea din temelii, astfel că Herodot, venit la un secol după aceea să-i caute ruinele, n-a mai găsit nimic. Ceea ce, pe de altă parte, ne dă dreptul să ne îndoim dacă a existat într-adevăr. Ştim însă în mod sigur că şi Atena din vremea lui Epicur a împins epicureismul dincolo de intenţiile filosofului.)

Religia plăcerii nu poate avea în apărarea ei decât o Inchiziţie a plăcerii. Dar Sibaris e o cetate incapabilă de martiri. Aici viaţa se scurge fără eroism şi fără sânge. Cine suferă e alungat. Dispreţuit. Nu sunt martiri pentru că nimeni nu se oboseşte să înalţe ruguri. Nici să ţină minte. Sibariţii trăiesc după aceeaşi lege ca lotofagii (numai că în loc să stea pe ţărm, se retrag între zidurile înăbuşite de glicină). Totul e imediat şi iremediabil uitat după ce a trecut. Beţiile cu parfum se ţin lanţ, bucuriile sunt despuiate, obţinute fără dragoste. Nimeni nu ştie ziua şi anul în care se află, deoarece toate clepsidrele au fost aruncate în mare şi nu mai există timp, nimeni nu ştie când s-a născut, când au murit ceilalţi, ce vârstă are şi cam cât mai are de trăit el însuşi. Nimeni n-are voie să-şi pună întrebări. Sfinxul e aici o perversiune interzisă! Din când în

când se aud sunete de flaut apoi nimic nu mai tulbură florile de glicină spânzurate pe ziduri. Fericire? Nu e locul cel mai nimerit pentru a discuta despre fericire. Fericirea se bizuie pe speranţă, iar aici nimeni nu speră nimic. Nu sunt nici regrete. Nu sunt nici martiri, nici călăi. Fiecare moare singur. Prin plăcere, prin lenea inimii şi a spiritului. La un moment dat, obosind să-şi mai stropească pustiul cu apă de trandafiri, plictiseala sibarită simte nevoia să se distrugă, pentru că implică efortul cel mai mic. Moartea vine încet şi cu ochi somnoroşi din plăcerea tot mai fadă, ca o sinucidere prin aglomerare de flori într-o cameră. Ca un surâs. Din instinct de conservare, sibaritul se azvârle cu recunoştinţă într-o ultimă beţie artificială. Se înconjoară singur de golul de care se teme şi şi-l fixează ca un laţ de gât. Cetatea se umple treptat de cadavre îmbrăcate somptuos ce se descompun în căldura dulceagă sub muzica veselă a flautelor care fac caii să danseze. Statui nu se fac pentru că nimeni nu crede în timp. Nu există Munte. Şi nu există zei aici. Singurul zeu este Plăcerea, dar el moare împreună cu credincioşii săi, amestecându-se printre cadavrele lor care zac şi putrezesc între flori inutile, neînchise în nicio piramidă. La ce le-ar trebui sibariţilor piramide? Ei au renunţat la eternitate în schimbul plăcerii. Şi, de altfel, nimeni nu s-a gândit vreodată să înalţe o piramidă în grădini luxuriante, cu vegetaţie desfrânată. Piramidele aparţin unui spirit ce a întâlnit deşertul şi se teme de el. Ciorchinii albaştri de glicină atârnă în gol… Şi totuşi cine-i va arde pe rug pe cei care declarând că sunt nefericiţi vor propovădui căutarea fericirii? Cine-i va lovi pe cei care se încăpăţânează să spere? Cine-i va izgoni pe cei ale căror mâini sângerează?

Foile pe care scriu se zbat pe genunchi. Vântul spulberă nisipul; şi începe să plouă peste fantomele cailor ce încep să danseze pe străzile unui oraş de nicăieri…

Orfeu face parte din recepția specifică a anticiii-

au construcțiile pentru a fi în funcțiune

timpul. Și totuși nu știm cesarfi înțâmplat dac

ă e l n - a r f i î n t o r s c a p u l .

Acelaşi spectacol, deasupra mării, cu pescăruşi; începe alb, pur, melodios, în umbra umedă a serii şi apoi, brusc, ucide. Şi aceeaşi frumuseţe care învinge orice singurătate, mai puţin a acelora ce se întreabă ca Orfeu: zeiţa memoriei e înfăţişată susţinându-şi bărbia într-o atitudine de meditaţie, dar de ce i-au împodobit părul cu perle şi pietre scumpe când aceasta nu-i adevărat pentru toţi? Cântăreţul trac vrea să vadă o asemenea seară fără amintiri. Tot ce-i aduce aminte îl pune în dilemă. A coborât pentru a-i îndupleca pe zeii Infernului să i-o restituie pe Euridice, le-a vorbit despre dragostea sa neconsolată, despre munţii Traciei înnegriţi de jalea sa; apoi, după ce s-a legat să nu privească înapoi până ce va ieşi din regatul umbrelor, nu rezistă îndoielii, n-are răbdare să aştepte limita unde mai târziu Dante se va bucura revăzând stelele şi vrea să se convingă dacă paşii din urma lui sunt ai celei pe

care o iubeşte; se întoarce şi ucide; căci în aceeaşi clipă fantoma Euridicei se destramă.

Ceea ce caută însă Orfeu în Infern este, poate, mai mult o explicaţie decât imaginea iubirii sale de odinioară…

(…Odinioară cântecul meu a fost cântecul unui zeu care credea că viaţa şi dragostea sunt veşnice. Apoi într-o zi s-a întâmplat că Euridice a fost muşcată de un şarpe şi a murit. Şi, dacă Euridice a murit, aveam tot dreptul să mă revolt, cu toate că auzisem de la înţelepţii Traciei că lecţiile altora în privinţa morţii nu ne sunt de niciun folos. Ştiam că nu voi mai putea cânta niciodată ca până atunci dacă recunoşteam că nu pot nimic împotriva timpului. Pentru că, plângând-o pe Euridice, îmi plângeam şi cântecul care nu mai era acelaşi. Nu vedeam prăpastia dintre „a fost" şi „este". Şi nu înduram gândul că „a fost" înseamnă „nu va mai fi niciodată". Doream să rămână totul ca în prima dimineaţă a iubirii mele când, lângă Euridice, cântam ca şi cum aş fi surâs… Acum iarba, chiparoşii, izvoarele, norii îmi aduceau aminte de ea şi cântam ca şi cum îmi aminteam. Oriunde mă întorceam, între mine şi lume se aşeza o amintire ce-mi absorbea cântecul şi-l repeta altfel, trist şi sfâşietor. Trebuia să smulg aceste văluri care mă separă de lume pentru a mă scălda, iarăşi, liber, în dimineţile de pe munţii Traciei, ca un zeu, risipind un cântec fără amintiri, neîmpovărat de nicio moarte… Poate că am coborât în Infern numai pentru a ucide o amintire… Dacă n-o mai aveam pe Euridice, m-am rugat, poate, de zeii Infernului să-i reînvie umbra numai pentru a pierde totul, iar cântecul meu să rămână singur ca ţipătul păsărilor…)

Spiritul grec creează echilibrul din tensiuni contrarii. Lui Icar i-l opune pe Anteu, lui Apolo pe Dionysos, câmpiei – muntele. Esenţa Eladei stă, paradoxal, într-un zeu roman, în Ianus. Dar la Orfeu

echilibrul se zdruncină, deoarece el nu mai are încredere în memoria sa. Ni-l imaginam făcut sclav de propria sa memorie, devorat lent de ea ca de o plantă carnivoră. Şi iată că el trece pe lângă această seară care a împrumutat culoarea mării, fără să creadă nici în lumina ce i-a încălzit sufletul mai devreme. El merge cu o iluzie în spate. Nu memoria îl copleşeşte şi îi atârnă ca un imens mormânt de picioare, trăgându-l înapoi, ci gândul că amintirile sale nu sunt adevărate. Orfeu se teme că ceea ce „a fost" „n-a fost niciodată" şi că, de fapt, în spatele său se cască un abis şi nimic altceva; are groaza neantului nu în faţa paşilor săi, ci în urma sa; iar destinul său e să transforme într-adevăr orice amintire într-un abis în clipa când se întoarce spre ea. Sfinxul merge pe urmele lui şi îi pune întrebările în şoaptă dar nu se lasă văzut… Pe mormântul Euridicei nu mai creşte nimic decât revolta împotriva acestui mormânt unde a coborât toată tinereţea lui Orfeu. Zeii au sădit în el un har, cântecul şi dragostea, care s-au ridicat acum, amândouă, împotriva lui, împingându-l să vrea o libertate fără amintiri. După aceea nu va mai spera nimic. Îşi va putea sparge lira de munţii Traciei sau va hohoti într-un plâns inutil ca o fiară care urlă în pădure sub cerul gol. Dacă nu mai are nicio justificare nu i-a rămas decât să creadă în destin… Pe faţa sa se crispează această ambiguitate: să accepte iluzia sau să se înconjoare de pustiu. În clipa când nu mai suportă dilema, Orfeu se întoarce. Abia după aceea religia sa începe să fie remuşcarea.

Dar după aceea nicio iluzie nu va mai fi posibilă. Orfeu n-are dreptul la speranţă decât dacă va avea curajul să nu privească în urmă. Singura sa şansă e să respingă scepticismul. Pe pietrele nemişcate cresc doar lichenii pe când din nisipul încins de soare şi spulberat de vânt pot creşte păduri întregi de palmieri mincinoşi în calea călătorilor epuizaţi de sete. Mi se pare foarte frumoasă ideea lui Unamuno de a-şi închipui un Don Quijote mergând în deşert şi

strigând, iar din strigătul acesta crescând un imens cedru şi apoi o întreagă pădure sonoră. Priviţi de aproape aceşti arbori mor, desigur, imediat, ei nu trăiesc decât din încredere, din puterea de a nu-i suspecta că nu sunt adevăraţi. Fata Morgana e nu un viciu al deşertului, ci o făgăduială. Singura pe care o poate face deşertul, unde gestul lui Orfeu alungă toate iluziile. Trebuie să ne agăţăm de ţărmul cel mai însorit al îndoielii, spunea frumos un poet. Aceasta înseamnă că Orfeu a alungat umbra Euridicei deoarece n-a avut curajul să creadă în ea. Într-un fel e vinovat. Dar, ca şi Oedip, face din vină o sursă de libertate…

(… Am avut atunci o clipă de şovăială. Pe urmă mi-am spus: Trebuie! Altfel niciodată nu voi şti adevărul… Paşii aceia ai nimănui îmi striveau inima, mă răsuceau ca un arc întins spre trecut… Câtă vreme această amăgire mă urmăreşte, mi-am repetat ca să-mi dau curaj, nu mă pot smulge din trecut. Privirea înapoi mă va elibera. Mă voi întoarce, voi vedea muntele gol, voi vedea că în urma mea nu păşeşte nimeni. După aceea voi fi liber. Altfel aş târî după mine până la moarte această amăgire şi mi-aş petrece toată viaţa ascultând paşii unei fiinţe care nu mai există. N-am cum să devin liber decât întorcând capul… Singura întrebare era cât de mult puteam întârzia momentul acela. Deoarece ştiam ce se va întâmpla. Ştiam că în urma mea nu era nimeni şi că tot ce auzeam nu era decât o amăgire a închipuirii mele şi a memoriei mele. Suferinţa mea nu era atât îndoiala, cât ceea ce trebuia să aleg: o împăcare clădită pe o amăgire sau o libertate clădită în pustiu… Am amânat cât am putut alegerea. Am târât după mine amăgirea că Euridice trăieşte până când am simţit că nu mă mai pot minţi şi ochii mei vor să înfrunte singurătatea. Când am întors capul clocoteam de revoltă împotriva destinului meu. Auzeam paşii Euridicei şi mă gândeam că destinul râde de mine urmărindu-mă. M-am îndârjit şi m-am întors ca să-mi dovedesc

că nu mi-e frică să privesc în abis. Doar am avut curajul să cobor şi în Infern şi am cântat umbrelor. Numai că singurătatea e mult mai rea decât moartea. Ştiam că nu voi vedea pe nimeni în spatele meu, ştiam că amăgirea se va risipi într-o clipă şi totuşi din momentul acela am devenit altul. Nimic nu mai poate fi la fel ca înainte… Acum munţii Traciei sunt şi mai goi fără amintirea pe care am sugrumat-o. Atât de goi, încât văd limpede că mă îndrept spre ceea ce am zărit acolo jos; femeile trace mă vor sfâşia în bucăţi şi mă vor arunca împreună cu lira mea în apele râului Hebrus…)

Orfeu înaintează îmbătrânit brusc. Şi-ar putea atinge nefericirea cu degetele. Pentru prima dată are dovada clară că prin trupul său nu mai curge acelaşi sânge ca înainte. Descoperă în sine o absenţă, a celui ce-a fost altădată, iar cântecul său, care înainte îmblânzea fiarele sălbatice şi domolea valurile înfuriate, într-atât era de frumos, sună acum din ce în ce mai lipsit de convingere. Pentru că, probabil, nu există speranţă a cărei rădăcină să nu fie înfiptă în memorie. Pierzându-şi dreptul la amintiri, el a pierdut totul.

Ar fi absurd un dispreţ muzeoclast care ar propovădui că între zidurile muzeelor sunt strânse lucruri moarte ce nu ne mai pot spune nimic, şi totuşi încă o dată voi declara că marea, ţărmul, pescarii, simplitatea cu care ei deosebesc, ca şi Ulise la bătrâneţe, ceea ce merită să fie statornic de întâmplările efemere, toate mă învaţă aici mai mult. Niciunul dintre zeii grecilor n-ar fi atât de elocvent ca motivele ce mă leagă de un loc ca acesta în ciuda izolării sale. Nu m-am apropiat încă de data plecării şi am şi început să mă întreb dacă voi mai reveni. Cineva îmi vorbea ieri despre gândul pur, ce se hrăneşte din sine însuşi până la dispariţia totală a oricărei implicări personale. Dacă aş accepta aceasta, ar trebui să socotesc detaşarea de orice emoţie o formă necesară de modestie şi de adevăr.

Dar niciun adevăr nu mă răscoleşte dacă nu-l înţeleg şi cu inima. Nu vreau să ascund că mă refer la moarte tocmai pentru că mă tem de ea, după cum dragostea îmi îngăduie să mă uit la lucruri cum simt că mă voi uita la mare în ultima zi. Şi dacă m-aş sui, când va răsări soarele, pe dâmbul din capătul golfului, acolo unde o stâncă spălată de valuri copiază *începutul lumii* a lui Brâncuşi, aş descoperi tot ce gândesc în ritualul bărcilor pescăreşti. Repet un lucru pe care acum l-am înţeles bine. Greşeala neoclasicismului, cu statuile sale pictate sau cioplite după modele antice e greşeala lui Orfeu. Din moment ce nu mai avem sufletul vechilor greci, e inutil să le imităm arta, deoarece şi în artă privirea înapoi ucide dacă n-are conştiinţa ireversibilului. Din acest punct de vedere nu există întoarcere decât pentru a pustii. Faust a făcut o experienţă revelatoare, rămânând cu braţele goale când a vrut să smulgă umbrelor frumuseţea care împinsese mii de corăbii pe mări. Euphorion, fructul pasiunii sale, e un geniu fără aripi. Vrea să zboare, dar saltul îi aduce moartea. E tot ce-a mai putut reînvia din Icar drumul spre ruinele vechilor temple greceşti; deşi, ajungând la Napoli, şi noi suntem tentaţi să urmăm exemplul lui Petrarca despre care se povesteşte că ar fi cutreierat adesea prin împrejurimi, cu un manuscris al *Eneidei* în mână, pentru a identifica locurile descrise de Vergiliu.

Î abisul în care a coborât, cerând trecutului imposibilul, Orfeu n-a descoperit, poate, decât propria-i moarte. Ieşind spre lumină, vroia să uite frigul acestei descoperiri; ea îi umplea ochii de întuneric şi urechile cu o linişte insuportabilă prăbuşind întreg timpul în clepsidră de unde vântul spulbera nisipul astupând şi viitorul său mormânt… Iar el n-a îndrăznit să se uite înapoi până ce zorii tulburi nu i-au dat curaj… Restul e poveste. Singura realitate rămâne ploaia care spală afară zidurile de întuneric…

Belerofon

Unmonstruparesăfieinerentunuilabirint.

Înșă Belerofon era singur în aintea de a învinge Hi

mera. Deșertul prin care era tăcea și tespresfârșit

ulviețiisalleșicare,seîntțelege,nuestedecât

melancolia sa inconsolabilă, ni-l arată ducând d

u-și păstrează capacitatea de a se mișca. Acest episod l

acarefaceallaziHomerni-lapropiemaimultdec

În mod normal, n-ar trebui, îmi spun, decât să întind mâna spre crengile pline de soare şi de fructe pentru a pipăi limitele fericirii. Dar nu mâna e de vină dacă ezită şi dacă, de atâtea ori, ne complicăm inutil. Adesea nu suntem în stare să facem tocmai gesturile cele mai simple. Simt că acum văd clar ce ne poate învăţa marea şi înţeleg că soarele a învins. În acelaşi timp ştiu cât m-ar costa să fiu constrâns la această singurătate. Cu ironia lui ucigaşă, Fontenelle arăta într-un sonet că dacă Apolo, alergând după frumoasa Dafne, care a preferat să se metamorfozeze în dafin decât să-l lase pe zeu s-o îmbrăţişeze, i-ar fi spus acesteia pur şi simplu că e tânăr şi frumos, în loc să-şi enumere calităţile, fecioara, în loc să fugă, ar fi întors fără îndoială capul. Lângă o mare ce te lasă să alegi între Ulise şi lotofagi, ar fi destul, deci, să solicit umbrelor Eladei gândurile care mă pot ajuta să ader cu o energie sporită la ceea ce iubesc. Să stai de vorbă cu Ulise, cu Sisif, ori cu alţii, mii şi mii, spune Socrate, să-i iscodeşti, iată o nespusă fericire. Căci, fără îndoială, ei nu te osândesc la moarte pentru asemenea fapte, adaugă el… Auzind nisipul scârţâind sub tălpile lui Belerofon, ar trebui totuşi să ne aducem aminte că

pentru omorâtorul Himerei melancolia este mai degrabă un viciu labirintic.

Există printre marmurile de după Praxitele piese care mă emoţionează profund deşi nu aparţin marii sculpturi greceşti. O tristeţe ciudată emană din ele, în ciuda eforturilor de a zâmbi ostentativ. E tocmai momentul în care Belerofon pătrunde în deşertul melancoliei sale, renegându-şi aventurile. Inima lui a sfărâmat echilibrul raţional; răspunde sfinxului *simţind;* şi amintindu-şi. Belerofon a îmbătrânit şi are senzaţia că memoria acaparează totul în jurul lui. Deşertul prin care înaintează el este timp. Istoria lumii şi istoria lui. Sensibilitatea lui monstruoasă a făcut universul friabil. Iar în urma lui statuile încep să surâdă frivol ca să-şi înfrunte oboseala. Începe lunga decadenţă a culturii greceşti. Primul care i-a anunţat amurgul a fost el, Belerofon. Pasul său ezitant se aude în aceste statui care-i evocă drumul. Tânăr, a combătut şi a exterminat un monstru teribil. Himera; un monstru de rasă divină, rudă cu sfinxul, cu cap de leu, trup de capră şi coadă de şarpe, a cărui gură voma flăcări. Apoi zeii l-au părăsit şi chiar l-au urmărit cu ură. Belerofon a vrut să se ridice cu calul său înaripat şi să cucerească Olimpul, dar zeii l-au prăbuşit, ne explică Pindar. Căderea sa încheie ceea ce biruinţa asupra Himerei începuse. Beat de victorie, Belerofon n-a recunoscut în sângele Himerei care-i mânjea mâinile singurătatea care-l aştepta. Acum aventurile şi eroismul tinereţii au trecut şi a venit momentul când el trebuie să recapituleze. Se întoarce cu faţa spre deşert şi simte nisipul prăfuindu-i obrazul…

(…Cât de tânăr eram când am plecat să urmăresc Himera! Mi se părea că goana mea pe urmele ei n-avea să sfârşească niciodată şi voi goni astfel, cu părul în vânt, cu ochii strălucitori, tânăr şi nepăsător, până la sfârşitul lumii. La ce mi-a folosit această trufie? Memoria mea plină de sânge şi de tinereţe, de eroism şi de greşeli mă înconjoară acum

din toate părţile în deşertul acesta prin care trec plin de nisip, de timpul care a fost odată al meu şi s-a transformat în nisip. Oriunde mă întorc nu întâlnesc altceva decât amintirile mele. Ele mă acoperă, se prind de mine, mi se aşază pe buze, pe degete, îmi intră în ochi, în urechi, între gânduri, între cuvinte şi nu mai pot să merg fără să lovesc o amintire, s-o fac să tresară, să mă doară, să mă urmărească. Zeii nu ştiu ce este timpul pentru că nu ştiu ce este melancolia. La ce mi-au folosit toate întâmplările prin care am trecut dacă acum mă biruie nisipul? Se vede că fiecare moarte închide un cerc… O, dacă aş mai fi o dată tânăr ca pe vremea Himerei! Dar de ce trebuie să regretăm totdeauna prea târziu? Şi doar l-am văzut pe Dionysos strângând în pumn un bulgăre de ţărână în care sângele era amestecat cu lumina. Dar atunci n-am înţeles gestul lui. Iar acum, soarele acesta în amurg îmi umple parcă mâinile de sânge. Şi umblu iarăşi cu sângele Himerei pe mâini. Mi le frec cu nisip, dar sângele nu se curăţă. Nisipul nu uită decât ceea ce vrea el. Ar fi trebuit să ştiu acest lucru când eram tânăr. Acum sunt bătrân şi sunt prea obosit ca să nu-mi amintesc totul. Obosit de greşelile mele, de memoria mea, de orgoliul meu, de Himera după care am alergat. Dar, poate, nici n-ar fi cu putinţă să-mi uit tinereţea, glorioasă prin neştiinţa ei…

Pe zei i-am ucis în mine într-o zi când am simţit că lucrurile din jur încep să mă doară dacă le ating. Şi această lumină mă doare, ca o rană a mea. Parcă prin ea mi se va scurge tot sângele. Şi n-am curajul s-o privesc direct. Eu, ucigaşul Himerei! Mi-e teama să nu văd că şi lumina e de nisip, şi soarele e de nisip, şi cerul e de nisip, iar pe acest cer steaua mea de nisip trece prin lume ca o greşeală; în vreme ce Himera renaşte, având şi ea trup de nisip, şi goneşte pe urmele mele să mă înghită. Numai nisipul ne îndeamnă să ne apărăm de moarte, celelalte lucruri ne îndeamnă să trăim; aşa spunea şi tatăl meu Sisif. Şi numai nisipul ne face să ne cernem din nou toată viaţa printre degete. Sunt destui care zic că

bătrâneţea este o treabă mai ales de memorie. Şi că singurătatea ţâşneşte dinlăuntrul nostru ca un izvor din care nu bea nimeni. Căci acum e prea târziu să mă mai gândesc la fericire. Să nu sufăr, iată adevărul spre care mă îndrept. Cât timp am fost tânăr şi învingător, totul în jurul meu era altfel. Apoi am început să simt nisipul scârţâind sub tălpile mele. Şi mă gândesc uneori că mi-aş trăi, poate, altfel viaţa dacă aş mai fi o dată tânăr ca pe vremea Himerei. Sau aceasta nu e decât dorinţa de a mai fi o dată fără trecut, arzând ca o flacără. Am crezut că umplându-mi palmele cu nisip îi voi renaşte în mine pe zei; adică nepăsarea lor, pentru că de acest curaj am nevoie. Uitând cuvântul „suferinţă" nu înseamnă însă că voi reuşi să devin nepăsător… Am cel puţin dreptul să zic că nu zeii m-au părăsit pe mine, ci eu i-am izgonit. Cum am ucis Himera… Mereu îmi aduc aminte de ea. Când sunt treaz, toată noaptea numai la asta mă gândesc.)

Înaintând melancolic prin deşert, Belerofon ştie că acesta e, de fapt, trecutul său. Şi dacă nu l-ar obseda ideea că ispăşeşte o pedeapsă pentru moartea Himerei, ar putea medita la faptele lui ca la ceva străin. Însă gândul că a fost strălucitor şi orb nu-i dă pace. S-a deschis în el un proces pe care nu-l mai poate stăpâni şi opri. Unde-l va duce? Tânăr, doborâse Himera şi, iată, sângele ei şi bucuria lui de-atunci sunt împreună aici, în nisipul prin care merge. Acum ştie că fiecare clipă când o atingi se preface iremediabil în trecut. Regăseşti apoi transformate în nisip tocmai clipele de care ai vrut să te agăţi. El a omorât Himera şi şi-a creat singur acest deşert. Şi-a irosit anii de tinereţe în isprăvi răsunătoare, dar n-a găsit vreme să se gândească la el şi să se întrebe un singur lucru: încotro alerg? Tot eroismul tinereţii sale nu i-a adus nimic în această privinţă. Alergând pe urmele Himerei, fugise, de fapt, de sine însuşi. Acum are dovada că Apolo şi Dionysos nu epuizează lumea şi viaţa. Melancolia sa nu aparţine nici unuia dintre aceşti zei şi singură

ea îl însoţeşte acum stârnindu-i amintirile ca dintr-o altă lume. Şi e cu atât mai cotropitoare şi mai umană şi mai sălbatică melancolia lui, cu cât zeii nu mai pot provoca aici nicio confuzie. Homer nu ne spune nimic în această privinţă, dar e evident că biruitorul Himerei a înţeles în cele din urmă semnul monstrului răpus. Cât de departe sunt toate orgoliile sale naive acum, când are nevoie de orgoliul sau de umilinţa unui singur cuvânt pe care să-l opună nisipului.

În timp ce Belerofon se depărtează, soarele declină la orizont şi însângerează nisipul. E o lumină atât de frumoasă, încât nu se poate stăpâni să n-o simtă şi cinică. Iubeşte această lumină care îl doare şi îi reaminteşte o vârstă când n-avea trecut. Alerga odată cu timpul, cu părul în vânt. Acum e îmbibat de memorie. Dar cel puţin a învăţat să nu mai creadă în ceea ce nu există. E pustiu şi liber.

Proteu

Acest zeu se metamorfozează, după cum se știe, în

foc, pământ, apă sau în diverse animale ori de cât

e
o
r
i
v
o
i
a
s
ă
s
e
s
u
s
t
r
a
g
ă
î
n
t
r
e
b
ă
r
i
l
o
r
p
u
s
e
d
e
m
u
r

itorii. Nisepovestește în *Georgicele* că putea afi

s
i
l
i
t
s
ă
r
ă
s
p
u
n
d
ă
n
u
m
a
i
d
a
c
ă
e
r
a
ț
i
n
u
t
s
t
r
â
n
s
,
o
r

i c â t e s c h i m b ă r i p a r c u r g e a . D u p ă a l ț i i a r f i f o s t

nuzeu, cireegeeegiipteean.

Unamuno aminteşte undeva cazul unui bătrân spaniol care la vederea oceanului a căzut în genunchi, fericit că n-a murit înainte de a vedea o asemenea minune. Dar, adaugă Unamuno, dacă bătrânul ar fi rămas în acelaşi punct, minunea ar fi încetat să mai existe şi odată cu ea încântarea. Aici se ascunde, cel puţin pentru mine, un neadevăr. Minunea există tocmai pentru că, rămânând în acelaşi punct şi uitându-mă cum se înalţă soarele pe cerul încă nedecis, văd toate acestea parcă pentru prima oară; şi ştiu că, de fapt, nu încântarea de moment mă interesează, cât bucuria de a-mi enumera certitudinile. Să izbutesc să văd acelaşi lucru cu o emoţie mereu nouă, iată începutul unei înţelepciuni anevoioase căreia aş vrea să-i epuizez toate resursele. Proteu mi se pare un zeu trist. Fiecare formă nouă a sa se sustrage unei întrebări, e o fugă din faţa sfinxului. Abia trăieşte un timp liniştit şi simte din nou răsuflarea sfinxului pe

urmele sale. Trebuie să fugă. E osândit să rămână un vagabond. Oricare dintre cei veniţi să-l caute în insula unde dormea într-o grotă, putea să-i vorbească astfel…

(…Până şi marea are o limită, un loc unde goana valurilor încetează, unde poate creşte o floare şi poţi săpa un mormânt: ţărmul. Dar tu ce speranţă ai, Proteu? Truda de a face ceva care să dureze abia începe acolo unde tu renunţi şi pleci mai departe. Priveşte afară. Pe ţărm există toate lucrurile ce te-ar putea împinge să ridici o piramidă. Nisipul, soarele şi singurătatea în care inima oamenilor bate altfel decât a voastră, a zeilor, iubind cu atât mai mult viaţa cu cât totul vorbeşte despre gloria ei trecătoare. Dar tu n-ai nevoie de piramidă. Tu fugi. Trăieşti ca o fiară urmărită de sfinx, nu ca un zeu. Un zeu s-ar opri şi ar zâmbi. Dar tu fugi din faţa sfinxului. Mă uit la tine cum arzi de nerăbdare să te smulgi din braţele mele cum încerc să te întreb ceva. Te voi strânge însă până îmi vei răspunde. Nu e firesc să se întâmple astfel lucrurile între un muritor şi un zeu, dar tu nu eşti un zeu obişnuit…)

Valurile înspumate lovesc în continuare ţărmul. Ţărmul, eşecul mării, ar spune Proteu. El e profund anti-clasic. Fuge pe o elipsă şi de aceea vom întâlni în acest vagabond un zeu baroc.

(…Alergătura mea continuă porneşte, de fapt, din oroarea ce mi-o dau lucrurile care mor. Simt cum fiecare clipă moare în braţele mele. Şi atunci mă îneacă un dezgust profund care mă face să azvârl cadavrul acelei clipe şi să alerg mai departe. Speranţa mea este să se termine odată această nebunie. Dar clipa în care m-am gândit astfel a şi murit şi trebuie să mă despart de ea. Poate că voi lua totul de la capăt la pasul următor. Alt zeu în locul meu s-ar opri, fireşte, şi ar surâde. Şi cu aceasta şi-ar construi piramida, cu toate că un zeu nu are nevoie de aşa ceva. Eu sunt însă un zeu cu

înclinaţii omeneşti pentru că ştiu totul despre cei care fug de memoria lor. Nu mă pot ascunde într-un surâs. Mă ascund în fuga mea continuă. Oroarea de ceea ce moare mă urmăreşte ca o fiară, gata să mă sfâşie dacă aş renunţa la alergătura mea. Mă tem să-mi privesc îndelung chipul în apă. Mă tem să nu observ şi pe faţa mea timpul…)

Iată deci condiţia eternităţii, spune Proteu. Schimbarea perpetuă este soluţia, nu piramida. Nemurirea lui este o eternă succesiune de măşti. Se neagă pe sine tot timpul şi se hrăneşte din această negaţie. Şi, dintr-un punct de vedere, pare chiar să aibă dreptate. Nu este infinitul o negaţie continuă a finitului? Din ce este compus acest infinit care ne obsedează dacă nu din nesfârşite lucruri finite? Dintr-un număr nesfârşit de morminte şi naşteri. Dar eternitatea lui Proteu e o sumă nesfârşită de renunţări. Destinul său se apropie numai aparent de cel al lui Sisif. În timp ce la Sisif a trăda înseamnă a se opri, la Proteu muntele s-a născut din trădare. Fuga nu este stânca sa, ci preţul plătit pentru că nu crede în nimic. Fugarul se odihneşte puţin în pielea sa nouă şi apoi constată că trebuie s-o părăsească şi pe aceasta. Se aud paşii sfinxului. Şi e din ce în ce mai evident că, spre deosebire de Sisif care-şi rămâne credincios, Proteu va rătăci continuu în această trădare de sine. Locuinţa lui va fi tot timpul provizorie pentru a putea fugi fără păreri de rău. Iar fiecare plecare e o mască aruncată pe un mormânt; după care va începe o nouă existenţă provizorie. În vreme ce doarme în grota unde şi-a făcut obiceiul să se retragă ziua, e gata în orice moment să se lepede de sine. Tezeu? Nu, lui Tezeu nu i se poate imputa totuşi decât gustul aventurii şi lipsa de pasiune pentru trecut; în schimb acest zeu şiret şi versatil face cu ochiul ca un cabotin de câte ori îşi schimbă masca. Proteu se dezice de orice ameninţă să devină statornic. După el pericolul este „a crede”. Iată scepticul perfect şi mizerabil.

Cred că şi oţetarii din faţa casei sunt îmbibaţi de sare. Atât de mult totul îmi reaminteşte vecinătatea mării. Şi totuşi cea mai importantă descoperire făcută aici e împotriva mării pe care am început s-o îndrăgesc. Sunt însetat de zările ei doar atât cât să mă bucur că sunt pe un ţărm, căruia îi voi rămâne credincios, ca tuturor certitudinilor, câte le am. Pe Tezeu prefer să-l urmăresc ca Ariadna, de pe ţărm. Nu aştept nimic de la corăbii şi nici de la valurile ce spumegă în urma lor… Proteu s-ar putea revendica antidogmatic. Dar reversul dogmatismului nu trebuie să fie pustiul. De ce nu m-aş opri la un răspuns în care cred? Şi oricum, fuga de întrebări reprezintă cel mai deplorabil răspuns. Nimic n-are vreme să rodească sub zodia lui Proteu decât frica de propria singurătate, desolidarizarea de propriile-ţi adevăruri, ipocrizia cameleonului sau, citându-l pe Bacon, înţelepciunea crocodililor care plâng devorând…

Z
e
c
e
a
n
i
m
a
i
t
â
r
z
i
u
d
u
p
ă
c
e
„
c
e
i
ș
a
p
t
e
î
m
p
o
t
r
i

va The bei” a u f o s t î n f r â n ț i , u r m a ș i i l o r d i r e c ț i

, pentru a răzbuna moartea părinților lor, au org

anizatonouăexpediţiecontraThebeiieşindvic

Dezvoltând un gând pe care mi-l sugerează această zi de vară limpede, cred că *David* al lui Michelangelo nu e străin de regalitatea calmului lui Apolo. *Il Gigante,* cum numesc florentinii statuia, ar putea satisface cele mai înalte orgolii ale artei greceşti, în timp ce în *Pietà Palestrina* sau în *Pietà Rondanini* dispar proporţiile clasice iar paşii dibuitori de pe soclu pătrund în ţinuturi necunoscute ale artei unde sfinxul se aude întrebând din nou. În ce mă priveşte, prefer aceste Pietà unde barocul se dezice de Renaştere. Şi mi se pare ciudată această preferinţă numai dacă mă gândesc că, mai mult decât ruine, grecii ne-au lăsat o mare admiraţie pentru rigoare. Camus spune undeva că avem nevoie de o patrie şi de călătorii. Când adaug, eu mă mulţumesc cu o patrie, înseamnă că ştiu bine cât mă costă incertitudinea. Nelăsându-l pe Ulise să întoarcă spatele Ithacăi, Homer l-a împiedicat să se rostogolească în neant. De altfel, nu e unicul exemplu în care grecii se feresc de fascinaţia prea asiduă a necunoscutului. Prin *epigonos* ei înţelegeau *descendent,* fără ca noţiunea să implice o ironie. Mai mult, epigonii au reuşit ceea ce nu reuşiseră înaintaşii lor, să învingă Theba.

Exploratorul e un Oedip însetat de mister, care nu acceptă sinuciderea sfinxului ca victorie; el refuză să se oprească la Theba chiar dacă i se oferă tronul. În schimb, Sisif devine după prima rostogolire a stâncii propriul său epigon. Exploratorii sunt pionieri ca şi cuceritorii. Dar cei ce populează aceste teritorii şi le fac să rodească sunt epigoni. E lesne de

înţeles că n-ar putea exista o lume alcătuită numai din pionieri. Tot ce-a fost smuls necunoscutului s-ar sălbătici la loc. Teama de a fi *descendent* e absurdă. Ironiile contra epigonilor vor să lovească, de fapt, în gestul care mimează uimirea exploratorului în loc să facă, după puterile sale, terenul să rodească. Ezit să cred ce zicea Delacroix, că geniile nu se afirmă prin noutatea ideilor, ci prin acea idee fixă că nu s-a spus destul ceea ce s-a spus, dar e aproape sigur că fără epigoni pământul s-ar părăgini. Exploratorul nu ştie să spună: rămân. Destinul lui e al unui solitar căutând mereu drumuri care să-l ducă în necunoscut. Întrebat de ce a escaladat Everestul, Hillary a dat o explicaţie convingătoare: pentru că el există. Însă pământul are nevoie şi de dragoste, de inşi care să se oprească pentru a iubi. Dragostea o aduce epigonul. Vocaţia acestuia e să nu ajungă niciodată primul şi să se despartă greu. Dacă se aşază între ruine, le va îngriji sau va reconstrui casa dărâmată a exploratorului. Şi totuşi de atâtea ori a fost nedreptăţit şi dispreţuit. Chiar pionierul a trebuit să plătească acest tribut când n-a ajuns primul; după drumul halucinant la Polul Sud, unde a găsit fluturând drapelul înfipt de Amundsen cu câteva zile înainte, Robert Scott a murit îngheţat în zăpadă scriind pe ultima pagină a jurnalului său: E îngrozitor să trăieşti într-o lume în care numai cel dintâi contează… Acest strigăt spune singur destul despre imoralitatea obişnuinţei de a judeca totul ca la cursele de automobile… Pe de altă parte, dacă se instalează între ruine, un creator autentic o face doar pentru a clădi cu ele altceva decât a fost edificiul iniţial. Ar trebui să mă refer iar la iluzia neoclasică de a recupera Elada. Şi la faptul că singurii care au făcut, într-adevăr, să strălucească din nou soarele elenic, au fost cei care au vorbit despre apusul său ineluctabil. Dar vreau să spun altceva; că riscul de a se înşela neînţelegând la timp o noutate le apare unora azi infinit mai grav decât acela de a linguşi o prostie. Explicaţii există şi au fost adesea invocate; erorile de comprehensiune săvârşite în trecut au

alimentat o atitudine dispusă, uneori, să accepte şi impostura din teama nemărturisită de a nu greşi negând noutatea. Consolarea pentru frica din avanposturi s-a găsit într-un dispreţ sporit pentru epigon, uitând că pionierii n-au totdeauna timp să-şi desăvârşească victoria şi uneori nici măcar n-o obţin. În fond, nici nu există, poate, un epigon absolut. Nimeni n-a spus mai bine acest lucru ca Borges când afirma că un scriitor al secolului nostru copiind *Don Quijote* cuvânt cu cuvânt ar scrie, totuşi, altă operă decât Cervantes.

Fiecare clipă îmi repetă că Anteu este un epigon demn de invidie. Nu trebuie să mă tem de acest cuvânt pentru că nu trebuie să mă tem de dragoste. Şi dacă aş crede în gesturi, m-aş trânti în iarba şi pe nisipul acestei veri să mă umplu de amintirile ei, să-mi satur setea de dragoste şi de consecvenţă. Tot ce râvnesc se află în ceea ce Ariadna murmură din nou: Aceasta-i menirea mea şi a dragostei, să dau oricărui labirint o ieşire… Lumina care îneacă oţetarii e caldă ca o mângâiere. Şi ţâşneşte parcă din ceea ce simt în această clipă, fremătând şi respingând încă o dată lecţia amară a indiferenţei.

Fata Morgana

Pirami delesunt goale, repetă unii cu încăpă

ț
â
n
a
r
e
ș
i
t
r
i
s
t
e
ț
e
,
î
n
v
r
e
m
e
c
e
D
o
n
Q
u
i
j
o
t
e
,
f
e
r
i

citșierroic, pornește, scoțându nstrigăt de etri

umf, spre altă moară devânt. Îndoi elile ca și ilu

zilelesesîntâlnescînvârfulpiramidei.

Zeul liniştii, Harpocrate, era, se crede, de origină egipteană. În Grecia şi la Roma statuia lui era de obicei aşezată la intrarea templelor, aceasta putând să însemne şi invitaţia de a nu vorbi în templu, dar şi de a nu vorbi despre zei altceva decât ce permit legendele. Poate că nici despre moarte n-ar trebui să

vorbim altceva decât ne îndeamnă viaţa. Abia piramidele ne amintesc cât de fragili suntem; ele care au promis veşnicia. Dar măreţia unei piramide nu stă în arta ei, ci în himera şi zădărnicia ei. Îngropându-l pe Polinice, Antigona presară pământ şi peste propria ei teamă de moarte. Căci ceea ce ne separă de celelalte animale sunt şi mormintele în care ne îngropăm morţii. Şi nu e nevoie să mergem la piramide pentru a înţelege că ele n-au fost construite în primul rând pentru mumiile faraonilor, ci pentru cei ce le văd… În această privinţă, grecii ne pot furniza şi un exemplu negativ, pe cel al Spartei pe care n-au interesat-o decât regulile ei draconice de a pregăti roboţi; în satul prăfos rămas din vechea Sparta nu există nicio coloană şi niciun rest de statuie; pedeapsă postumă pentru o istorie clădită pe o eroare; şi una din multele dovezi că piramidele nu neagă viaţa, nu aspiră s-o uite, ci s-o apere de tot ceea ce vrea să insinueze nisipul… Şi dacă sunt dubii în ce priveşte apartenenţa piramidelor la artă, nu am nicio îndoială că arta aparţine ideii de piramidă. Nimeni nu scrie un vers sau nu pictează un tablou adevărat, dacă nu introduce în el o picătură de sânge pe care vrea s-o salveze astfel de la moarte. Gestul sibilei din Cumae, scriind pe frunzele arborelui profetic pentru a le arunca apoi în cele patru vânturi, e un gest absurd. Artă gratuită? Când prin arta sa artistul mizează totul pe soarele ce-i luminează privirea? În spatele unui strigăt tragic care invocă neantul se află aproape întotdeauna o dureroasă melancolie a vieţii. Dacă nu poate să fie etern, artistul răzvrătit împotriva morţii a vrut uneori să nu mai existe deloc. De aici o pornire nimicitoare, de a se distruge pe sine şi luciditatea care i-a descoperit adevărul. De aici nebunia de a distruge cuvintele cu care şi-a aflat moartea. De aici deznădejdea cu care îşi acuză raţiunea. De aici surâsul sfincşilor ce stau incoruptibili pe nisip. Şi tot de aici pornirea de a mutila zâmbetul acesta inaccesibil. De aici zeii şi de aici Faust şi contractul său cu Mefisto. De aici

emoţia care ne-ar putea lămuri de ce generaţie după generaţie suferă din pricina tânărului Werther în vreme ce sunt atâtea sinucideri reale despre care nu ştim nimic. De aici minciuna Fetei Morgana pe care ştiinţa a ucis-o, dar poezia se încăpăţânează s-o împingă în toate deşerturile. Orgoliul unui Nietzsche care, ros de boli necruţătoare, declara: „ceea ce nu mă omoară mă face mai puternic", nu e mai prejos de orgoliul şi de frica faraonilor. Iar sfinxul Indiferenţei, înainte de a fi paznicul piramidelor, este el însuşi o piramidă ca semnificaţie. Surâsul său metafizic s-a născut din disperare nu din dispreţ. Alt animal n-ar fi rezistat culcat pe nisipuri… Aceşti ochi pustii privesc moartea ironic numai pentru a o transforma în eroare a eternităţii, în vreme ce soarele trece deasupra unor piramide care nu ascund nimic mai mult decât o clepsidră… Dar chiar nisipul o va renaşte pe Fata Morgana.

Niciodată natura n-ar fi putut să improvizeze ceva atât de măreţ şi zadarnic cum este o piramidă. Pe ea s-ar putea săpa ambele inscripţii de la Delfi, de pe frontonul templului, „Cunoaşte-te pe tine însuţi", şi de deasupra porţii de intrare, „Cel cu mâinile necurate să nu se apropie. Departe de aici". De altfel, a doua poruncă e condiţia celei dintâi. Şi putem trece peste faptul că acum piramidele sunt goale. Nicio altă iluzie mai rezistentă la decepţii n-a creat deşertul. Celelalte dansează scurtă vreme pe nisip, se destramă în vânt, populaţii sporadice şi fictive ale deşertului, dar piramida a rămas catedrala credincioşilor în nemurire; aici au venit să îngenuncheze şi să se roage toţi cei obosiţi de nisipuri şi de frica de moarte, toţi cei care au sperat să găsească astfel curajul de a înfrunta nepăsarea sfinxului. Fata Morgana e o vestală a nisipurilor care se retrage noaptea în aceste piramide goale unde mumiile au dispărut şi au rămas să locuiască fantomele deşertului, în timp ce vârful piramidei taie ca un diamant liniştea şi moartea, rană prin care pătrunde frigul în vechile credinţe. Acest punct e

suspendat între pământ şi cer. Nu mai aparţine masei de piatră ce i-a dat naştere, dar nici nu devine aripă ca să zboare dincolo de amăgirea piramidei. E mai degrabă mormântul tuturor liniilor care au aspirat spre vârful piramidei pentru a se ucide reciproc acolo sus. Ceea ce dăinuie e o himeră înlănţuită de o stâncă sub cerul gol. E principala Fata Morgana după care am alergat, fie că am ridicat piramide, fie că ne-am mulţumit să visăm la umbra lor. Ne-am întors de fiecare dată la ea ca la o dragoste esenţială din setea cu care am vrea să ne retrăim viaţa uneori când nisipul loveşte ochii sfinxului amintindu-ne tot ce-am uitat alergând după iubiri de o zi. Căci tocmai acest punct unde piramida eşuează o împiedică să se resoarbă în nisip. El pluteşte deasupra deşertului ca o stea himerică, însă câtă vreme nu se sfărâmă şi nu redevine nisip reprezintă justificarea întregii piramide. Sisif urcă mereu din deşert spre această stea…

N-am fost capabil niciodată să discut despre moarte perfect liniştit şi fără contradicţii. Şi, probabil, ar trebui să mă mulţumesc cu gândul că în deşert piramida nu înseamnă mai mult, dar nici mai puţin, decât înseamnă catargul de care se leagă Ulise; pentru a nu ne ucide sirenele dansând pe nisip…

Trebuie să mă reîntorc la Oedip şi la sfinxul grec. Vârful piramidei e un zeu provizoriu. El mă lasă singur cu tentativele mele de a deprinde arta dificilă a măsurii, cea care îmi lipseşte de câte ori mă încurc în propriile mele declaraţii despre fericire.

Nemesis

Zeiță a măsurii, a echilibrului, Nemesis cân

tăreașifericireașineneorocirile, faptelebun

eșifărădelegile,provocândșipedeapsacuveni

tă. Așadar, ozeități necesității.

Mă gândesc încă la ceea ce mi-a povestit doctorul la care am fost azi… Eu mă luptam s-o salvez, îmi spunea el oprindu-se din scrisul reţetei, iar pe de altă parte procurorul aştepta să-i facă dosarul de trimitere în judecată unde risca, pentru crimă, chiar pedeapsa cea mai gravă. Mâinile febrile ale omului în halat alb au schiţat o întrebare în aer. Puteam să fiu indiferent? Apoi ca o concluzie. Şi totuşi pentru mine nu exista dilemă. M-am luptat cu moartea, înţelegeţi?, m-am luptat două zile şi două nopţi ca s-o salvez şi să ajungă la judecată. S-a oprit iar,

privind fereastra unde o perdea veche şi îngălbenită împiedica năvala luminii de amiază. O masă lungă cu fotolii roşii constituia tot mobilierul din bibliotecă. Stam faţă în faţă pe la mijlocul mesei. Când am intrat citea şi nota ceva în nişte hârtii pe care apoi le-a împins la o parte. Acum se uita peste umărul meu în gol şi comenta pentru sine. Aceasta e viaţa, trebuie s-o luăm aşa cum este. Era vinovată şi gata. Îmi dădeam seama că nici procurorul nu ştia ce trebuie să dorească mai mult. Să eşuez eu, ca să scape el de o datorie penibilă? Nu, fireşte, nu putea să dorească aşa ceva. Şi apoi amândoi făceam ceea ce era necesar.

Un vânt subţire încreţeşte acum suprafaţa mării. Lumina filtrată prin nori capătă o paloare ciudată. Urmăresc aceste detalii cu gândul că orice claritate presupune o suferinţă cu care a fost plătită. Dar această logică îmi întinde o capcană. Nu mă absolv astfel de orice greşeli, spunându-mi că şi ele mi-au fost necesare? În seara care stinge culoarea mării, ochii umezi ai sfinxului sunt, probabil, omeneşti. Înţelepciunea elină a spus tot ce-a crezut că vede în ei, dar a avut grijă să se oprească la timp. În locul vorbăriei despre curaj, ajunge un gest care să destrame alibiurile confortabile.

Dacă-l citim pe Aristofan, vom afla că femeile ateniene nu arătau cum ni le propun siluetele de pe friza Parthenonului; marmura a păstrat chipuri de o nobilă simplitate, în vreme ce, în realitate, se pare că atenienele nu dispreţuiau deloc, dimpotrivă, un gen de cochetărie mai puţin adecvată imaginii noastre despre gustul elin, vopsindu-şi părul în galben şi colorându-şi obrajii în roşu. Însă n-are sens să neg ceea ce îmi propune marea, în numele faptului că Afrodita n-a existat.

În timpul lui Fidias, tipul artistic al zeiţei Nemesis era încă puţin fixat; o statuie a Afroditei, operă a lui Agoracrit, a putut fi transportată în sanctuarul lui Nemesis şi socotită imagine a ei. Semnificativă

confuzie între necesitate şi frumuseţe. Căci grecii acceptă limitele nu pentru a limita frumuseţea, ci pentru a se simţi mai puternici. În acest context ar trebui să ne întrebăm de ce au făcut ei din Procust un tâlhar. Prin celebrul său pat, Procust se opunea diversităţii. Dar el nu face altceva în demenţa sa feroce decât să aplice cu mijloace brutale învăţămintele esteticii antice. Ce altceva pretinde el decât că trupul fiecărui trecător trebuie să se înscrie într-un anumit canon, având neapărat o anumită lungime? Arta elină îl obligă pe artist să măsoare. Ea pune dezordinea pe acelaşi plan cu urâtul şi sfârşeşte prin a cânta mai puţin omul şi mai mult un ideal al ei despre om. Procust are deci chipul lui Apolo şi cruzimea zeului din scena în care l-a schingiuit pe Marsyas. Dar simpla lui contestare nu e suficientă pentru a formula un alt adevăr. Ne-am fi putut opri la afirmaţia că tâlharul care ataca trecătorii între Megara şi Atena a fost numai o formă perversă, o nebunie a ideii de măsură, învinuindu-i doar metoda sălbatică, dacă sângele de pe patul lui Procust nu ne-ar fi împiedicat adesea să vedem că dincolo de negarea acestuia trebuie să se afle altceva decât triumful arbitrariului. Tot ce-a reuşit povestea a fost să ne inspire o repulsie ce se opreşte la negaţie. Or, ceea ce trebuie e nu să detestăm criteriile în sine, ci să distingem care dintre ele sunt vitale şi care aruncă în captivitate. Acuzatorii lui Socrate au avut şi ei criterii. De asemenea, Inchiziţia când l-a ars pe rug pe Giordano Bruno. La rândul lor, Socrate şi Bruno au avut şi ei criteriile lor pe care n-au vrut să le renege. De fapt, istoria rugurilor şi a martirilor omenirii este o luptă între criterii. Procust însuşi are criteriile sale. Problema e că mijloacele sale sunt respingătoare şi impun o unitate de măsură arbitrară şi aberantă. Procust a devenit astfel un coşmar al logicii şi era normal ca pe patul său, într-o Grecie în care statuile n-au sângerat niciodată, să fie adus în cele din urmă Procust însuşi, ucis de Tezeu.

S-a vorbit uneori cu o mirare pe care n-o înţeleg despre faptul că în loc să înăbuşe, să strivească arta, canonul grec i-a dat strălucire. Dar acest canon era chiar forma unui ideal de frumuseţe. Departe de a fi o închisoare, el era templul grecului. Acesta era cerul său şi până acolo voia să zboare aripa sa. Nu numai că grecul nu se simţea rob înăuntrul măsurii, al simetriei, dar îi provoca repulsie ceea ce le contrazicea. Dovadă e şi felul în care a murit arta elină, nu zguduită de revolte, ci cotropită de o tristeţe vagă şi de un surâs vag pe măsură ce artiştii din epoca de decadenţă încercau să continue fără credinţă vechiul ideal. Aripa nu s-a lovit de limitele idealului elin, vrând să iasă în afara lor, ci, obosită, n-a mai avut puterea să ajungă la ele. De aceea libertatea acestor artişti era în realitate mai redusă decât a lui Fidias şi Policlet. Pentru că lipsa de încredere a limitat cerul şi a înmuiat aripile. Dacă, aşa cum s-a spus, în această perioadă Afrodita n-a mai ieşit din mare, ci a intrat în cada de baie, Icar s-a uitat sceptic spre cer. Cerul va rămâne gol. Iar peste ruinele labirintului străluceşte un soare negru şi echivoc.

Era un tânăr cu părul grecesc ca noaptea și ochii ca ai unei fecioare. Era

f
l
e
,
s
ă
l
e
d
i
s
t
r
u
g
ă
p
r
i
n
c
u
r
i
o
z
i
t
a
t
e
.
E
s
c
h
i
l
a
r
i

scatodată să fie lins atât de mult timp încât să-l suspe

c
t
a
c
ă
d
e
z
v
ă
l
u
i
s
e
î
n
o
p
e
r
a
s
a
u
n
m
i
s
t
e
r
e
l
e
u
s
i
n
.
D

eaceeabătrânulprezicătororbTiresiasvorbeș

t e c u d o u ă î n ț e l e s u r i .

(...Puțini pricep cum a fost cu putință ce mi s-a întâmplat pe muntele Cyllene unde am întâlnit într-o zi doi șerpi înlănțuiți și i-am separat cu toiagul; imediat, m-am transformat în femeie; după o vreme am întâlnit aceiași șerpi înlănțuiți și atunci am redevenit bărbat... Cum cunoscusem amândouă sexele, am fost ales să judec o neînțelegere dintre Zeus și Hera. De atunci sunt orb; și tot de atunci am darul prezicerii. Primul semn e de la Hera, care s-a mâniat că nu i-am dat ei dreptate, al doilea de la Zeus. Întotdeauna, am observat, se întâmplă astfel. Când i-am spus lui Creon că nu va salva Theba decât dacă își sacrifică fiul, m-a rugat să ascund acest oracol. Dar ce trebuia să aleg? Să fiu urât de oameni dacă le declar adevărul? Sau vinovat față de zei dacă mint? Pe munte a fost simplu, am întins toiagul și am despărțit șerpii care se încolăceau la picioarele mele, dar mi-a trebuit mult curaj să-i dezvălui lui Oedip că e ucigașul tatălui său...)

Se întâmplă lucruri ciudate pe munţi. În copilărie, vara, când se înnegreau munţii de ploaie, stăteam uneori sub stânci urmărind cum trăsnetele lunecau pe piatra udă ca nişte reptile arzând. Şi după câte ţin minte, nu-mi era frică. Acum am idei precise despre teamă şi despre curaj. În schimb, astă-noapte n-am adormit, din nou, decât spre dimineaţă din pricina unei furtuni care a înnebunit marea. Pythia despletită, aiurând, alerga parcă prin ploaie, părul îi ardea cu flacără albă, mirosind a pucioasă, apoi se stingea, întunecos şi îmbibat de apă, şi din nou flutura incendiat, aţâţat de vânt, cum va fi fost în nopţile furtunoase la Delfi… Ni se spune că Pythia simţea adesea nevoia să-şi umezească buzele în apa fântânii Castalia izvorâtă la poalele Parnasului. Aceasta era fântână inspiratoare a poeţilor, preferată între toate de către Muze. Aşadar, oracolele nu erau decât o formă de a face poezie. Bătrânul, Tiresias nu poate nici el acţiona asupra viitorului decât în felul cum a făcut-o Homer. După termenii distincţiei pe care Malraux o operează între artist şi meşteşugar, el nu creează forme, ci le reproduce…

(…Mulţi îmi zic: Tiresias eşti un flecar căruia-i place să fie interpretul cruzimii zeilor. Dar poate fi învinovăţit adevărul? Ce fac eu altceva decât că luminez o clipă destinul cum ar lumina luna într-o noapte muntele Cyllene unde s-a petrecut întâmplarea cu şerpii? Eu nu schimb acest destin şi nici nu-l provoc. Şi puţini sunt cei care au priceput că un orb vede uneori departe numai pentru că a fost nevoit să strângă lumina în el. Când am zărit şerpii înlănţuiţi la picioarele mele am întins toiagul şi nu m-am gândit că e împotriva firii să desparţi viaţa de moarte…)

Bătrânul Tiresias a aflat, poate, pe muntele Cyllene mai mult decât vroia să povestească. El nu e străin de faptul că Oedip s-a schimbat profund după ce a aflat adevărul şi că la fel de bine cum murmura

„eu sunt fiul sorţii mele” ar fi putut spune „eu sunt fiul adevărului meu”…

(…Cei mai mulţi sunt porniţi să mă insulte. Ei zic: Cu ce-i ajută Tiresias pe cei cărora le dezvăluie o taină teribilă? Îi face mai devreme victime, îi îmbrânceşte pe drumul nefericirii lor. Cum a făcut cu Oedip. Nicio speranţă nu mai înfloreşte acolo unde vorbeşte Tiresias. Numai că la rândul meu aş putea să întreb: Vina nu l-a făcut pe Oedip mai înţelept? Lumea uitase răspunsul dat de el sfinxului…) Tiresias, bătrân nebun şi complice cu zeii, întinde toiagul şi separă ceea ce e ascuns în lucruri de aparenţe *(…M-am mai întors pe muntele Cyllene, dar niciodată n-am mai dat peste şerpi. Muntele era tăcut şi simţind cum mă dogorea soarele mi l-am închipuit scăldat de lumină până în vârf. Ultima dată m-am aşezat pe o stâncă şi am stat astfel multă vreme. M-am gândit la toate, pe urmă am aţipit şi atunci în vis mi-a apărut Apolo care mi-a spus: Tiresias, tu îi înveţi pe oameni speranţa de a refuza destinul, îi faci să vadă în vorbele tale şerpii şi îi îndemni să le despartă cu grijă şi să se ferească. În loc să îi înfricoşezi, îi faci mai puternici… Când m-am trezit mi-am dat seama după răceala mâinilor că se făcuse noapte… Poate că nu mai sunt nici zei, nici şerpi pe munte… Trebuie să alegem singuri…)*

Marea. Ulise. Coasta înspumată de valuri. E suficient să ridic privirea. Grecii nu trişau simţind nevoia să lucreze marmura în formele cele mai pure. Şi apoi este inexact că cele două feţe ale lui Ianus sunt la fel. Numai una nu e atentă la paşii care se aud afară.

Fiicalui Priam și a Hecubei a primit de la Apol

odarul profeției în sală Cassandrar efuzând du-idr

agostea, zeului-arefuzat putere a de a-şi convin

gesemenii, deafi crezută. În acest circumstan

ț
e
,
e
r
a
f
i
r
e
s
c
c
a
d
a
r
u
l
s
t
e
r
i
l
f
ă
c
u
t
d
e
A
p
o
l
o
s
ă
d
e

E o nebunie să mori de frica morţii, zicea Seneca. Lumina acestei veri spune mult mai convingător acelaşi lucru. Şi poate că de lucrurile ce ne vorbesc despre o trecere limitată prin lume trebuie să ne apropiem cu mai multă pasiune decât de piramide, tocmai pentru a preţui viaţa şi a-i da o justificare. Soarele înălţat deasupra golfului se revarsă generos într-o dimineaţă aurie şi aş fi putut să constat strict acest fapt esenţial şi să-mi spun că dincolo de el nimic, în fond, n-ar trebui să mai aibă importanţă, dar simt nevoia să adaug: ba da, există ceva şi mai important decât o dimineaţă plină de soare, să nu uit că o voi pierde şi nu vreau s-o arunc goală pe nisip. Chiar înăuntrul fricii de moarte vreau să găsesc puterea de a iubi cu patimă ceea ce e în jurul meu. Ca orice iubire şi aceasta e crudă. Şi mă gândesc la tribulaţiile Cassandrei numai pentru a înţelege şi mai bine cât de necesară îmi e această foame a inimii…

(…Sunt înlănţuită de viitor ca de o stâncă, îl întrevăd fără să-l pot înrâuri în niciun fel. Şi, în acest timp, cei din jur mă socotesc nebună, râd şi mă batjocoresc pentru tristeţea mea. În zadar am

încercat să-i conving pe troieni ce se va întâmpla dacă fratele meu Paris o va răpi pe frumoasa soţie a lui Menelau. Troia nu vrea să asculte plânsul meu. Respingându-mă pe mine îşi închipuie că respinge destinul. Vai, părul meu despletit, nebunia mea, vorbele mele nu-i sunt de niciun folos. Sunt vorbele unei nebune. În clipa când Apolo a hotărât să nu pot convinge pe nimeni, el ştia că numai în felul acesta viitorul devine destin. La ce i-ar folosi lui Sisif să stau lângă umărul lui şi, în clipa când se încordează să-şi împingă stânca, să-i şoptesc: Zadarnic tot chinul tău, Sisif, stânca se va prăbuşi în vale îndată ce vei ajunge în vârf! Sisif ar întoarce spre mine ochii săi în care speranţa luceşte ca măslinii la răsăritul soarelui şi s-ar uita cu milă înţelegând că soarta mea e să rămân în vale, să n-am puterea şi curajul de a sui niciun munte. Şi mi-ar spune: Cassandra, eu ştiu că într-o zi se va întâmpla ceva pe vârful muntelui. Dar faptul că am suit acest munte mă deosebeşte de tine. Tu stai şi plângi pentru ce se va întâmpla într-o bună zi acolo sus, dar ce-ai zice dacă pruncii înainte de a învăţa numele mamei lor ar învăţa numele morţii şi ar începe să bocească? Pentru tine, Cassandra, nu mai e nicio deosebire între viitor şi trecut… Şi ar porni iarăşi pe potecă în sus. Da, soarta mea e să rămân în vale şi să văd numai nenorociri. Dar cel mai mult mă face să sufăr faptul că nimeni nu mă crede, că viaţa mea se goleşte zadarnic. Apolo a săpat o prăpastie între mine şi lume…)

Chemându-i pe cei din jur să le arate ceea ce vede ea, Cassandra îi cheamă între ruine. Dacă ar fi trăit în secolul lui Pericle, ar fi întins braţul spre Acropole: Priviţi, visul lui Fidias va ajunge între ierburi putrezite prin care mişună şopârlele! Priviţi acele coloane prăbuşite şi sfărâmate pe jumătate dacă vreţi să vedeţi cum va arăta frumuseţea elină! Zeiţa frumuseţii e o biată fecioară de marmură pe care o vor spăla ploile până ce-i vor şterge trăsăturile! Voi care cântaţi între marmurile

Parthenonului, opriţi-vă o clipă să auziţi cum şuieră vântul printre ruine!… (Dar de ce s-ar fi oprit? Ruinele Parthenonului au influenţat lumea cel puţin tot atât cât Parthenonul neatins de vreme!)…

Iată o dramă în care nu găsim niciun sprijin. Căci există dureri în miezul cărora, nemaiavând nimic, putem câştiga totul. Dar suferinţa Cassandrei e goală de orice speranţă. Un zeu sau o fiară ucide timpul înainte de a sosi în inima ei. Şi nu compasiunea ne poate apăra. Compasiunea are nevoie de viitor. Ca şi dragostea. Darul lui Apolo este de o nesfârşită cruzime şi trebuie să ignor sau să refuz această profeţie care ia totul fără să dea nimic în schimb. Să mă acuz că vreau astfel o fericire lipsită de puterea de a mângâia, de a înţelege fi de a suferi? O fericire care închide ochii să rămână singură? Pe măsură ce aş asculta glasul fierbinte şi posomorât al Cassandrei, aş vedea tot mai clar că ea stă cu mâinile goale, într-o aşteptare fără iluzii, ca în povestea Danaidelor osândite să umple cu apă un butoi fără fund. Şi n-ar avea ce să-mi şoptească decât un gând cu care nu am ce face: Priveşte această mare şi această dimineaţă care va semăna cu una ce va fi ultima! Ascultă sunetul valurilor şi închipuie-ţi că ai venit să priveşti toate acestea după moartea ta! Vei avea atunci ca mine un suflet bolnav care nu mai e liber să vadă lucrurile aşa cum sunt. Să vezi şi inima ta să compare. Să le vezi şi să te simţi ca şi cum ai fi propria ta fantomă care se bucură de soare şi suferă din pricina lui, pentru că îi aduce aminte… Să mori cu ochii plini de soare şi de amintiri… Când vei pricepe ce înseamnă toate acestea, vei simţi ca şi mine ce-a vrut Apolo…

La polul opus lui Don Quijote se află, deci, aceşti ochi trişti ai Cassandrei. Ei ar ruina această dimineaţă însorită în care nimic nu mi se pare mai ilogic şi mai departe decât moartea şi în care revin, poate, ca marea spre aceleaşi stânci, dar o fac pentru că ele dau un sens vieţii mele… Celebrul *carpe*

diem al lui Horaţiu n-are, desigur, nimic comun cu frigul resimţit de împăraţii romani de după Marc Aureliu care, persecutaţi de nesiguranţă, se aplecau cu violenţă să epuizeze prezentul de toate voluptăţile posibile. Şi de ce m-aş justifica pentru faptul că iubesc viaţa? De ce-aş spune „nu" unor zile cu care nu mă voi mai întâlni? Vreau să fiu liber să regret fiecare despărţire.

Nu uit totuşi că Troia avea să fie distrusă de scepticismul celor care o considerau pe Cassandra nebună. Scepticismul surâzător, grăbit să nege, o închide pe Cassandra în turn şi, apoi, va deschide singur porţile înaintea calului de lemn. Ştiu, aşadar, pentru ce detest scepticismul care pândeşte dincolo de pasiunea acestor ceasuri când doresc până la durere să mă risipesc în realitate, liber de orice tristeţe. Negaţia îmi poate arăta ce nu vreau să fiu şi ce nu vreau să fac, ce-mi repugnă şi ce dispreţuiesc. Dar trebuie să ştiu ce vreau să înflorească în ceea ce apăr. Între ruinele unei negaţii se impune o afirmaţie. Sfinxul aşteaptă un răspuns. Şi dacă întrebarea sfinxului este aceeaşi, de fiecare dată e alt destin în joc.

Heracles

Povestea despre cămașa lui Nessos și despre f

elul încarea murit Heracles ede ajunsdecunoscu

tăpentruaafla înea unadevărcaresserăsfrângeș

ia supra celor întâmplate înaintea.

În conflictul cu monştrii, Heracles n-are nimic divin în înfăţişare şi mijloace şi tocmai aceasta ne satisface raţiunea. Mă uit la linia tremurată a coastei, dogorită de flacăra albastră a mării, şi nu întâmpin nicio dificultate să înţeleg ceea ce-l mână înainte în aventurile sale. El corespunde nevoii noastre de claritate. Cândva mi-l închipuiam ca un munte de muşchi în care abia lucea o fărâmă de inteligenţă câtă să lumineze victoria braţelor păroase ale eroului. Se insinua în această părere şi un

oarecare dispreţ romantic. Mai târziu mi-am dat seama că Heracles s-ar putea ascunde sub muşchii oricăruia dintre sfinţii pictaţi de Michelangelo pe plafonul Capelei sixtine. Şi dacă aş întâlni o statuie a Afroditei, cum mi-am imaginat-o adesea, cu părul lung, prolix şi cotropitor, un păr torenţial şi absurd semănând cu stânca din care se desprinde corpul şi, de fapt, roca însăşi nefiind altceva decât părul zeiţei, un păr mineral, luxuriant din care ea se naşte şi în acelaşi timp moare, mângâindu-i trupul la naştere şi în acelaşi timp sugrumând-o, atunci n-aş ezita să spun că frumuseţea şi forţa pot uneori muri la fel. Afrodita a fost răpusă de propriul ei surâs; iar Heracles, dacă e adevărat ce povestea Filoctet după ce a fost adus la Troia din insula unde îl abandonaseră grecii datorită rănii sale rău mirositoare, a murit pierzând o singură luptă, aceea cu sine însuşi…

(…Cămaşa înveninată a centaurului Nessos i s-a lipit de corp lui Heracles, îndată ce a îmbrăcat-o, şi a luat foc. În zadar şi-a smuls carnea ca să scape de această cămaşă ucigătoare. Flăcările pătrundeau prin răni până la oase. Văzându-şi sfârşitul aproape, Heracles şi-a înălţat atunci singur un rug. I-a încredinţat-o pe Iole fiului său şi mie mi-a dăruit arcul şi săgeţile sale. Mi se rupea inima văzându-l cum se pregătea de moarte. Era în jurul lui o lumină roşie, orbitoare din pricina cămăşii care ardea încă; o otravă luminoasă şi fierbinte îi curgea în sânge, scoţându-l din minţi. Când a aprins rugul şi s-a urcat pe el a intrat parcă într-un fel de nebunie a luminii ce ne-a zăpăcit de tot. El, care dispreţuia suferinţa, a murit în chinuri îngrozitoare, răcnind de se cutremurau arborii din apropiere. Nu mai era strigătul ce înfricoşase odinioară leul din Nemeea, ci răcnetul unui om care s-a trezit singur în faţa morţii. Crezuse că puterea sa n-are margini şi iată că moartea i le-a arătat în sine însuşi. Zeii n-au niciun amestec aici. Acolo pe rug era un om care suferea. Singur el şi focul. Dar ce-au fost biruinţele

lui dinainte? Doar o amânare a acestui moment? Nu, nu se poate, mi-am spus mereu cât am stat pe insula Lemnos…)

Aşadar, chiar dacă Heracles este un semizeu, muncile lui aparţin unui om care sângerează, schimbă lucrurile prin efort, nu numindu-le altfel. Pe urmele lui umblăm printr-o lume de zei, dar făcută astfel încât omul poate transforma pământul într-un paradis.

Heracles alungă monştrii sau îi ucide, după care se odihneşte sprijinit în măciuca sa acoperită în parte de pielea leului din Nemeea şi ţinând în mână merele din grădina Hesperidelor cum îl înfăţişează cea mai frumoasă dintre statuile sale datorată atenianului Glycon şi descoperită în Cinquecento la Roma. El încarnează un principiu de ordine al lumii elenice. Tot ce e urât pentru gândirea greacă e pentru el monstruos. Tot ce e iraţional e demn de dispreţ. Tot ce e accidental trebuie suprimat. Acest bastard divin are ferocitatea purităţii. El e la fel de intolerant ca şi Platon în Republica sa. Curăţă acropolele de monştri pentru a putea fi clădite pe ele templele greceşti. Şi oricât ni s-ar părea de ciudat, între acest gladiator primitiv şi Parthenon e o strânsă legătură… Elada îşi afla echilibrul între zei şi monştri. Fiară e sfinxul, fiară Minotaurul, fiară labirintul, fiară Himera; şi chiar lumina care îl ucide pe Icar; fiară e aventura pentru Ulise. Grecul antic e sfâşiat între bestii şi idealul olimpic. Heracles se bate pentru a-i întări încrederea; se luptă pentru seninătatea pe care o va arăta mai târziu marmura; înlătură monştrii din calea zeilor şi a oamenilor.

Fireşte, ne impresionează această lume elină care numai în jurul bătăliei de la Salamina a putut să amestece trei glorii ale spiritului; Eschil a luat parte la luptă, Sofocle a dansat la serbarea victoriei, iar Euripide s-a născut chiar în acea zi. Dar ridicând în picioare toate coloanele dărâmate, reaşezând statuile

pe soclu, am rămâne în următoarea clipă descumpăniţi. Fericirea elină ne-ar strânge, ne-ar sugruma. A o invidia ar fi o eroare. Şi pe urmă ea n-a fost nici pentru greci aceeaşi. Heracles se comportă ca şi cum ar fi singur în faţa lumii. Spre deosebire de Belerofon, el practică o înţelepciune care se rezumă la gesturi. După ce a omorât un monstru se spală pe mâini şi nu se va mai întoarce asupra acestui moment decât pentru a se lăuda cu isprăvile sale. Totdeauna gata să înlăture un accident al realităţii, să înfrunte o primejdie şi s-o biruie, n-are vreme să *simtă.* E un reprezentant al acţiunii. Adevărata măsură umană, pare să spună el, nu o dă sensibilitatea, ci acţiunea. Dar oare pot fi despărţite braţele de inimă? Cu ce este mai puţin umană singurătatea care întreabă decât mâinile lui Heracles care-l ridică pe Anteu în aer? De ce m-ar umple Heracles de entuziasm mai mult decât Oedip de respect? Adevărul nu cere o vitejie mai mică decât aceea de a ucide un monstru. Heracles răspunde *altfel* sfinxului, dar nu *altceva* decât Oedip. Braţele lui glorifică acelaşi răspuns pe care-l glorifică sensibilitatea lui Oedip şi sculptura greacă în epoca ei de aur. Numai că inima lui Oedip ţine minte totul şi reia mereu întrebările de la capăt, în vreme ce Heracles, după ce a omorât un monstru, l-a uitat. El nu *cunoaşte* lumea, n-o bombardează cu întrebări, ci o ia în stăpânire şi o purifică. Se simte bine într-o natură frustă, ca aceea invocată de Rousseau. Un Heracles într-o seră ar fi ca un leu închis într-o cuşcă. O natură elementară, da, însă nu în sensul unui delir vegetal edenic, plin de parfumuri sălbatice şi aţâţătoare; natura în care acţionează Heracles n-are nimic romantic în ostilitatea ei; iar el purifică această natură nu pentru a o transforma într-un parc englezesc.

Heracles face ordine raţională în jur cum face ordine raţională penelul lui Poussin în peisaj. Mă gândesc la *Vânătoarea lui Meleagru* pentru a o opune tabloului lui Bruegel *Vânători în zăpadă.* La

Bruegel, zăpada se transformă în lumină pe care se proiectează caligrafia emblematică a unor copaci desenaţi meticulos şi aproape carbonizaţi; lumina rece a zăpezii învăluie totul, case, vânători, câini, arbori, şi un vultur „taie orizontul diametral" ca în iernile lui Bacovia; aripile sale negre vor stârni parcă liniştea aceasta îngheţată, bântuită de mituri nordice şi aştepţi ca aerul să sângereze în urma păsării răstignite în zbor. Întorcându-ne la lucidul Poussin, să ne amintim că el ştie, într-adevăr, cum să construiască temple din arbori. Peisajul mediteranean are însă o melancolie secretă pe care penelul raţional al pictorului francez n-a reţinut-o. Şi de ce am uita că lumea clasică e plină în aceeaşi măsură de zei şi de monştri? De lucruri logice şi ilogice? De eroi ca Tezeu şi de galeriile labirintului? De discipolii lui Socrate şi de judecătorii lui? Un lac în Campania era consacrat lui Pluton, zeul Infernului. Apele lui clocite exalau miasme dezgustătoare şi vătămătoare. Lacul comunica, se credea în vechime, cu Infernul. Pe malurile lui era oracolul Umbrelor de care vorbeşte Homer şi pe care Ulise a venit să-i consulte asupra întoarcerii sale. Strabon povesteşte că totul era înconjurat de arbori al căror vârf înclinat forma o cupolă impenetrabilă razelor soarelui. Când aceşti arbori au fost tăiaţi, din ordinul lui August, aerul s-a purificat; de atunci păsările zboară fără nicio primejdie deasupra acestui lac din Campania. În Grecia există unul la fel. Lacul Stymphalis. El a fost teatrul uneia dintre celebrele munci ale lui Heracles, care procedează în lumea elină ca şi Poussin în pictură.

Meduza

Separă Meduza fusese de o frumusețe neobiș

nuitășiaavutchiarîndrăznealasă-și dispute f

rumusețeacuAtena, uitând că zeii sunt în aceast

ă p r i v i n ț ă l a f e l d e v a n i t o ș i c a o a m e n i i . Z e i ț a s -

a i r i t a t a t â t d e t a r e , î n c â t a s c h i m b a t î n ș e r p i b u

c
l
e
l
e
p
ă
r
u
l
u
i
g
l
o
r
i
o
s
a
l
M
e
d
u
z
e
i
ș
i
l
e
-
a
d
a
t
o
c
h
i

l o r e i p r o p r i e t a t e a f u n e s t ă d e a p r e f a c e î n p i a t r

ă t o t c e p r i v e a u . C e e a c e e r a u n b l e s t e m m a i m a r e p e

n
t
r
u
M
e
d
u
z
a
d
e
c
â
t
p
e
n
t
r
u
v
i
c
t
i
m
e
l
e
e
i
.

Nu vreau să-mi ascund că undeva, într-o cută intimă, când am sosit aici, mi-a surâs, împotriva bolii, ideea de a face experienţa unei singurătăţi vremelnice. Şi constat acum cât de fals ar fi să credem că în singurătate oricine nu moare sfârşeşte prin a deveni singur. Desigur, a blama singurătatea în sine ar fi un gest la fel de stupid ca acela al

perşilor de a învinovăţi marea şi de a o biciui pentru înfrângerea lor. Aristotel avea dreptate, solitarul poate fi un zeu la fel de bine ca şi o bestie. Dar pentru întâia oară mi se pare imprudent să vorbesc despre orgoliul singurătăţii. Şi tot ce simţurile mele îmi descoperă zilnic mă îndepărtează de gloria înfricoşătoare a Meduzei. Sunt aici câţiva gutui încărcaţi cu fructe care înmiresmează ultimele zile şi nopţi din august; peste foile albe cad din când în când frunze uscate; primele semne ale toamnei care se apropie; demult, din vacanţele de odinioară, sunt sensibil la acest foşnet aparte; omul, spunea Unamuno, este un animal afectiv; printre crengi, cerul atârnă decolorat de soare; probabil şi marea arată azi la fel; însă nu în primul rând ea mă cheamă acum; mă simt bine sub aceşti gutui în foşnetul cărora există tot ce mi-ar putea spune şi marea azi şi încă ceva în plus, un dor de copilărie care mă tulbură; un dor de ţărm, de obişnuit, de cei pe care-i iubesc; aici trăiesc o aventură încă şi am nostalgia lucrurilor fireşti; dragostea mea nevoită o vreme să se restrângă la lumină, la nisip, la spuma valurilor, la arbori şi stânci, ţâşneşte acum prin toţi porii şi strigă: nicio clepsidră nu e mai frumoasă ca o mână omenească din care nisipul picură cald ca o şuviţă de sânge… Dacă m-ar blestema cineva să am ochii Meduzei ar trebui să renunţ la acest strigăt, iar gândul în sine mi se pare insuportabil. În pustiul Meduzei nu există scăpare şi nu există nici dragoste; şi, poate, ar trebui să spun: *pentru că nu e*xistă dragoste…

În realitate, zeiţa a condamnat Meduza la o singurătate disperată şi iremediabilă. Privirea ei preface, ca şi timpul, totul în piatră şi nisip; în deşert. Şi cu cât se uită mai dezolată în jur, cu atât lumea e mai pustie. Dacă o floare răsare în vreme ce ea doarme, e de ajuns să deschidă pleoapele şi floarea va fi pietrificată. Meduza nu va vedea niciodată o floare adevărată, ci numai forma ei de piatră; după ce a devenit singurătate. Ea ucide lumea

privind-o. Înainte de a o îmbrăţişa, o sugrumă. Şi apoi cu oroare constată că strânge în braţe numai cadavre de piatră. Ochii acţionează împotriva inimii ei. Îşi suprimă singură orice speranţă şi chiar paşii ei otrăvesc drumul pe care rătăceşte îngrozită; acest deşert se târăşte împreună cu Meduza, în vreme ce paşii ei trec bolnavi printr-o lume atât de pustie, încât se aud şi gândurile acestei fiinţe înfricoşătoare care a fost odată o femeie frumoasă…

(…Am fost frumoasă, dar ce importanţă mai are urâţenia mea pe lângă ochii mei? Mi-e silă de cât am ucis. Şi mă trezesc gemând de frică eu, care fără voia mea am devenit cea mai temută dintre fiare… A trebuit sa văd multe ca să-mi dau seama ce se întâmplă. În ochii celor pietrificaţi e o spaimă pe care numai singurătatea văzută de aproape o poate stârni. Pentru că nu şerpii din părul meu, ştiu sigur, nu şerpii îi îngrozesc, ci ochii mei în care se cască o singurătate ce-i omoară. Le îngheaţă sângele şi îi împietreşte. Blestemată fie clipa care mi-a scos-o în cale pe Atena… Zeii nu-şi dau seama când ucid. De aceea şi când fac bine sunt cruzi. Darmite o zeiţă furioasă şi răzbunătoare… Numai cineva pedepsit astfel ar înţelege ce înseamnă să deschizi ochii şi să nu vezi nimic viu în jur… pustiu, fluturi de piatră, păsări de piatră, animale de piatră, oameni de piatră, o, cum mi-aş dori ochii tulburi ai lupului Lycaon… Umblu cu speranţa că într-o zi voi întâlni pe cineva care să nu se înfricoşeze de mine şi de singurătatea mea. Dar aş implora-o în zadar pe Atena. Ochii ei vineţi nu cunosc mila. Nu mă pot apropia de nimic fără ca acel lucru să moară. Nu pot atinge nimic fără să prefac acel lucru în singurătate. Îmi port în mine drumul. Iar ochii pietrificaţi întorc asupra mea propria mea privire. Ea mă va omorî şi pe mine… Îmi cunosc însă destinul şi-l aştept pe Perseu. Mă voi preface că dorm lăsându-l să mă ucidă şi să se acopere de glorie ducând cu el capul meu însângerat. Numai de-aş putea închide ochii în clipa morţii..!)

Sunt convins că figura Meduzei s-a născut din recunoştinţa grecilor pentru tot ce vedeau fremătând viu în jurul lor. E un gând ce trebuie rostit cât mai limpede, deoarece cu o clipă mai devreme mi s-ar fi părut, poate, fără sens să mă întreb: în ce măsură marea, zbuciumându-se undeva în apropiere, face ceva necesar? Şi cât de necesar era s-o îndrăgesc după ce toată viaţa am iubit numai munţii? Da, era necesar. Pentru ca să-mi aduc aminte lucruri pe care le uitasem sau le consideram adevăruri de rutină. Ariadna îl trimite uneori pe Tezeu înapoi în labirint. Şi Ulise rătăceşte încă. Dar totul numai pentru a ne atrage atenţia asupra unor învăţăminte. Ar fi trist să reducem istoria la partea ei epică. Sau să credem împreună cu Tucidide că suntem destinaţi să nu învăţăm nimic din ea. Deşi uneori e greu să-l contrazicem pe atenian. Dar el trebuie contrazis. Chiar când nu e vorba de istorie, ci numai de un om, iar acest om sunt eu sau altul ca mine care ar sta aici pe ţărmul acesta cu miros de alge şi de gutui verzi. E important să nu ne pierdem dreptul la regret. Pe munţi sufletul capătă o anumită familiaritate cu cerul, cu norii ce se târăsc umflaţi de ploaie peste păduri secetoase. Aici, valurile îmi arată în fiecare zi pământul, nisipul, stâncile, arbuştii arşi de soare şi umbra pescarilor care descarcă bărcile pline de peşte. Acest ţărm aparent pustiu nu e nici pe departe un spaţiu al singurătăţii, iar singurătatea nu mi-a dezvăluit decât o violentă nevoie de solidaritate. Nimic nu mi se pare mai străin decât o stare de imponderabilitate afectivă. Sfinxul stă într-un loc pustiu la porţile Thebei doar pentru ca întrebarea să se audă foarte clar. Şi poate că întrebarea lui Oedip (de ce toate acestea?) e chiar mai importantă decât a sfinxului.

Centaurul Chiron i-a dat lui Iason pemuntele

Pelionaceeașieducațievirilăpecarei-odădus

e
l
u
i
A
h
i
l
e
.
N
e
m
u
r
i
n
d
î
n
p
l
i
n
ă
g
l
o
r
i
e
,
c
ă
p
e
t
e
n
i
a

argonautii lor au avut vreme să mediteze asupra unor

r
l
u
c
r
u
r
i
l
a
c
a
r
e
,
s
p
u
n
p
o
e
ț
i
i
,
A
h
i
l
e
s
-
a
g
â
n
d
i
t
a

Într-o astfel de zi, cu nori imprecişi, deschisă tuturor posibilităţilor, se va fi întors Iason la Iolcus, douăzeci de ani după ce unchiul său Pelias uzurpase tronul tatălui său. Pelias tocmai aducea un sacrificiu lui Poseidon pe ţărmul mării când l-a văzut sosind pe Iason, care-şi pierduse o sandală pe drum. Oracolul îi prezisese să se teamă de omul cu o singură sandală. Amintindu-şi oracolul, l-a întrebat pe tânăr:

— Ce-ai face dacă ţi s-ar fi prezis că vei muri de mâna unuia ca tine?

— L-aş trimite să caute Lâna de aur, a venit prompt răspunsul.

Bătrân, Iason va regreta aceste vorbe?

(…Sunt lucruri pe care nu poţi să le uiţi, chiar dacă ai vrea. Când m-am îmbarcat cu ceilalţi argonauţi să plecăm în căutarea Lânii de aur, nu ştiam că zeii au amestecat sânge în cupa de vin pe care visam s-o duc la gură… Mă uit cum lunecă norii şi marea este la fel ca atunci când am plecat spre Colchida, iar zidurile cetăţii Iolcus se pierdeau fumurii în zare. În clipa aceea n-aveam amintiri, ci numai speranţe. Aveam Lâna de aur în mâini, ea flutura ca părul meu în vântul umed, dar soarta mea vroia să înfrunt nenumărate primejdii pentru ca să aflu ceea ce ştiu acum. Apoi am întâlnit-o pe Medeea, am iubit-o şi am avut copii cu ea. Dar

iubind-o, am iubit aventura şi crima. Când am priceput aceasta, totul era prea târziu. Fără voia mea devenisem Aventurierul. În zadar am fugit de Medeea. Ea există în trecutul meu, acolo de unde n-o mai pot alunga. Nici măcar zeii nu mai pot schimba ceva în trecut. Şi ce-mi rămâne acum de făcut decât să-mi amintesc? Lâna de aur a fost înţelesul vieţii mele. Am visat-o de tânăr, am bătut mările ca s-o cuceresc… şi dintr-odată să descoperi că visul a devenit o amintire, un loc unde nicio corabie nu va mai ajunge vreodată, dar pe care nu ţi-l poţi şterge din inimă… Sunt aproape o *amintire acum. O amintire care gândeşte şi visează ceea ce a fost. Când ţipă păsările deasupra mării, mă uit la ele lung şi aud chiotele argonauţilor din clipa plecării corăbiei noastre legendare. O, dacă aş fi lângă mine cel de-atunci, să-i strig în urechi în timp ce chiotele n-au încetat încă şi zidurile cetăţii nu s-au acoperit de pâclă: Iason, Lâna de aur este în mâinile tale! Şi dacă vrei totuşi să pleci, pentru că sângele clocoteşte în tine, măcar nu te grăbi să transformi speranţa în amintire! Nu zori corabia! Şi fereşte-te să confunzi iubirea cu crima! Amintirile vor fi mai încăpăţânate decât aceste stânci pe care le spală marea… Câţi ani au trecut de-atunci? Nu mai sunt decât ţărmul pe care stau şi amintirile care mă caută. Iar Colchida e undeva departe în trecut. Tot ce mai pot face e să-mi amintesc fiecare amănunt. Şi să-mi spun: da, eu am avut această aventură, nu mi-a povestit-o nimeni..!)*

…Pentru acest bătrân care-şi aminteşte, memoria e un izvor monoton care murmură aceeaşi poveste. Şi marea e aceeaşi… Sunt ore când ţărmul se pierde în pâcla apei, dar el îl simte ca şi *atunci*, iar vântul care ridică valuri îi umezeşte ochii, în timp ce pronunţă numele Colchidei ca un cuvânt taumaturgic împotriva unei mări goale. În ziua când nu l-ar mai pronunţa, ar muri uitându-se la stânci şi la valuri cu ochii goi, fără să priceapă prea bine ce anume îl îndeamnă să le privească…

(…Dacă există în mine o lumină, este pentru că am dorit-o şi am căutat-o. Când m-am îmbarcat, sufletul meu era plin de dorinţa de a face ceva deosebit. Nu-mi dădeam seama că în ţelul acesta mă opuneam morţii şi zeilor, dar vroiam să ţin în mâinile mele Lâna de aur… Acum sunt singur, ca o amintire care se gândeşte pe sine şi numai marea mi-e martor că toate s-au întâmplat într-adevăr. Stau pe ţărm ca să nu cred că am visat, să nu se stingă lumina dinlăuntrul meu; o lumină pe care zeii n-o cunosc şi care ţâşneşte dintr-o amintire cum ar ţâşni sângele dintr-o rană; sânge înflorit, încălzindu-mi inima la gândul că am înfruntat odată aceste valuri pe o corabie unde eram foarte tânăr. Dacă închid ochii şi ascult valurile, iau totul de la început… Şi n-am dreptul să mă socotesc trădat dacă marea îndrăgită odinioară mai există doar în mine..!)

Saturn

Saturn e unul dintre cele mai frumoase obiecte din Sistemul Solar. Deși cu ochiul liber nu se poate vedea inelul, cu un telescop de amatori acesta poate fi observat cu ușurință.

cepem. Elși-a devorat toți ifiii, cu excepția lui

Zeuscareafostascunsdemamasa Rheași, ulterio

r
,
ș
i
-
a
d
e
t
r
o
n
a
t
t
a
t
ă
l
;
a
c
e
s
t
a
s
-
a
r
e
f
u
g
i
a
t
î
n
L
a

t
i
u
m
,
a
s
t
r
â
n
s
t
o
ț
i
o
a
m
e
n
i
i
f
e
r
o
c
i
r
ă
s
p
â
n
d
i
ț
i
p
r

i
n
m
u
n
ț
i
ș
i
l
e
-
a
d
a
t
l
e
g
i
,
g
u
v
e
r
n
â
n
d
u
-
i
c
u
b
l
â
n
d
e

ț
e
.

E curios că un zeu atât de crud s-a gândit la fericire. Şi totuşi după întâmplările teribile prin care a trecut, el nu vorbeşte de răzbunare şi de revanşă. Arcadia lui e clădită pe platoul împădurit al remuşcării. (La Roma, în zilele Saturnaliilor se suspenda orice putere asupra sclavilor, tribunalele luau vacanţă şi nu era permis să se pornească război; dar Saturn devorându-şi fiii nu mai era, după credinţa lui Cicero, decât Timpul însuşi, devorând insaţiabil anii.) Ce poate dori un zeu decăzut? Să priceapă, fireşte, cum a fost învins. Ce-au opus olimpienii cruzimii? I s-a răspuns:

— Frumuseţea! Au învins nu prin forţă, ci prin frumuseţe!

— Şi ce este frumuseţea?

— Un zeu ca tine va înţelege foarte greu aşa ceva. Să zicem că lucrurile au căpătat formă şi au fost scoase din haos.

— Cum, adică, frumuseţea este ceea ce dă lucrurilor un sfârşit?

— Nu, un început. Fiecare lucru a căpătat un nume şi un chip. O lege după care există. Chiar şi tu ai recunoscut că e mai bine aşa. Dar mâinile blânde care oferă celor din Latium fericirea au ucis.

— Olimpienii nu urmăresc şi ei fericirea?

— Nu uita că numai redus la rolul de simplu muritor te-ai gândit la fericire.

— Atunci?

— Atunci înseamnă că fericirea este o speranţă şi o cucerire a oamenilor. Zeii au nemurirea, în schimb oamenii pot visa şi dori să fie fericiţi. Când Rhea ţi-a dat să înghiţi în locul trupului lui Zeus o piatră înfăşurată în scutece nu ştiai toate aceste lucruri.

— Acum le ştiu.

— În cazul acesta ar trebui să ştii şi că lumea e însetată de frumuseţe.

— Olimpienii sunt departe. Eu am venit pe pământ. Şi sunt muritor acum. Am şi eu nevoie de fericire.

— Accepţi, adică, înfrângerea.

— Nu, abia acum m-am trezit parcă din somn. Şi dacă m-a învins ceva, m-a învins frumuseţea de care-mi vorbeşti şi căreia eu îi dădeam, poate, alt nume.

— Cei care vor scormoni prin povestea ta se vor trezi cu degetele pline de sânge.

— Vreau să uit şi eu.

— Lupta cu olimpienii?

— Nu, ceea ce s-a petrecut înainte. Ca să pot da lucrurilor o formă.

— Eşti înţelept. Lumea e însetată de frumuseţe şi de aceea i-a preferat pe zeii cei noi.

(Victoria acestora ar corespunde în artă cu apariţia lui Policlet; ei au introdus nu numai cultul frumuseţii, ci şi cultul limitelor, înlăturând ceea ce era inform şi grosolan; îşi vor câştiga gloria încurajând umanul şi creând un alt sfinx pe care-l vor mâna la Theba.) „Eşti fericit?", îl întreabă Cain în poemul lui Byron pe Lucifer, iar acesta răspunde „Sunt puternic". E singurul răspuns pe care l-ar fi putut da şi Saturn înainte de a fi fost detronat.

Dar e nevoie să ne amintim că paşnica ramură de măslin a fost purtată la început de cuceritorii romani la triumfuri? Şi că pacea pe care o vestea era pacea impusă, orgolioasă a învingătorului? Sau e de ajuns ceea ce aflăm singuri de la aceşti pomi răbdători, blânzi şi calzi, cu frunzişul lucind în lumină şi zgrunţuroşi ca o piele de bivol? De ce-am săpa la rădăcinile lor, evocându-l pe Hesiod vorbind despre o vârstă de aur când oamenii trăiau, pretinde el, ca zeii, fără suferinţă şi bătrâneţe, dacă, oricum, nu-l putem crede şi nu-l putem urma? Un paradis pierdut se bazează totdeauna pe neîncrederea că ar mai putea fi cucerit altul şi nicio altă eroare n-ar descuraja mai mult mâna întinsă spre fructele acestei veri. Fericirea nu e decât o amintire tulbure,

tot ce mai putem face e s-o regretăm, iată ce spune în realitate Hesiod luptându-se cu duritatea pământului pe care-l cultiva singur sub înălţimile Parnasului şi Eliconului. Însă a accepta un paradis pierdut înseamnă pe jumătate o renunţare la efortul pentru fericirea proprie; un prim pas spre înfrângere, deoarece sunt întotdeauna mai uşor de construit edenurile fictive decât micile fericiri reale. Şi dacă mă reîntorc printre marmurile greceşti o fac fără să uit întrebările pe care această mare mi le-a pus în locul sfinxului… Marmura din paradisul elenic a zăcut în promiscuitate laolaltă cu şopârlele şi cu stafiile zeilor defuncţi… istoria au şters-o parcă ploile şi a supravieţuit numai un alb neîntinat, străin de tot ce s-a petrecut în preajmă… am uitat cine erau judecătorii lui Socrate, în schimb îl ţinem minte pe cel condamnat, e şi aceasta o ironie a sorţii care şterge numele celor care condamnă şi lasă numai numele victimelor, dându-le gloria pe care au râvnit-o ceilalţi… Cine altul decât Sisif, suind pe Acropole, ar putea să răspundă melancoliei lui Saturn? Sisif care ştie că în spatele lui pe munte e doar amintirea drumurilor străbătute…

(…Mi-aduc aminte de multe ori viaţa pe care am dus-o în Corint. Şi pe urmă îmi spun: n-are rost să mă gândesc într-una la acelaşi lucru pe care amintirea mea l-a înfrumuseţat într-atât, încât nu mai ştiu ce mai e adevărat şi ce nu. Îmi pare rău după tinereţea mea, dar şi zeii au consimţit că lucrurile au nevoie de legi. Trebuie să ridic ochii spre muntele meu. Să privesc culmile orbite de soare şi să mă bucur de urcuşul care începe. Saturn a coborât ca şi mine pe un munte, i s-a dat o stâncă pe care s-o urce, aşadar trăieşte şi speră. O fericire curată e numai o şansă de viitor. În urmă nu mai e nicio speranţă…)

Altfel spus, deşi nu e atât de tristă ca fuga în neant, fuga în trecut din faţa sfinxului nu rezolvă nimic. Această zi plină de toată risipa nobilă a verii

care continuă să ardă golful îmi reaminteşte cât de lipsită de speranţă era hârjoneala societarilor „Arcadiei” din Settecento, ocupaţi cu jocuri de păstori afectaţi, şi mă cheamă să înot în mare până mă vor durea braţele.

Endimion

Endimion dormea între ograda din mijlocul Latului

mos. Poezia pastorală, cântând dragostea tânăr

ului cioban pentru un ă, afă cut din elii ubitului ze

iței Artemis. Subaparența bucolicei se ascunde în

nsăoteamă. Endimionaobținutdelaz
eusspermisi

u
n
e
a
d
e
a
d
o
r
m
i
v
e
ș
n
i
c
î
n
s
p
e
r
a
n
ț
a
d
e
a
r
ă
m
â
n
e
a
s
t
f

Nu cred, în continuare, că trebuie să notez lucrurile ce mi se întâmpla aici. Ceea ce mă interesează este să duc până la capăt, dacă voi reuşi, aceste aventuri interioare; de altfel, singurele accesibile cuiva care a ales între Ariadna şi Tezeu. Cunosc acum bine împrejurimile, m-am deprins să disting vântul după felul cum suflă din direcţia mării sau a deltei, şi încerc chiar o vagă melancolie la gândul că în curând voi pleca. Am o memorie ciudată care păstrează cu o mare fidelitate senzaţiile şi sunt sigur că-mi voi reaminti multă vreme detaliile acestui peisaj. Cei vechi ne invitau în temple gata construite. Marea şi ţărmul, ca şi arta modernă care nu întoarce spatele vieţii, ne oferă materia primă pentru temple pe care să ni le construim singuri. Ar trebui să spun: şi voluptatea luminii. Dacă balanţa mea s-a înclinat vreodată spre nopţile lui Novalis, pentru care zorii tăiau întunericul ca o ghilotină, aici m-am lecuit, bănuiesc. Labirinturile mele sunt acum pline de soare, iar buzele Ariadnei freamătă în lumină. Ştiu că aceste buze umede şi luminoase murmură şi „viaţă" şi „moarte", dar acum sunt pregătit să încerc toată compătimirea necesară pentru Endimion.

Endimion urăşte luciditatea. O urăşte pentru că-l smulge din vis, îl târăşte la soare din grota sa unde

noaptea îl vizitează zeiţa Artemis fluturându-şi pe umerii goi părul rece şi blond. Lucid, Endimion rămâne cu ochii aţintiţi în gol; pădurea însorită i se pare pustie, lumina zilei i-a renăscut cuvintele pe buze, dar odată cu aceasta zeii mor. În locul paşilor zeiţei, singurătatea lui se umple de vorbe. Noaptea, în vis, totul se desfăşoară fără un cuvânt. Doar surâde şi grota se luminează înălbită de lună. Şi, lucru ciudat, se observă pe sine însuşi cum stă în mijlocul grotei, ca un sfinx de piatră, şi surâde. Iar zeiţa era parcă urmarea surâsului său. Se năştea din el ca Afrodita din spuma mării. Apoi plecau împreună încet şi se opreau într-o poiană unde în loc de iarbă creştea, în fire subţiri, lumina în mijlocul unei păduri întunecoase. Se culcau alături tăcând continuu. Nici n-o mai vedea pe zeiţă. O simţea numai lângă el cu părul luminos şi rece despletit peste pieptul lui. Şi deodată îşi da seama că nu-şi mai auzea inima.

Iată ce-a refuzat Ulise în insula nimfei Calypso. Distrugerea cuvintelor. Prin somn, tânărul cioban iese sau vrea să iasă în afara timpului. Pentru Goya somnul raţiunii va naşte monştri. Endimion crede că somnul raţiunii sale va naşte zei. Între gândurile care i se învălmăşesc în minte când se trezeşte, acesta îi revine stăruitor…

(…Artemis mă duce de mână, în fiecare noapte, într-o poiană luminoasă unde nici vântul nu clatină iarba străvezie, iar sângele încetează să curgă în mine. Şi, mai ales, nu-mi mai e teamă. Acolo, în poiana unde mă opreşte ea şi stăm toată noaptea fără să schimbăm un singur cuvânt, mă simt ca un arbore. Sau ca o pasăre care tresare prin somn, fără amintiri şi fără speranţe. Adică fără ceea ce ar face-o să simtă timpul şi să ştie că într-o zi va muri. Cum n-a ştiut Meleagru căruia, la naştere, ursitoarele i-au prezis că va trăi numai cât va dura un tăciune aprins din vatră. Cunosc prea bine povestea şi aş spune-o tuturor celor care nu mă înţeleg. Îngrozită,

mama lui a stins tăciunele şi l-a păstrat cu grijă, însă în ziua când Meleagru şi-a ucis unchii, cuprinsă de mânie şi de disperare, ea i-a dat foc tăciunelui, lăsându-l să se mistuie. Şi mie, de câte ori mă trezesc, mi se pare că un tăciune se reaprinde, mistuindu-se. Ar trebui să murmur fericit simţind lumina apăsându-mi pleoapele: cât de frumoase sunt toate în jurul meu! Dar în loc să mă mângâie, lumina mă strânge de gât ca o gheară albă, aducându-mi aminte că îmbătrânesc şi voi muri. În schimb, zeiţa mea mută nu mă întreabă nimic şi nu-mi aminteşte nimic. Ea doar mă duce de mână în poiana aceea străvezie din mijlocia pădurii.

Totuşi, ştiu că nu e cu putinţă să ieşi din timp. Dar a nu-l simţi? Totul e să alung aceste cuvinte ca să nu mă mai gândesc la ele şi să nu simt timpul. Ce-i pasă unui măslin că îmbătrâneşte şi într-o zi va fi smuls de vânt din rădăcini? El se bucură acum de lumina care îi răsfaţă crengile, de ploaia care-i udă rădăcinile şi de vântul care-i mângâie frunzele seara. Când va fi doborât, se va usca, asta e tot. Asta e ce caut în poiana unde mă duce zeiţa. Stăm acolo în iarba luminoasă toată noaptea şi-mi dau seama că şi zeiţa are nevoie de mine, de dragostea mea. Când zeii rămân singuri şi cutreieră munţii şi pădurile fără să mai creadă nimeni în ei, mor. Ceea ce nu izbuteşte nicio armă, izbuteşte nepăsarea. Oamenii pot lăsa astfel să se mistuie şi tăciunii zeilor care păreau stinşi pentru vecie… Totuşi trebuie să-i spun zeiţei că o iubesc. Şi cum încerc să rostesc un cuvânt m-am şi trezit. Pentru dragoste renunţ la o parte din nemurire. Să mă tem oare mai mult de dragoste decât de moarte?… Pentru că nu există, poate, decât acest fir de nisip care cade acum din clepsidră. Iar următorul nici nu ştiu dacă va mai cădea..!)

Endimion se teme de luciditate ca Ulise de largul mării. Pipăie marginile somnului şi se cufundă în vis. Pentru el firul Ariadnei care-l scoate din labirint

este un drum dureros. Reintră atunci în curgerea timpului din care a vrut să se sustragă deşi a înţeles că numai într-un astfel de destin există dragoste… Piramida sa este Somnul. Endimion se îngroapă de viu în ea. Părul îi albeşte dormind, în vreme ce el se visează tânăr. În grota aceasta vom afla doar că timpul nu se lasă trişat… Aş vrea o beţie a lucidităţii atât de copleşitoare, încât să accept calm ideea că într-o zi nu voi mai strivi în pumni aceste boabe roşii de măceş, pentru ca bucuria să-mi rămână întreagă şi să-i pot restitui vieţii tot ce mi-a dat…

Destin

Grecis-aujustificatpentrufoartemultel

ucruri pe nimeni le privind deştin.

Mi-aduc aminte că pe plaja de la Aci Trezza un sicilian care nu citise niciodată *Calea regala* a lui Malraux gândea întocmai ca Perkin. („Dumneata nu ştii ce înseamnă destinul limitat… certitudinea că vei fi asta şi nu altceva, că aceea ce n-ai avut, n-o să ai niciodată. Şi-n urma ta, toate speranţele pe care le ai în pielea ta, cum n-o să le aibă niciun om în viaţă.") Mi-a povestit despre felul în care îşi risipise viaţa pe lozuri necâştigătoare („şi totuşi, *signore,* viaţa e un lucru mult prea serios pentru a o reduce la abilitate"), fără să ştie nici cât mai avea de risipit şi dacă va avea măcar suficient timp să-i pară rău. (Purta cisme de cauciuc, pantaloni de doc vânăt, o flanelă vişinie spălăcită de soare. Îşi ducea din când în când mâna grea ca o vâslă la bărbie şi rămânea cu

ochii apoşi fixând un punct inexistent deasupra mării.) Ar fi vrut să obţină ceva anume de la viaţă şi tocmai acest lucru îi era refuzat. Se simţea nu urmărit de destin (ca anticii), nu constrâns, ci frustrat, înşelat în speranţele sale. (Făcea pauze mari vorbind. Trecuse de amiază şi căldura era acum suportabilă.) Ceea ce şi-ar fi putut reproşa, era un gol din inima lui. O absenţă. Ceva care trebuise să se întâmple şi nu s-a întâmplat; o pasiune care trebuise să înflorească şi buzele au amuţit înainte de a pronunţa primul cuvânt. Spunând aceasta a luat un pumn de nisip pe care l-a lăsat să curgă încet, ca într-o clepsidră, până s-a terminat. Şi-a privit mâna goală şi sunt sigur că tot la viaţa sa se gândea. În aer rămăsese o îndârjire monotonă care se scurgea şi ea încet… Ca această ploaie de noapte descătuşată acum, parcă din oboseala mea.

Tragediile antice îmi sugerează o idee aparent bizară: vorbind despre destin, grecii au evitat să se uite în abis. Destinul a fost, poate, ţărmul zărit de omul disperat de hazard. Şi, poate, prima piramidă cu care cei vechi au încercat să umple prăpastia goală deasupra căreia şi zeii căpătau ameţeli. Din repulsia faţă de inform s-au născut limitele, iar din oroarea de hazard o voinţă care decide drumul lui Oedip. Revolta împotriva neantului a fost atât de violentă, încât ea a uitat de consecinţe. Şi nu e întâia piramidă care a degenerat în carceră. Însă când Oedip trece în seama destinului ce nu mai poate îndura, n-o face din ipocrizie. După cum nici cel care a mutilat sfinxul la piramide n-a făcut-o, cred, dintr-o pornire vulgară de distrugere. (Sunt convins că sculptorul acestui leu divin a insistat asupra buzelor lui grosolane ca Leonardo în faţa Giocondei. Dintr-o inimă nepăsătoare nu putea ţâşni ironia acestui surâs.)

Noaptea, vântul şuierând şi lovind de arţari ploaia, un ţipăt de pasăre, apoi un foşnet de aripi, toate mă trimit la Eschil. Eriniile *memoriei fidele* le

numeşte el. Dacă vreau să înţeleg cât de cât revolta lui Oreste împotriva destinului, fără să fac greşeala de a mă întoarce la lotofagi, va trebui să spun că ele nu uită niciodată nimic, dar nici nu consimt la vreo remuşcare. Când ceva ameninţă echilibrul, ele intervin şi-l restabilesc. Dacă Xanthos, calul lui Ahile, a fost înzestrat o clipă cu voce de către Hera, eriniile îi retrag harul. Însuşi soarele, zice Heraclit, nu va depăşi limitele care i-au fost fixate; dacă nu, eriniile vor şti să-l readucă pe orbita sa. Aceste actriţe invizibile ale tragediilor sunt păzitoarele unui drept străvechi, aspru şi strict. Nimic mai firesc ca în faţa areopagului atenian acuzarea lui Oreste să fie susţinută de erinii, dacă Apolo a preluat apărarea. Altceva izbeşte totuşi aici. Este prima oară când destinul este dat în judecată! Procesul lui Oreste este un proces împotriva destinului la care participă şi muritorii şi zeii. Şi fapt cu totul remarcabil, Oreste este achitat de acest tribunal, care nici măcar nu este în întregime divin, nevinovăţia lui fiind egală, implicit, cu o condamnare a destinului. Iată un proces la fel de important pentru noi ca şi cel al lui Socrate. Să ne reamintim că voturile judecătorilor au fost împărţite egal pro şi contra şi că până la urmă însăşi zeiţa înţelepciunii a votat în favoarea lui Oreste.

Un proces împotriva eriniilor şi a destinului este în acelaşi timp un proces împotriva memoriei. Achitându-l pe Oreste, areopagul i-a îngăduit să uite. Amintirea celor întâmplate îl făcuse până atunci de atâtea ori să vorbească singur. Cuvinte care se repetau pentru că-şi amintea aceleaşi lucruri…

(…O, şi zeii se tem de destin. Pentru că destinul nu are chip, iar zeii se tem ca şi noi de orice nu are chip. De aceea se tem şi de memoria oamenilor. De aceea au creat râul Lethe la marginea Infernului, ca oamenii să uite. După ce şi-au pierdut amintirile în valurile Lethei nu mai sunt primejdioşi. Nu vor mai

şti că au trăit; fără memorie, vor fi fără destin. Dacă aş uita totul, aş fi şi eu fără destin. Lethe, această apă rece care, după câte se spune, alunecă încet şi în linişte, fără un murmur, în străfundurile pământului, e râul în care aş vrea să mă scald ca să devin liber. Căci de prea mult timp nu fac decât să-mi aduc aminte şi să-mi fie frică. Văd numai ceea ce vrea memoria mea; mâinile mele pline de sânge, chipul mirat şi mânjit de sânge al mamei mele Clitemnestra, trupul însângerat al tatălui meu Agamemnon. Peste tot numai sânge. Sânge şi nebunie. Electra mi-a închis rănile, dar în zadar. Sângele meu blestemat mă arde. E sângele atrizilor care cere moarte. Amintirea uciderii tatălui meu m-a împins să vreau moartea mamei mele şi a complicelui ei Egist. Apoi amintirea crimei mele a stârnit eriniile împotriva mea; negrele erinii care nu ne dau voie să uităm; cine poate uita, nu va simţi dogoarea destinului urmărindu-l; în schimb, unul ca mine îşi duce destinul cu sine pentru că memoria lui îl însoţeşte peste tot… Am auzit atâţia zicând că Lethe separă Infernul pe partea Vieţii; pentru că nu putem începe să murim decât uitând; memoria e rădăcina care ne mai leagă de acest pământ; şi sfinxul ar umbla, se zice, numai pe malul dinspre viaţă… Dar simt că eriniile bat din nou din aripile lor negre în jurul meu. De ce nu-mi dau pace? Nu le ajunge cât am suferit? De ce nu mă lasă să uit? Nu cer altceva decât să uit crimele mele şi pe ale altora. Mi-e greaţă de câte ori aud vorbindu-se despre sânge. Atât i-am cerut bunului Apolo, să uit. Aş fi liber atunci… Zeii cei noi sunt mai înţelegători. Se joacă cu durerile oamenilor ca nişte copii, totuşi sunt mai înţelegători. Dar întunecatele erinii mă înspăimântă cu şerpii şuierători pe care-i îndreaptă spre mine. Mă socotesc prada lor şi pentru totdeauna. Ele zboară peste râul Lethe cu grijă să nu-şi înmoaie aripile lor negre în apa uitării. M-au făcut să-mi pierd minţile, dar nu s-au atins de memoria mea… Dar cum puteam să las nepedepsită o asemenea crimă? Iar acum ele mă

ameninţă să-mi bea sângele. De ce? Ele nu s-au născut din sângele lui Uranus căzut pe pământ? Sângele acelui zeu străvechi care a cerut şi el răzbunare? Cu ce sunt mai buni zeii decât noi dacă şi cerul e un abator ca palatul atrizilor? Eu n-am făcut decât să duc la capăt o moştenire a rasei nefericite din care mă trag. Sunt instrumentul memoriei mele. De ce nu mă lasă să uit?…)

Nu mă gândesc însă la destin decât pentru a adăuga în clipa următoare: poate că n-a depins totdeauna de mine pe care din drumuri am apucat, dar ceea ce trebuie să-mi aparţină integral e dacă merg drept sau nu pe acest drum. De altfel, nimeni n-a ştiut vreodată ce scria sibila din Cumae sub stejarul ei încărcat cu porumbei negri. Cărţile sibiline conţinând, se zice, destinul Romei (încredinţate duumvirilor cărora le era interzis, sub pedeapsa cu moartea, să lase pe cineva să le vadă) nu făceau probabil nicio referire la barbari şi la căderea Romei. Altminteri Roma n-ar fi făcut atâtea greşeli. Cum nici noi n-am face.

Pandora

Numele lui Epimeteu înseamnă „cel care se gândește la consecințe”, ca

r
e
r
e
f
l
e
c
t
e
a
z
ă
p
r
e
a
t
â
r
z
i
u
”
.
E
l
a
l
u
a
t
-
o
d
e
s
o
ț
i
e

pe Pandora și, astfel, cutia fatală căreia, după un

i
i
p
o
e
ț
i
a
n
t
i
c
i
,
s
-
a
r
a
f
l
a
l
a
o
r
i
g
i
n
e
a
t
u
t
u
r
o
r
r
e

l e l o r a f o s t d e s c h i s ă . E p r i m u l a c ă r u i m ă r t u r i e n

e-a rinteresa pentru a nelămuri cât de cât aceste

întâmplări încurcate.

Lucrul cel mai echivoc în această poveste este speranţa. Întâi, pentru că nu ştim de ce zeii au amestecat-o cu relele care au umplut lumea. Apoi, deoarece nu ştim de ce au lăsat-o tocmai ultima în cutia Pandorei. Când Epimeteu şi-a dat seama ce se întâmpla, a vrut să închidă cutia, dar era prea târziu. Înăuntru nu mai era decât speranţa…

(…Strălucea ca brazii uzi de ploaie în vreme ce ultimele raze ale soarelui înroşesc crestele Olimpului. Dionysos întoarce acum spre viaţă o privire plină de melancolie. Lumina ţipă sub gheara umedă a unui nor, pădurea se umple de amintiri şi de sânge ca o fiară lovită de un zeu pentru care o rană e un spectacol ca şi amurgul… Ca titan, eu n-ar trebui să simt ca un olimpian, însă a trecut destul timp ca ura să fie uitată. Pandora mi-a adus cutia ei în dar de nuntă şi mi-aduc aminte că atunci mi-am zis: Nu putem spera decât ceea ce putem atinge. Şi dacă este aşa, fericirea trebuie construită pe terenul

unde ne-am gândit la ea… Mă uit seara la lumina care se scurge ca o şuviţă de sânge în noapte, la brazii care strălucesc roşii pe munte, e ora care mi-a răscolit totdeauna sufletul, şi mă gândesc că, fără să vrea, zeii mi-au trimis speranţa cum i-au trimis fratelui meu, Prometeu, vulturul pentru a-i ţine cugetul treaz. De ce-ar trebui să văd un rău în ceea ce mă îndeamnă să îndrăznesc?…)

Epimeteu repune totul în discuţie îndoindu-se că grecii erau îndreptăţiţi să considere speranţa un rău… Poate, în măsura în care, alinând suferinţa, speranţa evită să înfrunte un rău, sare peste el sau îl înlătură fictiv. Ori, poate în măsura în care am avea dreptul să o asemănăm cu o Fata Morgana lăsată să alerge singură prin deşert în numele nostru, obligată să rezolve ea, speranţa, ce nu rezolvăm noi… Sigur că prin sofism orice noţiune poate fi îndoliată cu negaţia ei. Dar toate aceste reticenţe se găsesc în însăşi esenţa clasicismului. Epimeteu nu face decât să le dezvăluie…

(…Întreg universul încape sub aripile unui fluture, cu condiţia ca acesta să zboare fericit în soarele de amiază. Din nefericire ne dăm seama că timpul trece fără întoarcere tocmai când vrem mai mult să-l reţinem. Adevăratul dar de nuntă nu era cutia pe care mi-a adus-o Pandora, ci frumuseţea femeii care zâmbea şi aştepta lângă mine să aflu ce mi-au trimis zeii. O priveam şi nu-mi păsa ce voi găsi în cutia aceea… Şi trebuia să mă opresc aici..!)

Poezia este începutul şi sfârşitul gândirii greceşti, pentru că poezia se naşte şi din speranţă şi din regret. Între aceste momente, întreaga Atena comentează seară de seară dezbaterile de peste zi din procesul lui Socrate. E, dealtminteri, perioada când în mintea lui Platon se dezvoltă gândul de a-i exclude pe poeţi din Republica sa ideală. Aceasta înseamnă că Atena nu mai speră şi e încă prea devreme ca să regrete. Spiritul fin al lui Socrate

observă pulsul cetăţii şi renunţă să se mai bată pentru viaţa sa…

(…Pandora era frumoasă ca o câmpie care te face să plângi privind-o la amiază când deasupra miriştilor aurii dansează o lumină ciudată şi te gândeşti că nu te vei mai întâlni niciodată cu ora aceasta, iar florile care înălbesc şanţurile se vor legăna singure bătute de vânt şi va fi atunci ca şi cum n-ai trecut pe aici şi totuşi simţi că sufletul tău nu poate accepta această idee şi vrei să laşi un semn şi aici intervine speranţa…)

Modernii i-au dat speranţei un atribut nou, o ancoră de corabie; cei vechi credeau oare că speranţa nu ancorează nicăieri? Nici Fata Morgana nu se opreşte nicăieri decât pentru a muri. Nici Sisif; în vale stânca lui se luminează de speranţă; aceasta e recompensa efortului său; ea îl aşteaptă în ceea ce se întâmpla în vale… Unii (Chamfort) pretind că fericirea nu mai vrea să depindă de nimic. Ei zic: pentru mine fericirea n-a început decât în clipa când am pierdut orice speranţă; nicio dezamăgire, nicio primejdie nu mai ameninţă fericirea născută din disperare. Dar ce fericire e aceasta? …Istoria a dat, grăbită, Rubiconului sensul de risc, dar fiecare clipă ne cere să trecem un Rubicon, să aruncăm nişte zaruri şi să sperăm; pe reversul acestui gest locul e gol; şi a iubi o amintire reprezintă o opţiune şi un risc, iar dincoace de Rubicon nu creşte nimic, timpul trece fără semne şi fără amintiri; numai noaptea dormim dincoace de Rubicon, deşi poeţii antici socoteau speranţa sora somnului; din clipa când ne-am trezit trebuie să ne ridicăm corturile şi să trecem dincolo; în fond e acelaşi curaj care ni se cere continuu de a nu fugi din faţa sfinxului; orice speranţă se află pe malul celălalt şi mă tem să mă uit resemnat în apa care curge; la ce mi-ar folosi o prudenţă care nu promite nimic? Şi totuşi am în urma mea destule râuri pe care nu le-am trecut şi au secat singure; eu n-am făcut decât să intru în albia

lor uscată, dar, reproşându-mi ceea ce inima mea n-a îndrăznit, nu spun că Rubiconul e apanajul firilor hotărâte. În definitiv, el nu e decât un răspuns care trebuie dat mereu. Diferenţa constă în patima cu care sunt aruncate zarurile?… Expresia e falsă. Pentru că întotdeauna zarurile cad după ce-am trecut.

Aiax

Ulisește cu Aiax vreau să fie puternici și glor

i
o
s
f
ă
r
ă
a
j
u
t
o
r
u
l
z
e
i
l
o
r
.
V
i
c
l
e
n
i
a
s
a
,
î
n
î
n
f
r
u
n

tarea pentru atribuirea armelor lui Ahile dupăm

o a r t e a a c e s t u i a , e d e a - ș i f a c e a d v e r s a r u l s ă v o r

b
e
a
s
c
ă
.

Toamna, blândă şi caldă acum, va fi nu peste multă vreme posomorâtă de ploi. Marea pierde pe zi ce trece din senzualitate. Albastrul devine tăios şi în curând, în locul lui Ulise, îl va aminti pe Aiax. Aiax care cere ca armele lui Ahile să fie aruncate în mijlocul troienilor şi să aparţină celui ce va izbuti să le aducă. Făcând această propunere, buzele lui tremură de dispreţ. Cum a îndrăznit perfidul rege din Ithaca să se măsoare cu el? Aiax nu poate fi înfruntat decât de Aiax! Nimeni altul nu e demn să ridice de la pământ lancea lui Ahile. Nici măcar zeii nu au dreptul să nesocotească drepturile pe care vitejia i le-a dat! A fi pus în cumpănă, îl jigneşte. Şi cu cine? Cu un viclean şi un intrigant. Ulise zâmbeşte ironic. Argumentul său îl face pe Aiax să roşească violent. Aiax, zice el, e un luptător grosolan, incapabil să înţeleagă scutul lui Ahile care reprezintă universul. Şi Ulise obţine astfel decizia în favoarea lui. *A înţelege* i-a impresionat pe greci mai mult decât *a lupta.* Aiax se sinucide.

Seara aceasta plină de vânt mă face să văd în surâsul zeilor un atribut omenesc. Numai oamenii ştiu cât au sângerat ca să-i facă pe zei să zâmbească şi să poată clădi Parthenonul! Dar gândul că acelaşi destin i-a aşteptat şi pe judecătorii lui Socrate şi pe Socrate însuşi nu e destul pentru a da o certitudine. E ca şi cum m-aş amuza recitind din Sofocle cum Aiax, căruia Atena i-a tulburat minţile ca să nu se răzbune, masacrează o turmă de vite crezând că masacrează căpeteniile ahee; râde demenţial acoperind cu invective şi biciuind până la moarte un berbec pe care-l ia drept Ulise; a doua zi îşi recapătă

luciditatea şi, umilit de ruşinea nebuniei sale care-l făcuse de râsul adversarilor, îşi străpunge trupul cu sabia. Pentru o zi el a fost un Don Quijote *avant la lettre;* dar un Don Quijote care nu rămâne înlăuntrul iluziei sale şi, trezindu-se, vede morile de vânt cu care s-a războit stând batjocoritoare cu aripile desfăcute în vânt. Decăderea din iluzie aduce după sine decăderea din mister. Un Don Quijote internat într-un ospiciu pentru a se vindeca de rătăciri şi vedenii n-ar interesa decât medicul său. Şi poate şi mai rea, în cazul lui Aiax, e decăderea din ceea ce orgoliul unui om izbuteşte să suporte. Însă orgoliul, ca şi deşertul, ne poate scoate în cale o piramidă sau o Fata Morgana.

Important este ce aleg din toate acestea. Visez că într-o zi voi avea destul curaj ca să înfrunt orice întrebare, dar dacă buzele se vor deschide numai pentru a surâde? Privesc poteca pe care nu mai coboară acum aproape nimeni. Şi mă întreb ce ne face deodată prudenţi faţă de această mare pe care am îndrăgit-o, iar acum, când mai am numai câteva zile de stat aici, simt crescând în mine o dorinţă irepresibilă de a reintra în noianul de amănunte al existenţei mele normale. Cântecul sirenelor începe să-şi schimbe direcţia furişându-se prin iarbă dinspre uscat. Presimt că mă voi întoarce cu faţa spre munţi pentru a ispăşi păcatul de a-i fi trădat temporar. Dar ştiu, în acelaşi timp, că marea mi-a vorbit într-un fel nou despre sentimente de care am nevoie. Îmi va fi foarte greu să despart memoria de Ulise şi dragostea de acest nisip pe care l-am simţit fierbinte… Există şi în sentimentele noastre părţi mai dificil de lămurit, aşa cum, în mod inexplicabil pentru noi, cei vechi îi făceau lui Bacchus libaţii cu vin amestecat cu apă, în timp ce libaţiile se făceau celorlalţi zei cu vin curat.

Amintindu-mi acest detaliu îmi regăsesc brusc un surâs al altei vârste, pe care credeam că-l uitasem. Sofocle mai poate să aştepte. Acum pot să spun liniştit: Don Quijote e trist, e superb şi ridicol, dar nu-mi imaginez un tribunal care să-l condamne.

Antigona, sește, nus-amulțumitsă-și ducă

demânătatăl spre Colonos. Eaavut proprietatea

d
e
v
ă
r
p
e
c
a
r
e
l
-
a
e
x
p
r
i
m
a
t
p
r
e
s
ă
r
â
n
d
ț
ă
r
â
n
ă
p
e
s
t

e c a d a v r u l f r a t e l u i e i , d e ș i a c e a s t a î i a t r ă g e a c

ondamnarealamoartedeoarreceCreon,tiranulTh

ebei, porunci secaPolinicesărămânăneîngropa

t
.

Poseidon ia treptat locul Afroditei în atmosfera de pe ţărm. Dar această schimbare de zei se petrece subtil şi cu zile în care dacă nu s-ar insinua în aer o lumină lacunară, gălbuie şi păgână, aş putea crede că suntem în miezul verii. În faţa acestui cer clar de septembrie, nu pot să-mi închipui decât teoretic mândria cu care Antigona se îndreaptă spre moarte, deşi îmi dau seama că strigătul ei este cel mai tragic pentru că divinul nu mai participă în niciun fel la tragedie; mai mult, orgoliul ei este atât de uman, încât devine destin; nu numai că sfidează interdicţia lansată de Creon, dar când acesta încearcă să-i ofere subterfugii pentru a se salva, ea refuză mândră şi chiar împinge lucrurile în direcţia morţii. Prometeu strigă „eu însumi" împotriva zeilor; Oedip împotriva destinului; Antigona împotriva celor care îi revoltă sensibilitatea; îndârjirea ei sumbră are aerul unui Savonarola antic; şi totuşi nu e uşor să gândeşti şi să vorbeşti astfel despre moarte…

(…Creon ştie că sunt mult mai primejdioasă murind decât trăind. Şi vrea să mă convingă să trăiesc. Cunosc cum străluceşte soarele în crengile măslinilor dincolo de zidurile reci ale palatului, cum tremură chiparoşii ca muşchii atleţilor înainte de întreceri, cât de caldă e iarba în nopţile de vară în marginea Thebei. Le-am văzut toate acestea cu multă atenţie pentru că a trebuit să le văd şi pentru tatăl meu Oedip, ducându-l de mână, şi să i le descriu. Ştiu acum la ce renunţ. Ştiu că primejdia cea mai mare nu este voinţa lui Creon, ci amintirea lucrurilor trăite care mă îndeamnă să fug de moarte. Dar nu pot. Tocmai pentru că iubesc soarele care se joacă în coroanele măslinilor şi praful cald care mi-a mângâiat tălpile câtă vreme am rătăcit cu tatăl meu, nu pot să înfrunt umilinţa de a le pierde altfel decât murind. Tresărind ţărână pe trupul mort al bietului meu frate, n-am făcut-o

numai pentru el. Poate că am făcut-o în primul rând pentru mine. Am vrut să mă apăr de ruşinea de a ocoli adevărul. Trupul lui Polinice îmi cerea să nu-l las pradă ciorilor, cerea să se odihnească în pământ. Trebuia oare să mint prefăcându-mă că nu ştiu toate aceste lucruri? Şi că n-am înţeles întrebarea pe care sfinxul a adresat-o tatălui meu? Nu puteam. Iar moartea e la fel de omenească, da, ca orgoliul tatălui meu când a sosit tânăr la porţile Thebei…)

Un fost marinar mi-a relatat ieri o întâmplare, din acelea care intră de obicei în coloanele de fapt divers ale ziarelor. Câinii unui cioban internat la spital s-au aşezat în faţa porţii şi, fără să mănânce nimic, nu s-au mişcat de acolo câteva zile şi nopţi, până ce nu şi-au revăzut stăpânul. Îl ascultam privind floarea albastră tatuată pe mâna lui stângă. Marinarul m-a întrebat brusc, cu aceeaşi voce aridă şi monotonă: „Socotiţi că omul ar fi oare în stare de atâta credinţă?" Apoi, fără să aştepte un răspuns, a conchis „Viaţa e plină de surprize", şi a trecut la alte lucruri. Mă gândesc acum că întâmplările petrecute la Theba şi scene ca aceasta din faţa spitalului rămân pentru noi în acelaşi plan abstract, de care ne apropiem numai uneori cu emoţie, ca să ne întoarcem însă, poate, mai buni la grijile obişnuite. Dacă este aşa, paşii Antigonei duc spre un mormânt numai pentru a ne arăta florile pline de soare din preajmă. Ea a ajuns într-un punct unde nu poate pune în locul lucrurilor pe care le contestă decât moartea ei. Dar în adâncul revoltei sale arde o iubire mistuitoare pentru viaţa la care renunţă. Trăim din precauţii inutile, ar zice Tales, deoarece sufletul e nemuritor şi se va reîncarna în alte fiinţe ori într-un mineral. Nu-l mai putem însă crede şi trebuie să avem grijă cum justificăm acest singur paradis…

Poate că nu e aici decât o formă de egoism, de a nega morţii orice glorie pentru a o risipi în toate detaliile ce ne înconjoară. Dar nu cred că acest egoism merită să fie condamnat. Şi dacă din această

pricină aş fi acuzat că folosesc un limbaj prea raţional, aş răspunde că nu cunosc altul. Cei care atacându-l pe Descartes au decapitat statuia raţiunii au rămas dinaintea soclului gol fără să ştie ce chip să aşeze pe el în afară de cel al disperării.

Părăsind sanctuarul din Delfi, Apollo se întoarce

r
c
e
a
t
o
a
m
n
a
î
n
H
i
p
e
r
b
o
r
e
e
a
,
ț
i
n
u
t
m
i
s
t
e
r
i
o
s
d
i
n

nordul extremundenucoborâniciodatăneoapteaș

ipecare, numa i din principi nave chi l orme le hi mere e

polare, mi-limaginez, în primaclipă, având cla

r
i
t
a
t
e
a
m
a
l
a
d
i
v
ă
a
u
n
u
i
s
o
a
r
e
b
o
r
e
a
l
,
î
n
ă
l
ț
a
t
r
o

Nu mă întreb ca altădată: de ce n-aş privi o marmură greacă fără să obiectez nimic? Sau: ce mai este Hiperboreea pentru cineva care se teme să surâdă? Ştiu că trebuie să obiectez. Există, probabil, tot atâtea Elade câte au fost evocate, iar statuile greceşti spun numai ceea ce suntem în stare să spunem singuri. Fără o sete proprie de zbor, în zadar am scruta cerul. În locul aripilor, Icar ar avea două răni.

Însă pe nisipul înfiorat de vântul toamnei urmele lăsate de gheara sfinxului se abat uneori spre un ţinut de nicăieri, fără noapte şi fără greşeli, scăldat într-o lumină primejdioasă, unde nu mai are sens să

pui mii de întrebări mâinii care se întinde spre bucuriile vieţii, e de ajuns să te întorci cu ochii închişi spre soare, să-ţi simţi obrazul cotropit de o febră uşoară, pleoapele înroşite şi să asculţi murmurul mării ca pe un cântec îndepărtat; în Hiperboreea cresc aceleaşi ierburi calde ca şi în Elada, dar ele nu decad şi nu putrezesc; arbori înalţi şi luminoşi foşnesc în afara timpului şi dacă un hiperboreean ar lovi cu securea unul din aceşti arbori, tăietura s-ar deschide ca un surâs; nimic din acestea nu lipsea grecilor în realitate, numai că în Hiperboreea ele nu expirau niciodată… Două fecioare hiperboreene erau înmormântate la Delfi unde au adus obiectele sacre ale cultului lui Apolo şi au murit în sanctuar. Sufletele lor transparente, sortite să trăiască într-o eternă aurora, s-au stins în crepusculul care înroşea pădurea în dreptul fântânii Castalia… Cum zice Hegel, zilele frumoase ale artei eline au trecut. Dar nu şi fascinaţia ţărmurilor unde lumina e singura religie. Camoëns, naufragiat, a înotat spre ţărmul mării ţinând într-o mână deasupra apei manuscrisul epopeii care avea să-l facă celebru.

Nu s-ar putea o concluzie mai tristă decât aceea că Fata Morgana (sau Hiperboreea) e o iluzie necesară. Pronunţându-i numele, am întors spatele sfinxului pentru a zâmbi. Şi pentru a renunţa la altă mărturie întrucât printre zei nu vom avea nevoie de ea; ne mulţumim cu o baie violentă de lumină. Sfinxul moare printre arborii luxurianţi care sprijină cerul ca nişte coloane. Iar Oedip ezită să mai vorbească despre orgoliu. Ce poate face cu o minciună, el care a râvnit cu patimă adevărul? Nu va mai fi nici rege, nici orb şi, practic, nu va mai fi nimic.

Dar, dacă ne vom uita mai atent, vom descoperi că arborii Hiperboreei nu sunt altceva decât coloanele Parthenonului. Şi artiştii şi istoricii au spus, în fond, adevărul despre sufletul grecilor antici chiar dacă uneori par să se contrazică. Şi n-a rescris

oare *Iliada* războiul Troiei impunând adevărul ei în locul adevărului istoric? Cine ar accepta azi că războiul Troiei a fost o luptă banală între două triburi? Paşii Euridicei se aud iarăşi din urmă, uşori ca un suspin; în clipa când am întors capul nu mai există decât ruinele de marmură şi chiparoşii fumegând împreună pe colinele arse de soare; însă chiar un secol grăbit ca al nostru a aflat, se pare, că singurătatea începe pustiind totul în urmă cum face Proteu… Toate acestea fac parte dintr-o ordine interioară ce mi-a devenit aici şi mai limpede; şi înţeleg parcă mai bine nevoia grecilor de a ciopli marmura în statui fericite şi de a nu trimite nici un argonaut să demistifice Hiperboreea, cum ar sta cineva în spatele coloanelor Parthenonului şi ar şopti: nu credeţi în puritatea acestor coloane…

Mă uit, poate pentru ultima oară, cum cade înserarea în golf. Contururile se dizolvă treptat într-un aer cenuşiu în care pluteşte apropierea ploii. Auzind plescăitul valurilor, m-aş putea crede pe o corabie. Dar undeva un câine latră, cineva strigă potolindu-l, apoi pe cărarea ce duce spre sat trece un cal în galop… Ulise şi-a încheiat aventura, acum prevalează zgomotele uscatului. Mă încearcă dorinţa de a mă culca în ierburi ca pe nisip. Căci grecii antici sunt simple pseudonime. În fond, de fiecare dată am vrut să zic „eu însumi”.

Când îți aduci aminte acele așa lucruri în sensul a

mnăcă, într-unfel sau altul, el tetedefinesc.

Mă simt în această ultimă seară la mare ca un Ulise bătrân care ştie cât de apropiate sunt ironia şi tristeţea; un Ulise care mai mult îşi aminteşte sentimentele decât le trăieşte; cândva, în insula nimfei Calypso a ezitat, apoi a vrut să guste din planta lotofagilor, însă toate acestea sunt acum foarte departe, el se află pe ţărmul pe care şi l-a dorit, la care a visat, unde memoria se confundă cu el însuşi; n-a crezut niciodată în zei, cu excepţia Mnemosynei, iar în faţa mării şi-a adus totdeauna aminte, iubind-o ca şi pe Calypso, că el este omul unui ţărm; ceea ce contează acum este să ducă până la capăt această fidelitate; se gândeşte, ascultând vuietul mării, că sunt lucruri ce nu se lasă cucerite decât cu infinita răbdare a dragostei şi a singurătăţii; astfel şi-a cucerit, împotriva zeilor şi a fricii de moarte, libertatea de a vorbi despre consecvenţă.

Poate că un drum merită mai mult entuziasm decât piramidele. Nu vreau să spun că romanii, săpând mormintele în afara cetăţii, de-a lungul marilor drumuri, ca pe Via Appia, au spart limitele piramidei egiptene şi le-au extins, transformând drumul în piramidă; deoarece un drum ne poartă în primul rând spre viaţă. Într-o zi, Marc Aureliu a încercat să-şi înlăture teama de moarte printr-o falsă dilemă: dacă există zei, moartea nu poate fi îngrozitoare întrucât nu e posibil ca ei să-ţi vrea răul; dacă nu există, de ce să trăieşti într-o lume fără zei? Însă un drum ne poate arăta cât de greşit era raţionamentul împăratului filosof. Şi cel mai convingător ne-o va repeta tot Oedip, căci, oricât de insistentă ar fi la o anumită vârstă memoria, nu există altă cale pentru a rămâne tu însuţi…

(…Zeii? Pe zei nu i-a văzut nimeni. Dar drumul există, chiar şi pentru mine care sunt orb. Şi chiar dacă nu mă pot întoarce să schimb ceva din ce s-a întâmplat. Am mers plin de speranţă şi apoi plin de trecut pe acest drum care mie îmi vorbeşte mereu despre sfinx. Dar ştiu acum că destinul este opera

mea. Căci orice drum pleacă dintr-o răspântie unde ni s-a cerut un răspuns…)

Voi părăsi aici umbra lui Oedip; în momentul în care îşi aduce aminte totul din nou. Cunosc riscul întârzierii. După ce iubim ceva nu mai putem vorbi despre o iubire abstractă. Nici despre o mare abstractă, după ce-am stat aici… Ghicesc în zare marea, aproape confundată cu norii îmbibaţi de apă. Şi mă domină gândul că stând aici am aflat mai ales cât de mult îmi e necesară realitatea din care boala m-a scos temporar. Sentimentele mele s-au însoţit aici cu balansul mării, dar am îndrăgit această mare pentru a o pierde. Oedip spune „omul”, apoi multe alte cuvinte, muntele, câmpia, marea, ţărmul, lumina, nisipul, adevărul, dragostea, speranţa, memoria, credinţa. Iar drumul ne pune să le repetăm. E nevoie de orgoliu pentru aceasta. Dar şi de modestia de a zâmbi când orgoliul imită natura, care nu ridică piramide pentru că nu regretă nimic, se mulţumeşte să existe. Acum ştiu că surâsul sfinxului culcat pe nisipuri nu este un surâs al indiferenţei… Ploaia măruntă de-afară cade peste toate ceasurile în care m-am gândit la zeii antici. Olimpul trebuie să fie pustiu, însă cadavrul sfinxului grec nu va fi găsit în prăpastia unde s-a aruncat. Zeul-întrebare trăieşte… Vântul de toamnă răscoleşte o mare pe care n-o mai zăresc. O umbră s-a strecurat parcă printre oţetarii uzi de ploaie. Forma mea de speranţă şi de demnitate e să văd în întuneric doi ochi lucind fosforescenţi…

Table of Contents

Sfinxul	6
Oedip	21
Labirintul	38
Tezeu	51
Ariadna	59
Sisif	71
Ulise	86
Lotofagii	99
Ahile	113
Pasărea Phoenix	121
Olimpul	127
Muntele	133
Câmpia	143
Prometeu	154
Narcis	164
Icar	177
Anteu	188
Apolo	196
Dionysos	208
Marsyas	216
Ianus	228
Pygmalion	238
Afrodita	253
Paris	258
Sibaris	267
Orfeu	271
Belerofon	280

Proteu 292
Epigonii 302
Fata Morgana 309
Nemesis 317
Tiresias 324
Cassandra 332
Heracles 341
Meduza 349
Iason 361
Saturn 369
Endimion 379
Destin 389
Pandora 395
Aiax 405
Antigona 411
Hiperboreea 420
Drumul 429